

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н. КАРАЗІНА

ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
ТА ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ

ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

18 квітня 2013 року

м. Харків

2013

УДК 330.34
ББК 65.6я431

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(протокол № 6 від 01.06.2013 р.)

М 74 Модернізація як фактор розвитку. Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції 18 квітня 2013 р. / За заг. ред. проф. Александрова В.В. – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2013. - 178с.

ISBN

Матеріали збірника містять теоретико-методологічний і структурно-функціональний аналіз модернізації. Досліджується економічний зміст понять «трансформація» і «модернізація». Запропоновані авторами підходи до визначення особливостей модернізації у трансформаційній економіці дозволили дійти висновку, що як економічна категорія вона являє собою якісно-прогресивні зрушення, що відбуваються у процесах технологічного, інституціонального та інноваційного відновлення економіки.

Призначається для наукових співробітників, педагогів, аспірантів, студентів, а також усіх тих, хто цікавиться дослідженням проблем модернізації та трансформаційної економіки.

ISBN

УДК 330.34
ББК 65.6я431

©Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, 2013
©Колектив авторів, 2013

ЗМІСТ

Частина 1. Матеріали пленарного та секційних засідань

ПОСТТРАНСФОРМАЦИОННАЯ РЕМОДЕРНИЗАЦИЯ И ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ УПОРЯДОЧИВАНИЕ Архиереев С.И.	7
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ МОДЕРНІЗАЦІЇ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ Борович О. Д.	17
ФАКТОРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ПІДВИЩЕННЯ АДАПТАЦІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕГРОВАНОЇ ЛОГІСТИЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ Волоснікова Н. М.	20
МОДЕРНИЗАЦИЯ И НЕОИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ КАК ДОГОНЯЮЩЕЕ РАЗВИТИЕ. Воробьев Е.М.	23
ІНВЕСТИЦІЙНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР В УКРАЇНІ Глущенко В.В.	33
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФОРСАЙТА ДЛЯ УПРАВЛЕНИЯ МОДЕРНИЗАЦИЕЙ Демченко Т.И.	38
ФОРСИРОВАННАЯ МОДЕЛЬ МОДЕРНИЗАЦИИ: ОПЫТ КИТАЯ Довгаль Е. А.	40
МОДЕРН-И-(ЗАЦИ)-Я КАК УТЕРЯ ХОЗЯЙСТВЕННОГО СМЫСЛА Задорожный Г. В.	46
КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА Карпова І.В.	50
ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЙ ВИРОБНИЧОГО ІНВЕСТИВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ КОРПОРАЦІЙ, ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ Климова Н.І.	53

РЕАЛЬНІ ТА ПОТЕНЦІЙНІ СУБ'ЄКТИ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ Крупська Л.П., Удодова В.І.	57
РЕГІОНАЛЬНА СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ: АДАПТАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ МОДЕЛЕЙ Лазаренко В.Є.....	59
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАПРЯМІВ МОДЕРНІЗАЦІЇ З ГЛОБАЛЬНИМИ І СПЕЦИФІЧНИМИ ПРОБЛЕМАМИ УКРАЇНИ Матюшенко І. Ю.	70
СУЧАСНЕ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НА МІКРО- ТА МАКРО- РІВНЯХ Назаренко О.В., Решетняк Н.Б., Єгорова О.Ю.	86
КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ Носова О. В., Маковоз О. С.	90
ПРОБЛЕМИ РОЗБУДОВИ МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ Олійник О.В., Сідельнікова І.В.	94
ПРОСТРАНСТВЕННЫЕ АСПЕКТЫ ТЕОРИИ МОДЕРНИЗАЦИИ Островский И.А.	98
ФАКТОРЫ, БЛОКИРУЮЩИЕ МОДЕРНИЗАЦИЮ УКРАИНЫ Поступной А.Н.	102
СТРАТЕГИЯ КОМБИНИРОВАННОЙ ИНДУСТРИАЛЬНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ КАК ОПРЕДЕЛЯЮЩИЙ ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ Решетило В.П.	106
ИННОВАЦИОННО-СИНЕРГЕТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СИСТЕМНЫЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКИ Сидоров В. И., Шедякова Т. Е.	111
АКТУАЛИЗАЦИЯ РОЛИ ОБРАЗОВАНИЯ В МОДЕРНИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССАХ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА Титарь О.А., Шаповал В.И.	116

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА: ВЕКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ Шевченко Л.С.	119
РОЛЬ САМООРГАНІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ІНСТИТУТІВ Шкодiна І.В.	123
МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ У НАПРЯМКУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЇЇ КАПІТАЛУ Яворська Л.М., Попадинець О.В.	128
MODERNISATION DILEMMAS - APPLICATION OF THE EXTENDED POLAK MODEL FOR THE HUNGARIAN ECONOMY Sándor Bozsik	131

Частина 2. Матеріали круглого столу молодих вчених

МОДЕРНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ШЛЯХОМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ Александрова О. Ю.	138
ПОЛІТИКА ЦІНОУТВОРЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА Брідун А.С.....	141
МОДЕРНІЗАЦІЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ЯК ФАКТОР ЗНИЖЕННЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ СУБ'ЄКТІВ РИНКУ ПРАЦІ Глушач А. В.....	144
ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ МОДЕРНИЗАЦИИ УГОЛЬНОЙ ОТРАСЛИ В УКРАИНЕ Голота О. И.....	149
МОДЕРНИЗАЦИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В УКРАИНЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ И ПУТИ РЕАЛИЗАЦИИ Латушко М.И.....	151
РОЛЬ ИНСТИТУТОВ В ПРОЦЕСЕ МОДЕРНИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНО ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ Миколенко О. П.	154
МОДЕРНИЗАЦИЯ И ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫЙ РЫНОК Рябченко К. Н.	157

ІНВЕСТИЦІЇ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ – НАЙВАЖЛИВІШИЙ ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ Сахненко О. І.	162
ОСОБЕННОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО СЕКТОРА В МИРЕ И УКРАИНЕ Сидорова Д.С.	167
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ Теленкова С.С.	169
ІНСТИТУЦІЙНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ «МОДЕРНІЗАЦІЙНОГО КЛАСА» В ПОСТРАДЯНСЬКИХ ЕКОНОМІКАХ Шипілова М.В.	173

МАТЕРІАЛИ ПЛЕНАРНОГО ТА СЕКЦІЙНИХ ЗАСІДАНЬ

УДК 330.34

Архиереев С.И., д. э. н., профессор

ПОСТТРАНСФОРМАЦИОННАЯ РЕМОДЕРНИЗАЦИЯ И ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ УПОРЯДОЧИВАНИЕ

Проблема экономической модернизации может рассматриваться в узком, технологическом аспекте, а может – в широком контексте модернизации общества. В принципе эта проблема стояла перед экономикой уже в период застоя, и в принципе именно технологическое отставание привело к кардинальным социальным изменениям командно-административной экономики. Однако нежелание или невозможность решать проблему путем проведения модернизации, с одной стороны, и безосновательное упование на ее автоматическое решение в процессе рыночной трансформации, с другой, привели к акценту именно на процессе трансформации с полным игнорированием проблемы экономической модернизации.

Такой подход принес свои пагубные плоды: вместо решения насущной проблемы модернизации трансформационное общество наряду с депопулизацией, деиндустриализацией, десциентификацией испытало также последствия пагубного процесса *демомодернизации*, в результате которого разрыв с развитыми рыночными экономиками существенно увеличился. Отставание посттрансформационной экономики от них по уровню используемых технологий увеличилось настолько, что проблема модернизации стала актуальной как никогда раньше с периода 20-х годов прошлого века. Тогда эта задача была решена за счет использования механизмов централизованного развития экономики, которые отсутствуют в современных условиях.

Одной из особенностей посттрансформационной экономики, если не главной ее особенностью, является большее отставание ее технологического уровня от развитых стран, чем наблюдавшееся при социализме или в трансформационной экономике. Отставание продолжает нарастать, поскольку развитые страны не стоят на месте, в связи, с чем

задача модернизации для посттрансформационной экономики становится все более и более актуальной. Фактически речь идет не о первичной модернизации, а о *ремодернизации* посттрансформационной экономики, в свое время уже прошедшей процессы модернизации, но вновь отставшей в своем развитии. Ремодернизация имеет особенности по сравнению с модернизацией, связанные с наличием элементов экономической структуре, которые могут быть использованы как основа для этого процесса. Правда со временем количество таких элементов сокращается, что означает усложнение проведения ремодернизации. Соотношение процессов ремодернизации и трансформации показано на рис.1.

		Рыночная институционализация:		
		формальная	реальная	
Экономическая перестройка (внутрисистемная)	Рыночная трансформация (межсистемная)	Модернизационная трансформация (внутрисистемная)	Развитая социально-рыночная экономика	
Трансформационные процессы		Ремодернизационные процессы		
Планово-командная экономика	Трансформационная экономика	Посттрансформационная рыночная экономика	Национальная модель рентаориентированной рыночной экономики	
Государственно-управляемая экономика (экономика с гипертрофированной ролью государства)		Рыночная экономика (смешанная, государственно-регулируемая)		

Рисунок 1. Соотношение процессов трансформации и ремодернизации

Украина, как и большинство стран постсоветского пространства, признана страной с рыночной экономикой. Основные мировые экономические центры – ЕС и США признали рыночный характер экономики

Украины практически одновременно в 2005 г., поэтому именно этот год целесообразно признать рубежом построения в ней рыночной экономики. Отсюда, естественно, делаются попытки ряд проблем национальной экономики Украины объяснять, исходя из общих закономерностей рыночной системы.

Между тем, экономика Украины по ряду своих качеств еще не является вполне рыночной, и многие ее проблемы объясняются именно этим фактом, а не формальной принадлежностью к рыночной системе. Особенности генезиса и сущности сформировавшейся в результате переходных процессов рыночной экономики Украины достаточно точно отражает термин посттрансформационная рыночная экономика.

Посттрансформационный характер экономики означает, что окончательно не сформировалась ее национальная модель. Продолжающиеся процессы реальной рыночной институционализации могут привести как к формированию модели, соответствующей развитым рыночным экономикам, так и специфической национальной модели, отличающейся наличием существенных пережитков прошлого, интегрированных в рыночную экономику, как это имеет место, например, в странах Латинской Америки. Именно в выборе национальной модели состоит особенность посттрансформационной рыночной экономики на современном этапе.

Характеризуя посттрансформационную рыночную экономику, можно отметить, что, с одной стороны, она содержит в себе характерные черты рыночной экономики, но в неразвитом, часто не соответствующем их внутренней сущности, виде. С другой стороны, она продолжает сохранять некоторые особенности трансформационной экономики, в определенной степени, идущие вразрез с чертами развитой рыночной экономики.

Игнорирование необходимости усиления последних не соответствует особенностям современного этапа глобализации. Его важной особенностью, по нашему мнению, стал кризис национальных экономических моделей, заметный, прежде всего, в ЕС, но на самом деле во все им не ограничивающийся. В результате, перспективы развития украинской экономики требуют пересмотра по сравнению с теми, что

существовали до кризиса. Фактически эволюционное развитие отсталой национальной модели, заведомо подверженной кризису в новых условиях мирового развития, не может рассматриваться как достойный проект национального развития. Между тем, развитие направлено именно по этому вектору и только существенный импульс в другом направлении может его изменить.

По нашему мнению, подобным импульсом может стать ремодернизации как достойная альтернатива существующему вектору развития, способствующая усилению черт развитой рыночной экономики. Другими словами, кризис актуализировал задачу ремодернизации посттрансформационной рыночной экономики как единственного действенного выхода из посттрансформационного состояния.

Однако на этом пути существует сложность, связанная с самой сущностью посттрансформационной экономики, соединяющей в себе черты рыночной и трансформационной экономик. В результате специфические трансформационные черты оказываются замаскированными за их рыночной формой. Это дает определенные основания говорить о мимикрии посттрансформационных экономических отношений, которые, сохраняя не свойственные развитым рыночным экономикам особенности, функционируют в формах, лишь подобных рыночным.

Становясь подобной развитой рыночной экономике, участвуя в процессе конвергенции с ней, посттрансформационная экономика в то же время сильно отличается от развитой рыночной. Поэтому многие явления посттрансформационной экономики объясняются не причинами, общими для рыночных экономик, а ее специфическими посттрансформационными чертами. Не стал исключением и мировой экономический кризис. Естественно, спусковым крючком во многом стали внешние причины, но сам кризис приобрел в посттрансформационной экономике специфику, которая не может быть ими объяснена. Глубина кризиса обусловлена тем, что на его общие причины накладываются особенности посттрансформационной экономики. В принципе это явление будет сопровождать все следующие кризисы. Важным является вопрос, когда противоречия посттрансформационной экономики обострятся настолько, что очередной экономический кризис вызовет системный кризис по-

сттрансформационной экономической системы? С учетом того, что множество экономик испытывают системный кризис национальных экономических систем, можно утверждать, что для системного кризиса посттрансформационной экономики также сложились необходимые условия.

Задача экономической науки – выявить специфические противоречия посттрансформационной экономики, препятствующие модернизации, которые вследствие присущих ей закономерностей часто оказываются замаскированными, и выявление которых представляет определенную трудность. Как ни странно «помощь» в этом может оказать экономический кризис, через который проходит посттрансформационная экономика. В современных условиях, учитывая продолжающиеся отголоски мирового экономического кризиса в отдельных странах, противоречия посттрансформационной экономики, находящиеся в латентном состоянии, выходят на поверхность, проявляясь в макроэкономических противоречиях, которые невозможно игнорировать.

Сказанное верно не только для посттрансформационного кризиса, но и для любых системных кризисов, которые характеризуются большей продолжительностью, чем обычные. Это связано с тем, что экономика не способна самостоятельно разрешить противоречия без серьезного институционального вмешательства, которое обычно требует времени. Похоже, что кризис 2008-2009 для посттрансформационной экономики не носил характера системного институционального кризиса. Экономика достаточно быстро – в течение года нашла из него выход.

Однако о существовании в посттрансформационной экономике серьезных институциональных проблем свидетельствует его большая глубина по сравнению с развитыми странами. Анализируя экономическую структуру посттрансформационной экономики по сравнению с развитой экономикой, важно обнаружить отличия этих экономик, которые могут способствовать развитию посттрансформационного кризиса. Сближение (конвергенция) экономической структуры посттрансформационной экономики с развитыми экономиками, может быть достигнута только путем ее радикальной модернизации. Это может содействовать тому, чтобы институциональные проблемы посттрансформацион-

ной экономики не привели к развитию посттрансформационного кризиса в наиболее неблагоприятной форме.

На практике институциональная среда посттрансформационной рыночной экономики сохраняет существенные пережитки трансформационной экономики и не может обеспечить эффективное решение задачи ремодернизации. Ошибочным является сам лежавший в основе рыночной трансформации тезис об изначальной эффективности частной собственности. Ее эффективность обеспечивается соответствующей предпринимательской средой в результате действия сил конкуренции. Этот момент играет важную роль в процессах воспроизводства. Напротив, экономика, фактически возникшая в результате внеэкономического присвоения, готова преимущественно к воспроизводству этого типа отношений, а вовсе не технологически эффективного производства, который может возникнуть в результате ремодернизации.

Решение задачи ремодернизации упирается в необходимость ликвидировать институциональные пережитки трансформационной экономики. Если за центральный момент институциональных преобразований принять переход к рынку, то можно условно сказать, что институциональная трансформация осуществлена, но в то же время осталась задача институционального приспособления (адаптации). Несовершенная форма используется нами не только, чтобы подчеркнуть характер институционального приспособления как действия, процесса далекого от завершенности, но и чтобы избежать толкования второго значения термина приспособление как инструмента, механизма.

Последнее значение фигурирует, например, в распространенном переводе определения демократии Й. Шумпетера как институционального приспособления (см., например, [1]). На самом деле речь идет о методе демократии, и в переводе под редакцией В.С. Автономова [2] термин более правильно переведен как институциональное устройство. Заметим, что в оригинале используется выражение «institutional arrangement» (цит. по [3]), и речь может идти также об институциональном соглашении. Однако в любом случае использование термина институциональное приспособление для описания процессов, происхо-

дящих в посттрансформационной экономике лучше, так как не вызывает двусмысленности.

В значительной степени актуальность задачи институционального приспособления связана также с существованием единого мирового рыночного хозяйства, в которое должен интегрироваться национальный рынок, который в современных условиях по определению не может замыкаться в пределах одной страны. Соответственно меняются и задачи институциональной теории, в центр которых вместо проблемы институциональной трансформации выдвигается проблема институционального приспособления. Задача институционального приспособления как центральная задача институционализации в посттрансформационной экономике требует других средств решения по сравнению с институционализацией в условиях рыночной трансформации.

Прежде всего, это связано с тем, что институциональное приспособление касается каждой отдельной фирмы, а не только общественных институциональных рамок их функционирования. Конечно, методы государственного регулирования могут быть использованы в определенной мере и для решения задач институционального приспособления, но оно в большей степени затрагивает отдельные фирмы и соответственно должна решаться микроэкономическими средствами. Сложность этой задачи не вызывает сомнений.

Фактически, проводившийся в трансформационной экономике импорт рыночных институтов не вызывал сколько-нибудь больших сложностей, но и не решал стоящие перед обществом задачи институционального приспособления, заменяя их паллиативными, но не приносящими всему обществу пользу, методами. Возникшие в результате формальные институты носят рыночный характер, но могут принципиально отличаться от существующих в развитой рыночной экономике институтов по целям и средствам их достижения.

Например, формально институт предпринимательства создан в условиях трансформационной экономики, но задача институционального приспособления предполагает дальнейшее развитие его общественных функций. Действительно, последствия извлечения прибыли из созданных в прошлом веке производств за счет особенностей мировой конъю-

юнктуры и межстрановых различий уровня издержек принципиально отличаются от ее создания в результате внедрения новейших технологических нововведений. Цель личного обогащения принципиально отличается от цели развития производства и фирмы.

Перечень отличий может быть продолжен, но суть отличия общественных функций институтов понятна. Общество должно регулировать институциональные рамки так, чтобы способствовать переходу от неэффективной разновидности института предпринимательства к более прогрессивной. И если с точки зрения интеграции в мировую экономику действия со стороны общества также могут быть названы институциональным приспособлением, то с точки зрения процессов внутри страны, скорее, можно говорить об институциональном упорядочивании. Последнее предполагает, что общественные институты должны начать стимулировать развитие не предпринимательства вообще, а его общественно эффективной формы.

В английском языке термины, как институционального приспособления, так и институционального упорядочивания могут быть выражены единым термином *institutional adjustment*, давно использовавшимся в литературе по институционализму [4, 5]. Автор второй работы Дж. Фостер в другом месте писал: “... all answers to all real economic problems necessarily take the form of institutional adjustment” [6]. Исчерпывающий анализ взглядов Дж. Фостера содержится в пятом разделе книги М. Тула [7].

К сожалению, в постсоветском институционализме этот аспект теории, похоже, вообще не нашел достойного освещения. Конечно, совсем не обязательно разделять взгляды именно этой научной школы, но необходимо признать актуальность этой задачи, так как в посттрансформационной экономике вследствие особенностей процесса рыночной трансформации (некритическое заимствование институтов без их соотнесения с существующей институциональной средой) задача институционального упорядочивания выдвигается на первое место.

Более того, она становится как никогда актуальной из-за необходимости гармонизировать разнородные институциональные элементы посттрансформационной экономической системы, которые являются

препятствием эффективного экономического развития. На первом этапе своего развития посттрансформационная экономика частично решала стоящие макроэкономические задачи, что способствовало продолжению экономического роста, начавшегося после завершения трансформационного кризиса. Однако основные показатели развития так и не достигли дотрансформационного уровня. Сейчас макроэкономические задачи решаются все с большим трудом, требуют все большего вмешательства государства (например, меры по обязательной продаже 50% валюты экспортерами), а в дальнейшем только радикальные изменения конъюнктуры, на которое нельзя надеяться, могло бы изменить ситуацию.

Общество стоит на пороге посттрансформационного кризиса, выход из которого возможен только благодаря смене модели предпринимательства на основе всестороннего институционального упорядочивания. Спусковым механизмом началу посттрансформационного кризиса, скорее всего, может послужить очередная волна мирового кризиса или просто ухудшение экономической конъюнктуры. Для нашей посттрансформационной экономики особенностью такого кризиса будет его чрезвычайная глубина, большая продолжительность и соответственно негативные социальные последствия. Мало того, что посттрансформационная экономика находится в состоянии неустойчивого равновесия, что само по себе еще не так страшно, важно, что потенциальные изменения, которые произойдут в результате нарушения равновесия, будут для посттрансформационной экономики чрезвычайно сильными. Таким образом, особенность посттрансформационной экономики заключается в том, что эта экономика находится в состоянии неустойчивого равновесия, характеризующемся высоким потенциалом падения.

Задача современного этапа состоит как раз в том, чтобы максимально уменьшить этот негативный потенциал, если уж вывести посттрансформационную экономику из состояния неустойчивого равновесия, как и большинство рыночных экономик, невозможно. Другими словами, успехом было бы считать создание условий, когда экономический кризис не примет характер посттрансформационного, а это требует сознательного упреждающего решения задач посттрансформацион-

ной экономики и перехода к эффективной национальной модели рыночной экономики до начала кризиса, что представляется маловероятным. Нельзя сказать, что посттрансформационный кризис вообще неизбежен, но вероятность его чрезвычайно велика.

Единственный путь смягчить такой кризис – это использовать имеющиеся еще свободные ресурсы для проведения упреждающих экономических преобразований. Если же посттрансформационный кризис действительно начнется, то быстрый выход из него станет весьма проблематичным, так как для этого у общества не остается ресурсов, и оно, скорее всего, попадет в ловушку длительной посттрансформационной депрессии.

По крайней мере, одна модель ремодернизации, призванной препятствовать развитию посттрансформационного кризиса уже предложена. Речь идет о России, развивающей модель государственного капитализма. Возможно ли решение задач ремодернизации другим путем пока неясно. Альтернативным путем является всесторонний процесс институционального приспособления посттрансформационной экономики к реалиям современного мира, который еще только должен быть опробован на практике.

Литература: 1. Данков А.Н. *Ретроспектива новой политической экономики: эволюция взглядов во второй половине XX века* // http://www.politlab.org/_aldankov/dankov12.pdf. 2. Шумпетер Й.А. *Капитализм, Социализм и Демократия: Пер. с англ. / Предисл. и общ. ред. В.С. Автономова.* – М.: Экономика, 1995. – 540 с. 3. Mackie G. *Schumpeter's Leadership Democracy* // *Political Theory* – Vol. 37. – No. 1. – 2009. – PP. 128-153. 4. Ayres, C. *The theory of institutional adjustment, in: In Institutional Adjustment: A Challenge to a Changing Economy, Ed. C. Thompson. Austin, University of Texas Press, 1967.* – PP. 1-18. 5. Foster J. *Syllabus for Problems of Modern Society: The Theory of Institutional Adjustment* // *Journal of Economic Issues* – Vol. 15. – No. 4. – 1981. – PP. 923-928. 6. Foster J. *The Reality of the Present and the Challenge of the Future* // *Journal of Economic Issues* – Vol. 15. – No. 4. – 1981. – PP. 963-968 7. Tool M. *Value Theory and Economic Progress: The Institutional Economics of J. Fagg Foster* – Boston: Kluwer Academic Publishers, 2000 – 231 pp.

Борович О. Д., к. е. н., професор
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ
МОДЕРНІЗАЦІЇ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ

Потреба в модернізації української економіки зумовлена вимогами виживання в умовах зростання рівня конкуренції і технологічної переваги окремих країн, які обрали інноваційний шлях розвитку. Саме модернізація економіки заснована на формуванні високотехнологічних ресурсів в промисловості, реалізації сучасного управління нею та ефективним включенням в господарський обіг інноваційних розробок, дозволяє забезпечити економічне зростання в умовах інноваційної економіки.

Загальне розуміння значущості прискореної модернізації як процесів змін і оновлення в технологічному та соціально-економічному розвитку країни має бути реалізоване в державній політиці України, яка містить інвестиційну підтримку високотехнологічних проектів в рамках обраних пріоритетних напрямків; створення фінансових та податкових умов для ефективного розвитку бізнесу; захист державою приватної власності і скорочення впливу тіньової економіки; зростання продуктивності праці через формування справедливої конкуренції; створення інститутів розвитку та ефективного використання існуючих умов господарювання без радикальних реформ.

За роки незалежного розвитку України в економіці країни відбулися суттєві зміни, причому економічна активність цілком відбивала циклічний характер розвитку, притаманний ринковій економіці. Так, до 1996 р. спостерігалось різке падіння, пов'язане з трансформаційною кризою та перетворене на рецесію; в 1997 р. деяке пожвавлення, генероване грошовою реформою та введенням гривні було знищено фінансовою кризою 1998 р., яка в певному сенсі «розчистила путь» для відновлення виробництва в країні. Почалося зростання економіки, яке було перервано глобальним економічним спадом 2008-2009 рр., і, нарешті, поновлення та навіть перевищення до кризового рівня в 2011-2012 рр.

При цьому зростання ВВП супроводжується зменшенням нижче базового рівня промислового виробництва, що свідчить про зміну структури ВВП, пов'язану з суттєвим зростанням питомої ваги послуг.

Варто звернути увагу на негативний розрив між інвестиціями в основний капітал та обсягами ВВП і промислового виробництва. Аналіз дозволяє зробити висновок про наявність запасів виробничих потужностей, з однієї сторони, та ліквідації малоефективних капіталовкладень при ринковій трансформації. Також потрібно відмітити недостатньо інвестиційну активність, потрібну для більш високих темпів економічного зростання в майбутньому.

Модернізація економіки України, у першу чергу, вимагає посилення капіталовкладень з метою оновлення виробничих фондів. В 2011 році вперше з 2007 було зафіксовано зростання інвестицій в основний капітал – 122,4% до 2010 року. Але зараз інвестиції в основний капітал знаходяться лише на рівні 60% від показника 1990 р., тоді як ВВП досяг 70% ВВП 90-го року. Висновки неприємні. По-перше, попри зростання інвестицій, їх рівень не є достатнім для поповнення втрат національної економіки, які мали місце у 90-ті роки, коли їх рівень впав до 20% від 1990. По-друге, найважливіша макроекономічна пропорція розподілу національного доходу на фонд споживання і фонд нагромадження явно зміщена на споживання. Якщо дослідити структуру інвестицій за джерелами фінансування, побачимо, що з 2002 по 2011 питома вага власних коштів підприємств знизилась з 65 до 54%, натомість, питома вага банківських кредитів зросла з 5,3 до 17,9%. Це, на наш погляд, відображує посилення контролю над економікою зі сторони банків та фінансових груп. Також, слід відмітити зменшення долі іноземних інвестицій з 5-5,5% на початку 2000-х років до 3,1% тепер.

Більше того, ринкова конкуренція, підтримана швидкою зміною виробничих технологій та посилена умовами глобалізації економіки, висуває підвищені вимоги до процесів своєчасного оновлення технологічного обладнання в промисловості. При цьому рішення проблем функціонування вітчизняних підприємств в динамічному конкурентному середовищі ускладнено домінуванням зарубіжних технологій і устаткування в цілому ряді галузей.

I, наприкінці, забезпечення модернізації доступними фінансовими ресурсами, з одного боку, і створенням гарантій для інвесторів, з іншого, також не в повній мірі реалізовано в вітчизняній економіці.

Потреба промислових підприємств у модернізації призводить до того, що вони створюють попит на відповідні інститути модернізації, чим сприяють прискоренню інституціональних перетворень та підвищенню їх ефективності. Такі інститути, зменшуючи невизначеність взаємодії між економічними суб'єктами, координують розподіл ресурсів в процесах модернізації економіки, забезпечують виконання функції аналогічної ціновому регулюванню в ринковій економіці та забезпечують конкурентність інституціонального ринку. У відповідності до еволюційної теорії, на такому ринку відбувається відбір інститутів в залежності від їх здатності охоплювати найбільшу кількість взаємодій ринкових агентів при відносно низькому рівні транзакційних витрат. Якщо інституціональний ринок не буде конкурентним, то відбір інститутів призведе до виникнення «інституційних пасток» та порушення рівноваги на інституціональному ринку. Тобто модернізація економіки повинна бути спрямована на створення або відбір ефективних інститутів, здатних забезпечити ефективне регулювання і координацію економіки.

Існуючі теоретичні концепції модернізації базуються на інституційному підході в економічній науці, спираються на активну роль держави в регулюванні макроекономічних і соціальних процесів концепції економічного зростання і створення конкурентних переваг окремих підприємств і товарів на підґрунті інновацій.

Дослідження взаємозв'язку технологічного укладу з процесами економічної еволюції призводить до висновку, що сучасна модернізація економічних систем і об'єктів відбувається в умовах інформаційної революції як змісту сучасного етапу науково-технічного прогресу. Такий взаємозв'язок змінює зміст процесу модернізації у напрямку посилення ролі нематеріальних благ та послуг, людського капіталу, високих технологій, інформатизації та екологізації виробництва.

www.webeconomy.ru/index.php?cat=mcat&mcat=170&newsid=1177&page

Волоснікова Н.М., к. е. н., доцент
ФАКТОРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ПІДВИЩЕННЯ
АДАПТАЦІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕГРОВАНОЇ
ЛОГІСТИЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ

Ефективна взаємодія держави із інтегрованою логістизацією процесів на підприємствах неможлива без формування інституційного середовища, за допомогою якого держава впливає як конкретно на напрям логістизації процесів, так і на поведінку інших агентів, що впливають на інтегровану логістизацію процесів на підприємствах.

З теоретико-концептуальної схеми механізму управління взаємодією держави із інтегрованою логістизацією процесів на підприємствах в умовах ринкової економіки (рис. 1) слідує висновок, що система регулювання та підтримки інтегрованої логістизації процесів повинна базуватися на механізмах зворотного зв'язку, що дозволяє швидко та своєчасно реагувати на динамічні зміни інституційного середовища.

Адаптаційна ефективність інтегрованої логістизації процесів на підприємствах означає здатність функціонувати та розвиватися у мінливому інституційному середовищі. Існують такі способи модернізації та підвищення адаптаційної ефективності інтегрованої логістизації процесів:

1. Створення зон стабільності шляхом горизонтальної та вертикальної інтеграції, яка може здійснюватися або через укладання довгострокових контрактів або шляхом вертикальної інтеграції. Для процесів інтегрованої логістизації укладення довгострокових контрактів, що може сприяти створенню міцних ділових довгострокових відносин, в результаті яких буде знижена можливість опортуністичної поведінки економічних партнерів. Інший ефект від довгострокових контрактів – зниження транзакційних витрат пов'язаних із логістизацією процесів.

2. Оцінка та прогнозування щодо поведінки інституційного середовища як прямого, так і непрямого впливу. Для інтегрованої логістизації процесів неможливість формування власного ефективного інституційного середовища призводить до спроб орієнтуватися в умовах, що постійно змінюються.

3. Розподіл ризику. Для логістизації процесів розподіл ризику припустимо за таких умов: диверсифікація діяльності; передача ризику

страховій компанії і тим самим перерозподіл пучка правомочностей у відповідності із порівняльними перевагами економічних агентів з точки зору можливої їх реалізації.

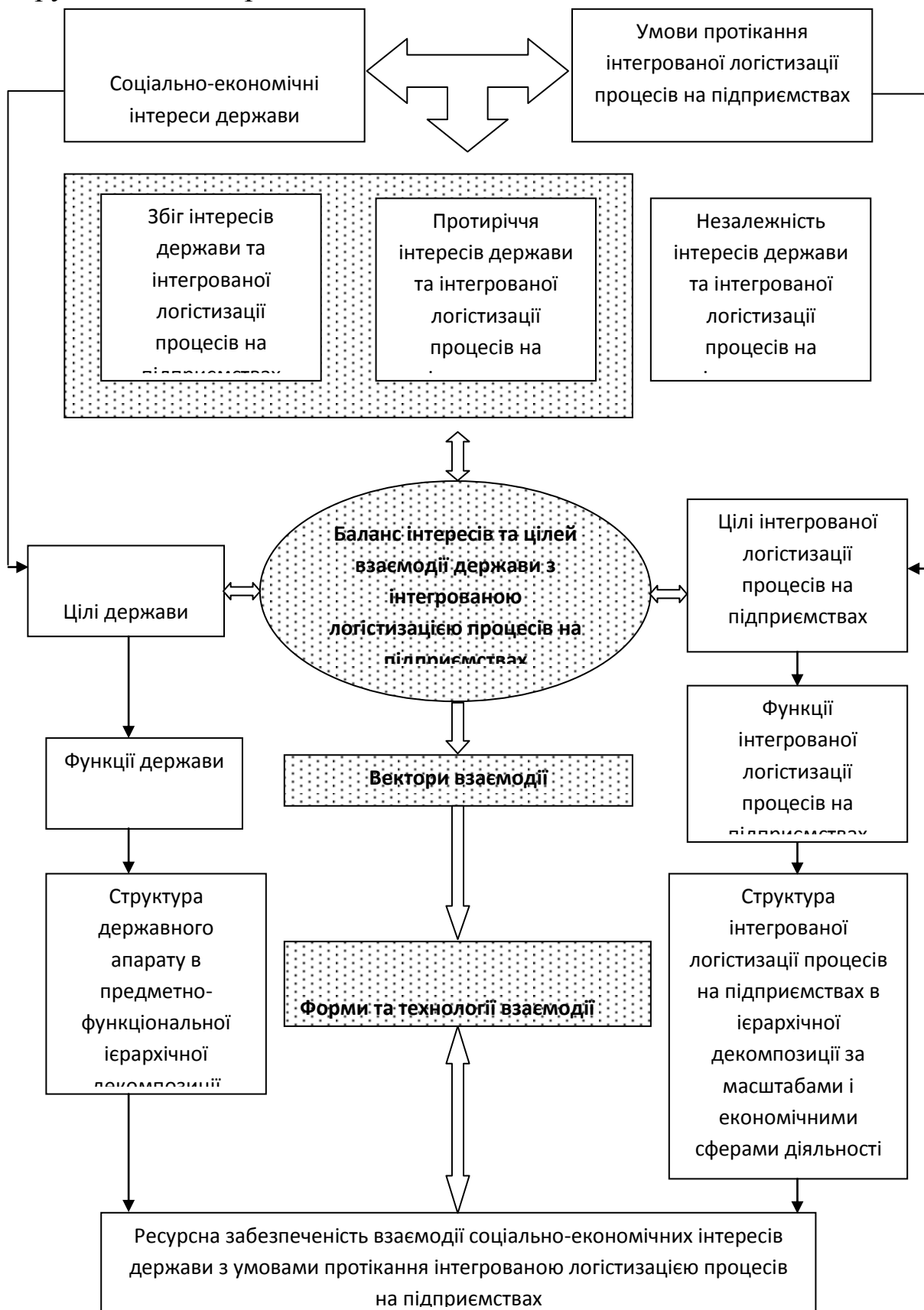

Рис. 1 – Теоретико-концептуальна схема механізму управління взаємодією держави із інтегрованою логістичною процесами на підприємствах.

4. Система резервів, яка залежить від характеристик інституційного середовища. Створення резервів являє собою зниження ризику зриву програми логістизації процесів за рахунок власних коштів, зосереджених усередині підприємства. Рівень цих резервів та їх форми залежать від особливостей інтегрованої логістизації процесів на підприємствах та способів зниження рівня невизначеності.

5. Активна ринкова позиція.

6. Самовдосконалення внутрішнього середовища інтегрованої логістизації процесів на підприємстві, для яких саме підприємство виступає як елемент зовнішнього середовища.

7. Пошук гаранта, який знижує ступінь невизначеності при взаємодії із агентами. Поліпшення інституційного середовища сприяє зменшенню загальної невизначеності та ризиків інтегрованої логістизації процесів на підприємствах.

Однією із найважливіших причин невизначеності в напрямку руху векторів інтегрованої логістизації процесів на підприємствах (а його невизначеність часто є причиною недостатнього розвитку та модернізації інтегрованої логістизації процесів) є неефективність його інституційного забезпечення та, в першу чергу, відсутність ефективно діючої інфраструктури, яку слід ототожнювати з інституційною інфраструктурою підтримки інтегрованої логістизації процесів на підприємстві.

Створення інституційної інфраструктури підтримки інтегрованої логістизації процесів на підприємстві повинно сформувати та забезпечити виробничо-технологічну, кредитно-фінансову, інформаційну та правову підтримку. Звичайно, що такі процеси вимагають глибокого вивчення окремих об'єктів та явищ.

Велике число завдань інтегрованої логістизації процесів пов'язано із дослідженням та модернізацією комбінаційних систем, таких, що включають безліч елементів, кожен з яких є досить складною системою, і ці системи тісно взаємопов'язані із інституційним середовищем.

Основними пріоритетними напрямками інституційного забезпечення підтримки та модернізації інтегрованої логістизації процесів повинні бути: створення і вдосконалення нормативної правової бази, формування інституційної структури ринку, забезпечення інституційних умов для ефективної взаємодії між агентами інтегрованої логістизації процесів.

Воробьёв Е.М., д. э. н., профессор
МОДЕРНИЗАЦИЯ И НЕОИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ
КАК ДОГОНЯЮЩЕЕ РАЗВИТИЕ.

Исследование модернизации как важнейшей для стран постсоветского пространства научной проблемы носит междисциплинарный характер, ибо она охватывает весь спектр общественных отношений: экономических, социальных, социокультурных, политических и геополитических, идеологических. Поэтому ее изучают представители всех общественных наук – экономисты, философы, политологи, правоведы, историки и футурологи.

Модернизация – объективный исторический процесс поступательного развития общества, связанный с никогда не прекращающимся его обновлением. Этот процесс, ускоряясь или замедляясь, привносит в жизнь людей новые общественные формы, изменения и усовершенствования в технике и технологии, науке и культуре, морали и праве.

Экономическая модернизация – один из важнейших аспектов, общего процесса модернизации, но и она сама представляет сложную систему обновления производительных сил и производственных отношений, форм управления, организации труда и производства.

С определённой долей условности процесс экономической модернизации можно исследовать с помощью известного в экономической теории «методологического принципа», рассматривая его как единство технико, организационно и социально-экономических составляющих.

Технико-экономическое направление процесса модернизации предполагает совершенствование и обновление производительных сил. Его нередко называют инструментальной модернизацией, которая рождает новые орудия труда, технологии, материалы в т.ч. с заранее заданными свойствами, средства связи и т.п.

Организационно-экономический аспект связан с совершенствованием отраслевой структуры производства, рациональной концентрацией (масштаб, тип и размер предприятий), внедрением наиболее эффективных форм организации труда и производства, его специализации и кооперации, выбором оптимальных управленческих решений.

Социально-экономическая модернизация – это, прежде всего, дальнейшая эволюция отношений собственности – первостепенная задача для стран постсоветского пространства. Спустя три десятилетия рыночных преобразований, остаются дискуссионными проблемы, связанные с институтом собственности – это: соотношение государственной и негосударственной форм, природа корпоративной собственности, место и роль средних и малых форм частного сектора и т.п. Все эти отношения связаны институциональной средой, без модернизации которой другие ее направления не имеют даже малейшего шанса на успех.

Особое место в реализации модернизационного проекта занимает «человеческий фактор» и шире, «социальный капитал», так как «модернизационный класс» – главный субъект модернизации, степень креативности которого и будет определять возможность и сроки осуществления крайне сложной задачи обновления общества.

Еще раз подчеркнем, что различные направления модернизации в постсоветских странах не могут рассматриваться изолированно, поскольку они тесно переплетены в противоречивом единстве.

В экономической литературе многие годы ведутся дискуссии о характере и содержании процесса модернизации, особенно в среде ученых-экономистов. Является ли он процессом «догоняющего» или «опережающего» развития, может ли он носить прорывной или мобилизационный характер? Это рождает следующий вопрос: должна ли модернизация (прежде всего инструментальная) базироваться на постиндустриальных технологиях или это нереально, и речь надо вести о новой индустриализации? Модернизация и инновации – каково соотношение этих категорий вообще и их специфика в постсоветских странах? Поскольку модернизация предполагает наличие определенного ориентира – некоего образца использования опыта передовых стран, считают ряд авторов, то она всегда «догоняющая» [1,с.9]. Другие авторы понятие «догоняющего развития» рассматривают как процесс выравнивания уровней экономического развития стран посредством повторения исторического пути, пройденного зрелыми странами [2,с.81]. Однако повторение опыта передовых стран заведомо обрекает догоняющих на перманентное отставание, ибо пока копируется опыт стран-лидеров, они

вновь уходят вперед и эта гонка аутсайдеров за лидерами всегда безуспешна.

Но как ликвидировать отставание от передовых стран в 40-60 лет для постсоветских государств и реально ли это в принципе?

Рывок в третью цивилизационную волну, проявляющуюся в развитии программном обеспечении, электронных технологиях, цифровой форме преобразования информации, био-, нано - и лазерных технологиях для постсоветских стран, по мнению многих ученых, нереален. Речь может идти, как считают авторы публикаций по этой проблеме, только о концепции догоняющего развития. Так В. Иноземцев считает, что «...с переходом Запада к постиндустриальной модели развития попытка, попытка развивающихся держав догнать его, стали бессмысленными, т.к. в настоящее время это невозможно сделать» [3,с.91]. Поэтому, подчеркивает он, надежды «...встать в один ряд с ведущими странами Запада», на что надеются политики постсоветских стран «...это ошибочная и, рождающая завышенные ожидания точка зрения, реалистичность которой не подтверждается практикой» [3,с.97]

С ним солидаризуется В.А. Красильщиков: « для России (думается и для Украины) важно использовать опыт догоняющих модернизаций индустриальной эпохи, поскольку реальная для нее задача реиндустриализации» [там же]. То есть, речь идет о новой индустриализации по примеру развитых индустриальных, а не постиндустриальных стран. Он не исключает, что к странам Запада можно «...подтянуться по количественным параметрам: ВВП на душу населения, производительности труда и т.п. Но такое подтягивания не означает перехода на качественно новую ступень развития» [4, с.113].

Но есть примеры из практики достаточно интенсивного роста ряда азиатских государств – Китая, Южной Кореи, Индии... Китай даже в кризисные 2008-2010 годы эта страна ежегодно наращивает ВВП на 8-10 %. (Украина в 2008 году потеряла 18% ВВП и около 24% промышленной продукции). Западные корпорации вкладывают в предприятия, функционирующие на территории Китая не только огромные инвестиции, но приносят новые технологии. Г. Колодко приводит следующую статистику. За последние 30 лет Китай увеличил ВВП на душу населе-

ния с \$700 до \$8300. Если в предстоящие годы он сохранит такой темп, то к 2037 году ВВП на душу населения в этой стране составит \$97000. Сегодня в Люксембурге этот показатель составляет \$60000.[5,с.104] И далее Г. Колодко подчеркивает, что пример Китая – это последний «налет» на земной банк ресурсов. Никто и никогда больше не повторит такой взлет. [там же] На сегодня Китай – вторая экономика мира.

Интересно мнение, которое высказывает Е. Гонтмахер «...нужно выбирать между догоняющей модернизацией и модернизацией *поисковой* (курсив автора), когда Россия должна не только заимствовать нынешние передовые институты, а активно участвовать в формировании обновленных институтов экономической и социально-политической жизни цивилизованного пространства, внедряя их в ткань российской жизни»[6,с.3].

Сходное мнение высказывает и Ю.В.Шишков: «Сегодня, когда в мировом авангарде формируется постиндустриальная экономика, остальные страны уже не могут ограничиться только догоняющей индустриализацией. Они вынуждены в той или иной мере уделять внимание догоняющей постиндустриализации, что намного сложнее». [7,с.17]

«Догоняющая постиндустриализация», если она может осуществляться, предполагает мобилизацию всех жизненных сил страны. Теоретически догоняющее развитие может носить мобилизационный характер. Исторический пример из жизни СССР хорошо известен. Отставая от передовых на тот момент стран, СССР, используя меры чрезвычайного характера, за счет собственных накоплений и в, основном, подготовленных в короткий срок собственных кадров, сумел в считанные годы преодолеть отставание и осуществить индустриализацию. Особенно впечатлителен был успех после Великой Отечественной войны. Страна стала мощной ядерной и космической державой, добилась высокого качества образования, науки и культуры. Большое значение имела общественная энергия масс, социальный оптимизм, который, к сожалению, постепенно иссяк, что привело (как одна из причин) к распаду страны. Увы, опыт довоенной индустриализации для рывка и прорыва в постиндустриальную эпоху не корректен по многим причинам, требующим

отдельного разговора. Но сама идея стратегии «прорыва», «рывка» остается в современных дискуссиях о модернизации постсоветских экономик. В большей степени она присуща политикам, что наглядно видно на примере Украины.

Стратегию «прорыва» формулировали в 2004 году, реальным видят возможность «рывка» для Украины и современные политики. Президент Украины в июне 2010 года на 2-м заседании комитета по экономическим реформам поставил задачу: «...Украина на протяжении 10 лет должна войти в двадцатку наиболее развитых стран мира, уровень жизни граждан Украины должен соответствовать европейским стандартам»[8].

Осуществима ли эта, без всякого сомнения, дерзновенная цель? Рассмотрим исходные данные. ВВП в Украине на душу населения менее \$3,5 тыс., по ППС (паритету покупательной способности) - \$7,5 тыс., (Польша – \$19,7 тыс., Россия – \$18,9 тыс., Испания – \$31,2 тыс.) Украина все еще не восстановила уровень 1990 года и это задача ближайших лет. Уровень заработной платы, покупательная способность населения – в Европе на втором месте снизу. Эксперты посчитали – чтобы достичь уровня, поставленного Президентом Украины, необходимо с 2012 года обеспечить темпы прироста в 18,6%. Только при этом условии можно мечтать о месте в «двадцатке» развитых стран. Согласимся с М. Довбенко - «...это фантастика».[9,с.18]. Ученый приводит и другие данные о месте Украины в международной таблице о рангах, которые сеют большие сомнения в выполнении столь амбициозной задачи. Тем более что в предстоящие годы страны-конкуренты не будут стоять на месте, дожидаясь «фантастического рывка» Украины, которая потеснит их в престижном списке развитых стран.

Трагичнее то, что за годы «самостійності» в Украине из индустриальных отраслей практически полностью исчезли наукоемкие, высокотехнологические производства в станкостроении, приборостроении, микропроцессорном производстве, биохимии, судостроении. В мировом рейтинге, определяющем индекс экономической свободы, Украина попала в низшую категорию – регрессивных экономик, заняв 163-е место из 171 страны. Уровень инвестиционной привлекательности для ино-

странных инвесторов в 2011г. рухнул до рекордно низкой оценки – 2,19 по пятибалльной шкале.[10]. Это произошло в связи с резким ухудшением рейтинга глобальной конкурентоспособности Украины в 2010-2011 году (ориентира для иностранных инвестиций). Из доклада Всемирного экономического форума следует, что Украина за последние два года потеряла 17 позиций, оказавшись на 89 месте из 139, но опережая Гамбию (90 место).

На протяжении 2001-2008 гг. уровень производительности по ППС в Украине составлял 12,2%-14,4% от показателя США, 15,9%-22,2% - Германии, 13,4%-19,6% - Франции, 16,1-21,2% - Великобритании, 17,6%-23,6% - Японии. В два-три раза ниже, чем в Чехии, Венгрии, Польше, России, и даже Румынии. Чтобы догнать названные страны по уровню производительности труда понадобятся 10-15 лет [10,11]. Где эти страны окажутся через полтора десятилетия, насколько они повысят свою эффективность, можно только гадать.

Еще удручающий факт: интеллектуальный капитал, о роли которого в модернизации нет смысла много говорить – он фундаментален. Его удельный вес в стоимости предприятий в странах Западной Европы составляет – 50-68%, в Украине – только 1%.[12,с.9].В США на долю шестого уклада приходится 5% производительных сил, на пятый – 60%, на четвертый – 20%. А что же Украина? Здесь доминирует воспроизводство третьего технологического уклада (металлургия, ж.д. транспорт, неорганическая химия). Более 90% продукции производится предприятиями третьего и четвертого укладов. Преимущества получают мало наукоемкие и низкотехнологические сырьевые отрасли. Износ основных фондов за последнее десятилетие увеличился вдвое и составляет 75%, в промышленности 63%, в обрабатывающей 67%, на транспорте износ основных средств достиг 94,4% [10]. Вот таким индустриальным каркасом все еще располагает страна. И это исходные данные для модели опережающего развития!?

В последнее время среди научной общественности, политиков, деловых кругов постсоветских стран все большее внимание занимает идея новой индустриализации как наиболее реальной формы экономической модернизации.

Неоиндустриализация – это не только и не столько восстановление утраченного промышленного потенциала в годы «суверенного» существования постсоветских стран, а импульс для их развития на инновационной основе. Неоиндустриализация, развивающаяся на современных промышленных технологиях, производственной инфраструктуре, обеспеченная деятельностью самых передовых общественных институтов в ближайшие десятилетия может стать основой современной экономики, базирующейся на Знании и Креативности.

Неоиндустриализация далеко не всеми воспринимается как необходимый этап движения к «экономике знаний», т.е. к постиндустриальным технологиям. Некоторые экономисты считают неоиндустриализацию тормозом перехода к современным технологиям. Поскольку «умная экономика», пятый, а завтра и шестой технологические уклады – это фундамент постиндустриальных стран, ориентация на развитие индустриального сектора, пусть с прилагательным «новая», лишь усугубляет отставание постсоветских стран от постиндустриальных, обрекая их на минерально-сырьевое «проклятие», которое характерно государствам-рантье. Нам представляется такая точка зрения совершенно необоснованной по нескольким причинам.

Во-первых – неоиндустриализация для постсоветских стран – это всего лишь промежуточный, но необходимый этап к «умной экономике».

Во-вторых - через неоиндустриализацию, но не с доиндустриализацией, как сегодня, только и можно вести речь о постиндустриальных технологиях.

В-третьих, новая индустриализация предполагает и новую инновационную основу – интеллектуализацию, компьютеризацию, информатизацию...

Полемизируя с теми, кто рассматривает новую индустриализацию как ошибочную стратегию, уводящую в сторону от постиндустриального развития, Р. Кучуков обоснованно называет неоиндустриализацию средством возрождения страны, ее социально-экономического потенциала. Полагать, что разрушение индустриального комплекса России ведет в некую «постиндустриальную» фазу, в сущности своей чисто умозрительную, значит не понимать, что на деле оно является дорогой в

доиндустриальную эпоху – отсталую и бесперспективную. Только индустриальный базис с новым технико-технологическим качеством открывает простор для инновационного развития экономики. [13, с.4].

Один из авторов неоиндустриальной парадигмы, главный редактор российского журнала «Экономист» С.С.Губанов считает, что новой индустриализации нет альтернативы. Она призвана создать не только новый индустриальный базис, но и новую систему производственных отношений. Основой последней должна стать вертикально-интегрированная корпоративная собственность. Таким образом, по мнению С.С.Губанова, новая индустриализация ставит по-новому вопрос о собственности и власти. [14,с.9]

Новая индустриализация предполагает прорывные технологии в базовых сферах современной промышленности. Кроме традиционных отраслей (металлургическая, химическая, горнорудная, газонефтедобыча), это такие приоритетные отрасли как фармацевтика, высокотехнологическая химия, композитные и неметаллические материалы, информационно-коммутационные и нано технологии.

Для России и Украины среди приоритетных отраслей остается станкостроение, развитие авиационной и космической отраслей, судостроение. Названные направления неоиндустриализации, их приоритетный характер открывает новые перспективы для тесного сотрудничества России и Украины. Необходимо вспомнить, что названные выше отрасли, развиваясь в едином народнохозяйственном комплексе Советского Союза были вполне конкурентно способными на европейском и мировом рынках. Непрофессиональная политика в названных странах в 90-е годы XX столетия, противоречия, нередко искусственные, сегодня, мешают возрождению хозяйственных связей между этими странами в названных отраслях. Достаточно назвать только развал судостроения Украины (Николаев, Херсон), чтобы понять масштабы катастрофы, постигшей промышленность страны за годы независимости.

Модернизация в наших странах – технологическая или институциональная, в узком или широком смысле, на авторитарной или демократической основе, на укреплении вертикальных связей и идей этатизма или на базе гражданского общества и развитии горизонтальных связей –

не самоцель, а средство для коренного улучшения жизни населения, тех людей, без которых никакая модернизация не состоится, да и просто не нужна. Повышение благосостояния людей, ликвидация крайне неравномерного распределения доходов и унижающей людей бедности, развитие системы здравоохранения, особенно защиты детства и материнства, рост продолжительности жизни, расцвет науки, образования, культуры, улучшение условий жизни и работы населения – вот цель модернизации общества. Поэтому главный субъект модернизации – человек, гражданин страны, ее население, прежде всего, та ее активная часть, которую принято называть модернизационным, т.е. креативным классом. Каков удельный вес этой части населения в постсоветских странах? Приведем некоторые данные по России, где эта проблема изучается более активно. Н.Е.Тихонова, рассматривая особенности российской модернизации, выделяет разные категории людей по их отношению к процессу модернизации. Как показали социологические исследования, традиционалисты и модернисты составляют 31%, промодернисты, постмодернисты и модернисты – 45%, причем «чистых» модернистов только 11%.[15,с.7]

Приведем два мнения М. Ходорковского и Ю Пивоварова. «...модернизаторами в России могут быть люди только созидательного, а не паразитически-распределительного типа мышления» - говорит первый. А это «целый социальный слой - полноценный модернизационный класс... Суммируя и обобщая исторический опыт различных модернизаций, можно утверждать, что численность модернизационного класса должна составлять не менее 3% трудоспособного населения. То есть в нашем случае – не менее 2 млн. человек». Смогут ли эти 3% реализовать модернизационный проект, если остальные 97% минимум равнодушны, а максимум просто враждебны ко всем модернизационным проектам?[16, с.79]

По данным академика Ю. Пивоварова 20% российского населения ориентировано на демократические ценности и инновационную экономику. Не имея подобных данных по Украине, можем полагать, что положение с «модернизационным классом» здесь близко к российскому.

Что необходимо сделать, чтобы возросло число людей, внутренне готовых к участию в процессе модернизации общества в своих странах? Очень многое, но прежде всего, повысить их благосостояние, развивать подлинно демократические принципы в своем государстве, чтобы люди не на словах, а на деле чувствовали свою сопричастность в реализации великой цели

Литература: 1.Т.И.Заславская, М.А.Шабанова *Инновационный потенциал и проблема его реализации // Общественные науки и современность.* - 2012. №5. 2.Л.Евстигнеева, Р. Евстигнеев. *Тайна догоняющего развития // Вопросы экономики.* – 2013 - №1. 3. *Модернизация в России в контексте глобализации // Мировая экономика и международные отношения.* – 2010. - №6. 4.В.А.Красильщиков. *Догоняющее развитие: умозрительные конструкты и реалии // Мировая экономика и международные отношения.* – 2012. - №3. 5.Гжегож В.Колодко. *Мир в движении. //Магистр.* - М. - 2009 6.Е. Гонтмахер. *Российская модернизация: институциональные ловушки и цивилизационные ориентиры // Мировая экономика и международные отношения.* – 2010. - №10. 7. Ю.В.Шишков. *Государство и догоняющее развитие // Мировая экономика и международные отношения.* - 2011. - №6. 8.Виступ Президента України Віктора Януковича на II засіданні Комітету економічних реформ [електронний ресурс]. - Режим доступу <http://www.president.gov.ua/news/17301.html> 9.Довбенко М. *Попадем ли в мировую «двадцатку»?Критический взгляд на ориентиры отечественной экономической стратегии. //Вестник НАН Украины.* – 2011. - №6. 10.Симоненко В.К. *К прорыву не готовы [Электронный ресурс]. – Режим доступа:*<http://2000.net.bf/2000/derzhava/ekonomika/78560/> 11.Єщенко П., Арсеенко А. *Відновлення соціально-економічного розвитку – пріоритет номер один у світі та в Україні. // Економіка України.* - 2012. - №1. - С 36-50. 12.Чухно А.А. *Модернизация экономики и экономическая теория // Экономика Украины.* – 2012. - №9. 13.Кучуков Р. *Государственный сектор и его роль в стратегии 2020 // Экономист.* – 2011. - №9. 14. *Вторая индустриализация: проблемы России и международный опыт // Экономист.* – 2012. - №14. 15.Н.Е. Тихонова. *Особенности «российских модернистов» и перспективы культурной динамики в России // Общественные науки и современность.* -2012. - №3. 16.Цит. по Н.М. Плискевич. *Тупики инструментальной модернизации // Общественные науки и современность.* -2010. - №2.

Глущенко В.В., д. е. н., професор
ІНВЕСТИЦІЙНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА ЇЇ
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР В УКРАЇНІ

Інвестиційні пріоритети реформування та розвитку здатні забезпечити подальшу динаміку та конкурентоспроможність економіки. В літературі часто називають, як головну проблему – *джерела інвестицій та пошук інвестора* (краще закордонного). Дійсно, частка державних капіталовкладень становить усього 5%. Валовий прибуток підприємств не перевищує 7% від ВВП, а ринкові джерела інвестицій формуються дуже повільно. Капіталізація фондового ринку – у межах 7% від ВВП. Інвестиційні можливості українських банків теж незначні. Їхній капітал не перевищує 5% ВВП.

Нещодавно в Україні відбувся 11 інвестиційний форум.[2, с.7]. Він ще раз підтвердив відсутність потенційних інвесторів, невміння влади працювати з іноземними інвесторами і взагалі перманентні реформи, що проводяться в Україні нічого не змінюють для інвестора, не змінюють мотивацію для бізнесу.[2, с.9]. Це демонструє фундаментальну проблему, що є найскладнішою для України: досить дорогий труд і нікудишні інститути. Разом вони створюють *структурну пастку* для економіки України. У зв'язку з цим постає питання більш глибокого пласту суспільних відносин: які інституціональні основи формування такої інвестиційної політики; і ще: чому перша стикається з розбалансованими локальними інститутами, які знаходяться в інституціонально-різнорідних просторах? Відповідь на ці питання потребує, на наш погляд, наступного аналізу.

Сучасний світ з точки зору економіки характеризується, як мінімум, чотирма наступними обставинами: 1) відділенням фінансового капіталу від продуктивної(читай – виробляючої) економіки; 2)превалюванням спекулятивного (лихварського) прибутку над прибутком підприємницьким; 3)економічним монополізмом, що сконструювався національною господарською елітою (НГЕ), та наданням їй права наднаціонального інституту; 4)самою державою, яка друкуючи гроші,

задає правила фінансової гри та все більше зростається з крупним фінансовим капіталом, намагаючись обслужити його інтереси. Все це веде до *тотального хижацтва* в національній економіці, попрянення національних інтересів громадян своєї країни.

Ця глобальна еліта попирає не тільки національну державу, але і її мораль. Національні глобалісти – це *кочовики*, що не визнають ніяких державних особливостей розвитку та кордонів. Вони привласнюють світ, відкидаючи національну прив'язку до країни. Це - більш детально: *туристи – кочовики*. Різниця між ними та *паломниками* (читай – пересічними громадянами) кардинальна. Паломник шукає сенс у себе, у своїй країні, у своїх національних цінностях, у своїй моралі, бо для нього є одна країна (його власна), тому для нього і мораль і держава – *це його мораль і його держава*. Турист же любить світ, пересікаючи кордони різних країн кожен раз розраховуючи побачити щось принципово нове, небачене.

Паразитизм цієї глобальної еліти у тому, що вона відриває свою свободу від навколишнього середовища, яким є національна економіка. Паломник не йде любитися визначними пам'ятками; він має намір підтвердити своє ангажування єдиним національним цінностям. Туристу ж було б приємно побачити всю мозаїку світу, населеного різними людськими видами. Він бачить свою свободу від оточуючого її навколишнього середовища, тобто національного середовища, національної економіки, де він зріс та протиставив себе їй. Дуже емко висловився на це відомий вчений-філософ МДУ А.С.Панарін: «чем больше элиты глобализуются, тем больше массы «парцеллизируются», погружаясь в архаику примитивного местничества, изоляционизма, трайбализма и натурального хозяйства»[3,с.25]. Однак, тільки на базі міцного національного суверенітету може створитися продуктивна економіка!

Трагізм ситуації в тому, що діяльність держави, як регулюючого фінансового інституту протікає не ізольовано, а навпаки, в умовах розгалуженого та розвинутого фінансового ринку (як національного так і наднаціонального) і поступово формує відносини, у яких фінансові ресурси починають обертатися всередині самого ринку, а не спрямовуватися в економіку. Така економіка починає перетворюватися у «фінансо-

ву економіку», або як її звать ще коротше - «*фінансоміку*», де доходи окремих суб'єктів формуються в середині самого фінансового ринку. Виникає самодостатність системи і вона спрямовується до свого ще більшого розвитку. Саме так формується система фіктивних доходів, тобто доходів, які мають спекулятивне а не продуктивне походження. Разом з цим спотворюється співвідношення фінансового і реального секторів економіки у зв'язку з чим виникає питання «уточнення... визначення сутності й призначення фінансового ринку, характеристики його суб'єктів, предмета торгівлі та засад діяльності інституційних одиниць» [1, с.7]. Постає питання, так би вимовити, про «інституційний вимір» фінансового ринку.

Окреслимо ще одну обставину. Коли олігархи підтримуються державою, вони стають головними бюджетниками, головними розпорядниками її коштів. Проходить обмін власності на владу. Саме це породжує в державі, як головному керуючому інституті, ірраціональні форми господарювання, псевдо форми та зумовлює девіантну поведінку суб'єктів господарювання (опортунізм, тінізація, корупційність і т.і.). Зменшується керованість соціальними процесами і поряд формуються кризові, однак історично зумовлені інші інститути, що здатні протистояти соціальним факторам, оскільки самі не мають соціальних стабілізаторів свого розвитку.

Саме в такій інституційній невпорядкованості знаходиться інвестиційна діяльність суб'єктів господарювання в Україні. Інвестиційний простір не має відповідних інститутів, національної регулюючої сили. Інституційні перекося, інституційна асиметрія, інституційна деформація та обмеження, відсутність інститутів оновлення – ось далеко не повний перелік характеристик інституційної бази сучасних інвестиційних рішень.

Всі пристосувались до простої формули : *інвестиції – це вклад ресурсів з метою отримання прибутку.* Прибуток тут панує за головну мету. Однак, як, за рахунок чого він отримується, залишається позаду. Як відомо, інвестиції бувають *реальні* (капітальні вкладення в основні і оборотні активи) та *фінансові* (вкладення у цінні папери). Різниця у способі інвестування. Однак, вона не надає підстави негативно віднес-

тись до форм інвестування. З одного боку, цінні папери, які потім спрямовуються в економіку і використовуються для потреб відтворення – це не фіктивний капітал, а ресурси, які реально працюють. З другого боку, капітальні вкладення в основні і оборотні активи, нерухомість або земельну ділянку з метою їх перепродажу потім по більш високій ціні (спекуляція)- це ніяк не реальні інвестиції. Держава і її законодавство повинна захистити справжні інвестиції, що дійсно є рушійною силою економіки та розширеного відтворення, від несправжніх, відгородити реальне від нереального, шкідливе від корисного. Однак, Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 №2664-III, не бачить цієї різниці, не відрізняє ці моменти.

Головною проблемою інвестиційної діяльності на сучасному етапі розвитку слід вважати те, *як використовуються кошти від інвестицій*, або який характер використання отриманого прибутку. Про це вже казали фінансисти [1 ,с.10]. Інституційними координатами та рамками тут можуть стати такі поняття не фінансового значення як: «безглуздість», «недоцільність» та «шкідливість» інвестування.

Як приклад – *інвестування у житлове будівництво*. Вкладання коштів у квартири та будинки вважалось майже безспірним напрямком (та ще й найприбутковішим!) інвестування. Вважалось, що це майже найважливіший напрямок соціальною політики держави. І ціни на житло, які зростали з місяця на місяць, підкреслювали реальність інвестицій. Тим більше, що за ними начебто стояли реально створені матеріальні цінності. Подальший аналіз показав, що вся інвестиційна діяльність не використовувалась за призначенням. Переміг саме спекулятивний розвиток цієї сфери де спекулятивний попит «правив балом», а не потреби відтворення і потреби соціальної сфери. Бо по високим цінам житло громадянам так і залишилося недоступним, хоч житла побудовано чимало. Можна поставити питання: що житлова проблема була вирішена?

Виникають два питання на які треба отримати відповідь у зв'язку з такою інвестиційною програмою, поставленою і підтриманою державою: 1)чи не спровокував обвал «будівельної піраміди» фінансову кризу в самій Україні (незалежно від іпотечної кризи в США)? У зв'язку з цим

підтримуємо Львовчкіна В.С, Опаріна В.М. та Федосова В.М. у тому, що поняття «інвестиції» повинно мати *історичну і логічну* ознаку. Саме з цих критеріїв треба оцінити відповідь на питання: «чи є інвестиціями за своєю сутністю вкладення зі спекулятивними мотивами?» Фінансова криза в Україні виникла тому, що не був врахований керуючим інститутом – державою,- саме історичний момент, а саме інвестиції – це ті вкладення, що йдуть на розвиток соціальної сфери, завдяки яким створюються та надаються конкретні блага. *Інвестиції пов'язані з задоволенням потреб розвитку суспільства і його економіки.* Спотворення у таких інвестиціях відчулось відразу у тих, хто взяв кредити під житло в іноземній валюті. Вони до сих пір вирішують питання розрахунку з комерційними банками.

2)Яка позиція комерційних банків, інших кредитних установ у їх відношенні до інвестицій? Відомий російський фінансист О.І Лаврушин нарахував у визначенні комерційного банку чотирнадцять складових[4, с.7]. Вони забезпечують рух фінансових ресурсів і отримують прибуток, м'яко кажучи, вони працюють на себе і ... тут хочеться додати: інколи на суспільство. Така подвійна характеристика комерційних банків. «Якщо оцінювати ситуацію в Україні, то й без глибокого аналізу помітний перекис у бік приватних інтересів цих інституцій, які працюють переважно на себе, а не на суспільство»[1 ,с.11].Тут вже мова йде не тільки про законодавство. А й про встановлення вимог і відповідальність керівників фінансових інститутів, а також їх регуляторних органів.

Література: 1.Фінанси України, №5, 2011. 2.Зеркало тижня. №38. 2012. 3.Панарин А.С. Народ без элиты. М.: Изд-во Алгоритм. 2006. 4.Банковское дело. Учебник. М., 2008.

Демченко Т.И., к. э. н., доцент

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФОРСАЙТА ДЛЯ УПРАВЛЕНИЯ МОДЕРНИЗАЦИЕЙ

В контексте повышения уровня национальной конкурентоспособности особую актуальность приобретают вопросы экономической модернизации и развития инновационной сферы в Украине. В современных условиях научные и инновационные достижения определяют перспективы развития государства в мировой конкурентной среде. Недооценка значимости выявления главных национальных приоритетов приводит к потере конкурентных преимуществ, экономическому и технологическому отставанию, и напротив, удачно и вовремя выбранные приоритеты позволяют достичь не только социально-экономических, но и геополитических эффектов.

В последние годы в мировой практике для обоснования национальных приоритетов и эффективной организации инновационной деятельности передовые страны активно используют особую методологию прогнозирования, получившую название «форсайт». Слово foresight, в переводе с английского, означает «взгляд в будущее». По определению Бена Мартина, форсайт представляет собой «процесс, который связан с систематической попыткой заглянуть в отдаленное будущее науки, технологии, экономики и общества с целью определения областей стратегических исследований и технологий, которые, вероятно, смогут принести наибольшие экономические и социальные выгоды» [1]. Этот метод может использоваться на национальном и региональном уровнях, в областях и крупных компаниях, и применяться для решения широкого круга проблем. Например, для усиления позиций национального бизнеса на мировых рынках, решения демографических проблем, повышения национальной конкурентоспособности, определения главных национальных научно-технических приоритетов, преодоления технологического отставания и т.п.

Форсайт уже вполне успешно опробован в США, Японии, Германии, Нидерландах, Англии, Дании, Голландии и других странах. Следу-

ет подчеркнуть, что в настоящее время отсутствует единая модель форсайта, каждая страна адаптирует этот подход к своим условиям с учетом национальных интересов, используя различные методики (метод Дельфи, «мозговой штурм», SWOT – анализ, экспертные панели, бенчмаркинг, дорожные карты и многие другие методы).

Форсайт-методологии значительно отличаются от простого научно-технического прогнозирования. Прогнозирование описывает технические возможности, которые появятся в будущем. Форсайт, помимо открывшихся возможностей и доходов от применения новых технологий, показывает также возможный ущерб в результате технологического отставания [2]. Кроме того, форсайт не сводится к простой выработке основных направлений развития, это скорее уже итог работы. Существенное преимущество этого инструмента долгосрочного прогнозирования состоит в том, что форсайт предполагает вовлеченность и согласованность действий большого количества различных групп заинтересованных участников из самых разных областей. Форсайт будет привлекать в процессы модернизации широкие массы специалистов, представителей науки, бизнеса и общественности. Совместное обсуждение и принятие решений по поводу национальных приоритетов общественного развития дает наиболее объективную картину перспектив, а также решает проблему достижения консенсуса и согласования интересов различных социальных слоев общества. Институциональная роль форсайта определяется тем, что он выступает: коммуникационным центром для всех участников, аналитическим и координационным центром - для государства и бизнеса, исследовательским центром - для науки, информационным центром - для общества [3]. Кроме того, форсайт - это не разовая акция, а непрерывный, постоянно корректируемый процесс прогнозирования в зависимости от изменений, происходящих в экономике и обществе.

В Украине практически не используются форсайтные исследования, хотя внедрение этого метода могло бы стать эффективным инструментом стратегического управления модернизацией экономики. На наш взгляд, изучение подобного зарубежного опыта и реализация форсайт-методологии в нашей стране позволит выявить главные национальные

научно-технические приоритеты и добиться качественно новых результатов в сфере науки, экономики и общественного развития благодаря конструктивному диалогу между всеми заинтересованными сторонами.

Литература: 1.Соколов, А. В. *Форсайт: взгляд в будущее [Текст]* / А.В. Соколов // *Форсайт*. - 2007. - № 1 (1). - С. 8-15. 2.Ємельяненко Л.М. *Форсайт-методологія стратегічного управління інноваційним розвитком суспільства [Електронний ресурс]* / Л.М. Ємельяненко // *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. – 2008. – № 10 (128). – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2008_10_2/emeljanenko.pdf 3.Пильтяй, О. В. *Форсайт як інструмент управління суспільним розвитком [Текст]* / О. В. Пильтяй // *Актуальні проблеми економіки*. - №9 (87). – 2008. - С.65-72.

УДК 330.35.01

Довгаль Е. А., д. э. н., профессор

ФОРСИРОВАННАЯ МОДЕЛЬ МОДЕРНИЗАЦИИ: ОПЫТ КИТАЯ

То, что сегодня понимается под «теорией модернизации», является, строго говоря, западной теорией. Возникшая в 1950-60-х гг. в лоне университетской науки США под влиянием работ Т. Парсонса и Р. Мертона, она была создана американскими специалистами по странам «третьего мира» для объяснения происходящих там процессов, взрывающих традиционный порядок и способствующих переходу этих стран к современному (индустриальному и демократическому) обществу. Позже данная теория была взята на вооружение официальными ведомствами США для обоснования их политики в отношении стран Азии, Африки и Латинской Америки. Среди них не было СССР, по отношению к которому более уместным считался термин «конвергенция», а не «модернизация». Это было время, когда СССР боялись, но признавали и уважали.

Все изменилось с концом эпохи коммунизма и распадом СССР. Россия, а тем более Украина, сразу же откатились в разряд слаборазвитых стран с остатками современного вооружения, поэтому в связи с ними и по аналогии с вышеназванными странами уже можно было говорить о модернизации. Именно в этой связи и представляет интерес мировой опыт

модернизации и разработка на его основе собственного пути развития.

Модернизация всегда есть развитие с заранее планируемым результатом. Модернизация как процесс изменения системных свойств общества предполагает трансформацию его важнейших сфер и формирование более сложного и быстро меняющегося образа жизни. Модернизированное общество имеет комплекс взаимосвязанных черт, которые часто рассматриваются как отдельные процессы экономической, политической, социальной и культурной модернизации. В экономической области модернизация означает технологическую революцию, высокий уровень профессиональной специализации, способные поддерживать постоянный рост производительности труда, создание экономических форм и институтов, в результате чего существенно повышаются уровень жизни и потребления. Экономическая свобода и технологическая модернизация решающим образом влияют на социальные отношения, изменяя принципы и порядок социальной дифференциации общества, трансформируя социальные институты и их функции. Усложнение социальной структуры обуславливает и политическую модернизацию, содержание которой заключается в создании эффективных властных структур, дифференциации их ролей и функций, формировании рациональной бюрократии и высоком участии масс в политическом процессе. Культурная же модернизация способна интегрировать существующие источники модернизации и во многом предопределять направления экономического, социального и политического развития, скорость, ритм, характер и длительность общественных изменений.

Обычно различают три модели модернизации. Модель классической модернизации (страны Западной Европы и США) растянулась на пять веков (XIV-XIX вв.). На эволюцию данной модели наложили сильнейший отпечаток колониализм эпохи свободного предпринимательства, протестантская этика и буржуазные революции. Ее особенностью является синхронность созревания условий и факторов модернизации в виде экономических, социальных, правовых, политических и культурных предпосылок. Одной из важнейших особенностей экономической модернизации в классической модели является последовательное развитие и правовое закрепление института частной собственности, существовав-

шего и прежде. В свою очередь, институт частной собственности выступил основой формирования гражданского общества, существенно ограничив вмешательство государства в различные сферы общественной и личной жизни граждан, и плюралистической и представительной, основанной на разделении властей, политической системы. Высокий уровень грамотности населения способствовал автономизации личности, что было закреплено выработанной протестантской этикой с ее основной идеей «честной наживы».

Другую модель модернизации – догоняющую, можно представить как вестернизацию. Она характерна для Бразилии, Аргентины, балканских стран, в которых прорыв к модернизации начался значительно позже, примерно на рубеже XVIII-XIX вв., а развитие модернизационного процесса характеризовалось отсутствием ряда предпосылок, в частности развитого рынка, гражданского общества, правового государства. Власть носила авторитарный характер, незрелость экономических предпосылок компенсировалась и уравновешивалась чрезмерным влиянием политических факторов. Генераторами изменений при такой модели модернизации обычно становилось государство и его лидеры. Данная модель предполагала прямое навязывание Западом своей системы ценностей и образа жизни. Субъектом модернизации выступал сам Запад, который иногда перекладывал функции модернизатора на государство модернизирующейся страны при сохранении им национально-государственной независимости.

Однако наиболее эффективной показала себя форсированная модель модернизации, использованная в Китае и других восточноазиатских странах, где преобразования проводились тоталитарными и авторитарными режимами в ограниченные сроки (30-35 лет). Политические режимы не только были инициаторами реформ, но и обеспечивали стабильность, правопорядок, предохраняя общество от конфликтов. Таким образом, Китай и другие восточноазиатские государства предложили мировому сообществу свою модель модернизации, ценностным ядром которой стали конфуцианские идеи («конфуцианские традиции»), обеспечившие ускоренное, нежели на Западе, развитие восточноазиатских стран. К разряду «конфуцианских традиций» относят: приоритет корпо-

ративизма над индивидуализмом; преимущественную опору на личные связи и взаимные обязательства, нежели на закон; почтительное отношение к власти и социальной иерархии; стремление к социальной гармонии; высокую мотивацию к обучению, трудолюбие, усердие и бережливость; сильное государство, выполняющее социально-экономические функции [1].

Форсированная модель модернизации предполагает построение высокоорганизованного общества снизу вверх, а не сверху вниз, уделяя особое внимание моральным обязательствам семейной жизни как основной ячейки общества. Государство и другие политические власти рассматриваются как некая «семья семей», объединяющая всех китайцев в единую социальную общность [2].

Основное отличие конфуцианской культуры от христианской культуры Запада связано со статусом личности. В западной культуре поведение индивида является саморегулируемым, а в восточной – регулируется другими. Саморегулируемая индивидуалистическая модель поведения обусловлена личными интересами человека, его привязанностями и представлениями. Регулируемая другими модель поведения человека обусловлена необходимостью исходить из привязанности к коллективу и его интересов. На поведение одного человека накладывают ограничения интересы представителей старшего поколения, своего поколения, наставников, родственников, начальников и подчиненных – принцип поддержания гармонизированных отношений.

По мнению многих политиков и ученых, именно идеи конфуцианства помогают преодолеть возникающие в связи с переходом страны к постиндустриальному обществу социально-нравственные проблемы: превращение человека в придаток экономики, преступность, загрязнение окружающей среды и другие социальные беды [3].

В целом, говоря об истоках китайского экономического чуда, исследователи ставят на первое место «культурный фактор» – конфуцианство, которое, проповедуемое философскими постулатами сыграло огромную роль в культурном развитии народа, для которого и сегодня основными являются такие ценности, как семья, труд, родина [3].

Анализируя значение конфуцианства для экономического процветания Китая и стран Азиатско-Тихоокеанского региона, Ф. Фукуяма писал: "Конечно, свободные рынки и стабильные политические системы – непеременимые условия экономического роста. Но столь же несомненно и то, что культурное наследие дальневосточных обществ, этика труда, этика семейной жизни, бережливость, религиозность и другие прочно сидящие в людях моральные качества никак не менее значимы при объяснении их экономической деятельности". Ибо культура, говоря словами того же Ф. Фукуямы, – "это, в сущности, материнское лоно экономики"[2, р. 20].

Современные исследователи считают, что Китай и восточноазиатские страны вели себя в духе последовательной оппозиции известным монетаристским рекомендациям МВФ, на что западная общественность и наука реагировали весьма своеобразно – достижения «азиатских драконов» представлялись в духе последовательной вестернизации: публиковались специальные исследования, где модели приписывались несвойственные черты экономического либерализма и затушевывалось самое важное – решающая роль государства, структурная перестройка производства, субсидирование производственных инвестиций [4, с. 25].

Однако в современном информационном обществе долго скрывать реальные причины социально-экономического развития целого региона невозможно. Когда вслед за Японией и Китаем успехов добились Сингапур, Тайвань, Гонконг и Южная Корея, появились исследования, в которых признавалась решающая роль конфуцианства в модернизации этого региона. И сегодня те факторы, которые раньше объявлялись препятствием на пути модернизации, неожиданно стали называть стимулами экономического развития конфуцианского капитализма [4, с. 27].

Основанное на гуманной этике, конфуцианское общество управляется в соответствии с пятью отношениями: императора и подданного, отца и сына, старшего брата и младшего брата, мужа и жены, двух друзей. Более двух тысяч лет этот свод этических правил имеет для конфуцианско-буддийской цивилизации такое же значение, как десять заповедей для христиан. И в этом проявляется последовательный традиционализм политической культуры обеих цивилизаций. Приверженность ка-

нонам в политике – одна из важных черт современного процесса модернизации, во многом его стабилизирующая.

Мир переживает переход к тому, что имеет много названий (постиндустриализм, информационализм и др.), но пока не получило однозначного определения. Ситуация неопределенности, порождаемая этим переходом, как бы уравнивает всех в сознании своей «несовременности», заставляет усомниться в превосходстве любой модели модернизации, кем бы она ни была представлена на сегодняшний день. Общая тенденция состоит в замене политико-центричной модели на культуроцентричную, развивающую идею модернизации с опорой на собственные традиции и ценности. Можно сказать и так: поскольку современность перестает быть в настоящее время чьей-то особой привилегией, становится проблемой для всех, постольку переход в современность (модернизация) оказывается общей судьбой, общим делом всех стран и народов.

Политике, заставляющей одних жить под диктовку других, все больше противостоит политика, сочетающая собственный национальный интерес с интересами других, а, в конце концов – мира в целом. Жить в согласии с другими есть, пожалуй, главная ценность такой политики. Именно в этом направлении следует искать систему ценностей, способную стимулировать экономический рост и социальное развитие. Лишь включившись в решение проблем глобального порядка, Россия и Украина смогут обрести новое дыхание, заявить о себе как о стране XXI века. Не повторять и копировать то, что уже пройдено другими, а вместе с ними участвовать в создании нового мира – только так можно и наверстать упущенное, и сохранить себя в этом мире.

Литература: 1. Карадже Т. В., Савин И. Л. Конфуцианство как основа формирования общественно-политических идеалов современного Китая // Вестник Рос. ун-та дружбы народов. – Сер. Политология. – 2004. – № 1(5). – С. 97–106. 2. Huntington S. P. "Democracy's Third Wave" // Journal of Democracy. – № 2 (Spring 1991). – P.18-24. 3. Роль конфуцианства в современном мире. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rodon.org/relig-070628142142>. 4. Азиатские ценности: цивилизационный или политико-идеологический феномен? // Социальные и гуманитарные науки. – Зарубежная литература. – Сер. 9. Востоковедение и африканистика : РЖ / РАН. ИНИОН. – М., 2004. – № 2. – С. 7–41.

Задорожный Г. В. д. э. н., профессор

МОДЕРН-И-(ЗАЦИ)-Я

КАК УТЕРЯ ХОЗЯЙСТВЕННОГО СМЫСЛА

Тема модернизации, если заглянуть в социально-экономическую литературу, по крайней мере, последних двух десятилетий, исписана вдоль и поперек. В этом плане она подобной слову «халва», от которого во рту не становится слаще. Однако, размышляющему уму она все же интересна, если начать разбираться в ней по существу. Пример такого взгляда-анализа явил В.А. Кутырёв, во всеуслышание объявивший, что есть «*противники модернизации в форме без (д)умного инновационизма*» [2, с. 67], которые думают дальше, нежели «сделать как». И лозунг светлого модернизационного будущего: «Потребительское общество (комфорт) есть капитализм (рынок) + инноватизация всей страны», призывающий выявить или создать, «при(на)думать новые потребности», уже обернулся *началом потребления самого человека* [2, с. 69]. Модернизировать, чтобы потреблят(ь)ствовать – это и есть «великая» цель, в которой и *смерть человека-личности* в угоду комфорту-техносу с его постчеловеком-киборгом¹.

Экономическая наука в своей неоклассической, неолиберальной форме, служащая именно такой модернизации ради прибыли, оказалась *изначально кризисно-катастрофической*, ибо по самой своей природе-формату зачиналась как *античеловеческая*. Человек в ней – индивид, фактор, агент, актор, дивид, делец, т. е. *средство*, но не цель – личность. И от этого статуса *неличности* «идет» расширенное воспроизводство интеллектуального прикорма, гламурно (нобеленосно) *истреб-*

¹ За концептом «модернизация», который сегодня заменил понятие «прогресс», не видят того, что «технический эгоизм правит бал... военный космос будет решать вопросы войны и мира без человека... генная инженерия и биотехнологии уже растят в своих секретных лабораториях тех, кто осуществит вынос «тела субъекта» из бытия в никуда. И этот искусственный Новый мир уже не впереди, а посреди людей, которые пытаются выжить(!) в нем (слово-то какое придумали!), пользуясь устаревшими (с точки зрения технологий) ценностями любви, семьи, пола, морали, религии. Техническому прогрессу нужен «постчеловек», владеющий искусствами гомо- и аутоэротизма, отринувший семью, Родину, дружбу, саму человечность. «Сделано без человека!», т. е. без понимания – вот высший девиз качества и надежности технопобесса» [7, с. 44].

*ляющий смысл хозяйства как сферы целостной жизнедеятельности человека. Зорко заботящийся о том, чтобы в говорениях-заклинаниях о модернизации рыночной экономики язык смысла был напрочь утерян, забыт. Поэтому-то и в канун 400-летия политической экономии как науки её выметают не только из современных университетских учебных программ, но и стараются игнорировать само это словосочетание в экономическом новоязе. Последний, припудренный схемами, математическими абстракциями – моделями-«облаками» и тестовыми играми в «крестики-нолики», не служит извлечению смысла и понимания хозяйственных процессов. Новояз через «метафизику экономики» превращает человека в дивида, дельца, не задумываясь о том, что метафизику экономики быть не может. С другой стороны, экономический новояз служит углублению отчуждения и расчеловечивания, вмененно отвлекая от понимания того, что наука XXI века призвана исследовать *внутренний духовный мир человека*, где покоятся смыслы и ценности, истинная свобода и духовно-идеальное творчество хозяйственной жизнедеятельности. Новоязу «важно даже не удивить, а ошарашить – изысканной абракадаброй, раздавить – бессмыслицей, убить – пустым словом» [4, с. 13]. Он «принципиально отвергает понятийное мышление, сами понятия как высшие формы знания-понимания, заменяя их каким-то осклизлым и сопливым постмодернистским уродцем – «концептом», когда «понимание становится помехой, а то и ядом» [7, с. 30].*

Сущностная проблема модернизации не в экономическом новоязе сводится к смыслу-пониманию человеческого бытия в аспекте «модерн и я»: что такое «модерн» и как он влияет на меня – *человека*, на природу как мою *человеческую* жизненную среду, что такое «я» и какова *моя ответственность* в этом модерно(во)м процессе, который превращает все и вся в искусственный мир, где микро-, нано-, мега-, вирту- несоизмеримы ни с нашими органами чувств, телесными параметрами, мышлением-сознанием, а сфера деятельности *человечества* уже превыше и сложнее сферы его жизни, когда «мир перестал совпадать с нашим Домом» [2, с. 67]. Для про-дления жизни человека как Человека *экономического окопа* мало. Необходимо вылезать из него и подниматься на вершину целостного хозяйствовидения, без которого не будет челове-

ного (во благо Человека) хозяйствования. Понять это – не просто путь из кризисности самой неоклассической экономической науки, но и вектор выхода из поликризиса современной действительности.

Хозяйство – это, прежде всего, целостность. Но кризисность, ставшая обыденностью наших дней, говорит о том, что все прошедшие перестройки, модернизации, инновации изначально не преследовали цель созидания полноценной воспроизводственной целостности хозяйства, ибо не ориентировались на благо человека. Они порождались технократами и пытались реализовываться в техносфере, не «унижаясь» до ценности человечности, до осмысления глубинных личностных оснований качественных изменений, касались только поверхностных организационно-технических уровней. Человекоразмерность их авторов-руководителей не то, что не интересовала, но даже не подвергалась осмыслению, ибо формат человека как биосоциального существа догмой, идолом засел в традиционном механико-материалистическом мышлении. Обращать внимания на духовную сущность, духовно-нравственную природу человека верующие в узкопонимаемую объективно-рационалистическую науку атеисты по определению не могли. Между тем, в истории науки наиболее фундаментальные открытия совершили те, кто признавал существование духовного мира и Высшего разума² и понимал, что сознание – более фундаментальное основание реальности, чем материя, пространство и время. И, как писал выдающийся российский ученый середины XX века Р. О. ди Бартини, «атрибуты реальности – протяженность (временная и пространственная) и *мышление* – несмотря на неопишуе-

² Следует обратить внимание, что, казалось бы, и самые «физические» вопросы-проблемы эволюции Вселенной выходят в конечном итоге в область метафизики. Джордж Р. Ф. Эллис, профессор прикладной математики Кейптаунского университета и колледжа Королевы Марии Лондонского университета, президент Международного общества «Общей теории относительности и гравитации», изложив доступным для непрофессионала языком проблему физического подтверждения этапов развития Вселенной, констатирует: «Мы очень много, даже удивительно много знаем о структуре и эволюции Вселенной в целом. Но существуют *фундаментальные ограничения научного познания* этих вопросов, в смысле экспериментального подтверждения, когда мы подходим к границе наблюдаемой вселенной. Одним из основных является вопрос уникальности первичного состояния (было ли это состояние сингулярности, или нет). Этот и некоторые другие вопросы *не решаются с помощью физики*: они неизбежно приводят к *метафизическим* вопросам и проблемам» (выделено мной – Г. З.) [1, с. 291]. Как здесь не вспомнить слова П. Тейяра де Шардена о том, что «истинная физика та, которая когда-либо сумеет включить всестороннего человека в цельное представление о мире» [6, с. 142].

мую редкость во Вселенной – должны иметь *димензиальную общность в измерениях высшего порядка*. В нашем логическом ракурсе не дан явный ответ на фундаментальный вопрос о природе вещей, о сущности бытия и *сознания*. Эта тайна Природы под двойным замком, и я думаю, что ключ к ним может быть изготовлен только тогда, когда этот ключ станет *общим для обоих замков*» [5, с. 162] (выделено мной – Г. З.). При этом он исходил из того, что «все законы природы являются статистическим усреднением взаимодействия вещества с самим собой. Часть этих взаимодействий является объектом человеческого сознания и является самим человеческим сознанием. *Разгадать тайны природы вещей, тайны явлений нельзя односторонне, отдельно проблемы физики и отдельно проблемы психики, так как они являются разными сторонами той же самой вещи, также тайны и, по-видимому, неделимы*» [5, с. 194] (выделено мной – Г. З.).

Поэтому, говоря о модернизации, все же необходимо, прежде всего, осмыслить ее в более глубинном, сущностном плане жизнедеятельности человека. В противном случае (а он традиционен для экономической науки) наш взор будет блуждать на уровне поверхностно-схоластического концепта, подражая тому, что уже написано в многочисленных публикациях.

Когда начинаешь размышлять о «модернизации как факторе развития», то понимаешь глубокую правоту Ю.М. Осипова: «Никакого цельного и ясного проекта новой модернизации нет, а потому обращение к ней выглядит более обращением к законспирированному призраку, а не к возможной реальности, что позволяет сделать вывод о непредсказуемых ходах и результатах сего замысловатого неонамерения. Главное – не оказаться перед всем этим действием в положении дурашливого свидетеля, не способного, а может быть, и не желающего, закрыть, хотя бы для приличия, широко разинутый от шокового изумления рот» [3, с. 293-294]. Возврат в «поле» смыслов, в поле человеческих размышлений и понимания может вполне обоснованно показать, что «модернизировать» в первую очередь надо само миропонимание, ответить для себя на вопрос: что «я» как человек в модерне и почему он обернулся против

меня как личности? Тогда прояснится и суть технократической модернизации.

Литература: 1. Великие мыслители о великих вопросах: Современная западная философия. М.: ФАИР-ПРЕСС, 2001. 2. Кутырёв В.А. Модернизация: против бездумного инновационизма – за контролируемое развитие // Философия хозяйства, 2011, № 2. 3. Осипов Ю.М. Россия: призраки неомодернизации (тезисы) // Философия хозяйства, 2010, № 5. 4. Осипов Ю.М. Смысл и имена // Философия хозяйства, 2011, № 2. 5. Роберт Орос ди Бартини – советский авиаконструктор, физик-теоретик, философ. Статьи по физике и философии. – М.: «Самообразование», 2009. 6. Тейяр де Шарден П. Феномен человека: Сб. очерков и эссе. М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. 7. Шулевский Н.Б. «Общество знания» или «общество непонимания»? // Философия хозяйства, 2010, № 6.

УДК 336.77:338.43

Карпова І. В., к. е. н., доцент

**КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА**

Комплексне вирішення завдань, пов'язаних з продовольчої проблемою, потребує підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. В умовах, коли 85% техніки в аграрному виробництві вичерпали свій ресурс, забезпечення економічного зростання можливе лише за рахунок модернізації основних фондів. Однак нестача власних фінансових ресурсів у сільськогосподарських виробників обумовлює особливе значення банківського кредитування у забезпеченні розширеного відтворення.

Для стимулювання розвитку банківського кредитування підприємств АПК в 2000 році була введена система часткової компенсації ставки за короткостроковими кредитами за рахунок держбюджету. Здешевлення кредитів комерційних банків привело до значного збільшення кредитування аграрного виробництва: у 2000 р. обсяг таких кредитів

склав 2,1 млрд. грн., в 2003г. - 7,7 млрд. грн., в 2004 р. - 5,2 млрд. грн., в 2007г. - 18 млрд., .., на кінець листопада 2012 р. кредити сільськогосподарським корпораціям становили 37,3 млрд. грн. Кредитування сільськогосподарських корпорацій у річному обчисленні відбувалося більш швидкими темпами, ніж не фінансових корпорацій у цілому (10,8% та 6,4% відповідно). Однак за строками погашення переважають кредити, надані на строк до 1 року – їх частка в загальному обсязі кредитів, наданих у національній валюті складає 47,9 % , від 1 до 5 років – 43,7%, більше 5 років – 8,4% [1], що не сприяє відновленню виробничого потенціалу аграрних підприємств, які потребують значних коштів на модернізацію. Водночас загальна потреба сільського господарства України у фінансово-кредитних ресурсах складає 204,5 млрд. грн., у тому числі річний дефіцит обігових коштів – 147,7 млрд. грн., річний дефіцит коштів для інвестицій в основні засоби – 56,8 млрд. грн. [2, с. 9]. Тобто за рахунок кредитів зараз забезпечується лише 25% потреб аграрного виробництва у фінансових ресурсах.

Неоптимальної для аграрної економіки є також процентна політика банків. За даними НБУ вартість кредиту для сільськогосподарських корпорацій у 2011 р. складала 17,8% у національній валюті, 7,3% % - в іноземній. Загальний показник рентабельності аграрного виробництва у 2011 р. на рівні 27% нібито дозволяє широко використовувати банківські кредити за такою процентною ставкою, але враховуючі нерівномірність розвитку аграрного виробництва і різницю у рівні рентабельності рослинництва (32,3%) і тваринництва (13%), плата по кредиту дає можливість його використання переважно у рослинництві [3]. У 2012 році погіршилися умови кредитування аграрного сектора економіки – порівняно з листопадом 2011 р. інтегрована середньозважена процентна ставка зросла на 4,8%, до 22,4% річних у національній валюті та 7,0% - в іноземній [1].

Банківське кредитування в Україні можливе лише для сільськогосподарських корпорацій, що залишає без фінансових ресурсів інших товаровиробників. Об'єктивним підґрунтям цього є відсутність дієвого механізму застави при кредитуванні дрібних та середніх виробників. Для розв'язання цієї проблеми в Україні у 2012 р. було прийнято закон

«Про аграрні розписки» [4], якій не тільки дає можливість отримання кредитів малим та середнім підприємцям агропромислового комплексу під заставу майбутнього врожаю, але і захищає інтереси кредиторів. Система аграрних розписок запозичена у Бразилії, де цей спосіб кредитування під заставу майбутнього врожаю діє з 1994 року. За рахунок аграрних розписок сільгоспвиробники цієї країни на 40% фінансують власну діяльність.

Кредитна підтримка сільськогосподарського виробництва включає також систему лізингового кредитування. Лізинг дає можливість одержати устаткування у користування без повної оплати та без витрачання великих обсягів фінансових ресурсів, що сприятиме модернізації та інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. У державному бюджеті України на 2013 р. передбачається фінансова підтримка заходів в АПК на умовах фінансового лізингу в обсязі 8,84 млрд. грн. [5].

Розвитку системи кредитування аграрного сектора економіки України сприятиме створення Земельного банку. Згідно зі Статутом банк матиме статутний капітал 120 млн. грн., сто відсотків якого належить державі. Для формування статутного капіталу банку буде випущено 120 млн. простих іменних акцій номінальною вартістю 1 гривня кожна [6]. До функцій банку належатиме управління землями державного значення, зокрема процедури приватизації, купівлі-продажу, обмін і здача їх в оренду. Основними напрямками діяльності Банку є ефективне управління землями державної власності, консолідація земель та розвиток бізнесу на селі за рахунок дешевих кредитів під заставу земельної ділянки. Передбачається, що ставка за цими кредитами повинна бути в середньому 8-9 відсотків річних, що удвічі менше, ніж у комерційних банках. З 01.01.2013 року розпочато роботу щодо інвентаризації земель державної власності для забезпечення роботи Земельного банку.

Таким чином, вдосконалення системи кредитування аграрного виробництва базується на комплексному підході, що дасть можливість спрямувати значні фінансові ресурси на забезпечення стійкого розвитку сільського господарства на основі його модернізації.

Література: *1. Статистичний випуск. Кредитування сільськогосподарських корпорацій іншими депозитними корпораціями (банками). Лис-*

топад 2012 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу.- www.bank.gov.ua. 2. Безуглий М.Д. Виступ на Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні орієнтири розвитку аграрного сектору економіки України до 2020 року»// Економіка АПК.-2012.- № 10. – С.7-13. 3. Соціально-економічний становище України у 2011 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу.- www.ukrstat.gov.ua. 4. Закон України від 06.11.2012 р. № 5479 «Про аграрні розписки» . [Електронний ресурс]. – Режим доступу.- www.zakon.rada.gov.ua. 5. Закон України «Про державний бюджет України на 2013 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу.- www.zakon.rada.gov.ua. 6. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2012 № 943 «Про затвердження Статуту публічного акціонерного товариства “Державний земельний банк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу.- www.zakon.rada.gov.ua.

УДК 330.322(477)

Климова Н.І., к. е. н., доцент

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЙ ВИРОБНИЧОГО ІНВЕСТИВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ КОРПОРАЦІЙ, ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Успішне розв’язання фінансових проблем управління корпораціями України значною мірою визначається рівнем і діапазоном їх інвестиційної активності і діяльності. Наслідком економічної кризи в Україні стало значне скорочення інвестиційної діяльності підприємств, що спричинило суттєве зменшення обсягу капітальних вкладень у національну економіку, зростання фізичного й морального зносу діючих основних фондів. Тому першочерговим завданням модернізації економіки України є формування сприятливого інвестиційного клімату, залучення зовнішніх і внутрішніх джерел інвестиційних ресурсів. В цьому зв’язку, дослідження системи мотивацій виробничого інвестування, шляхів їх реалізації, принципів та механізмів інвестиційної політики вітчизняних корпорацій є проблемою актуальною.

Широке коло питань, пов'язаних з формуванням та реалізацією інвестиційної політики підприємства, знайшло своє відображення у працях вітчизняних і зарубіжних учених та фахівців: І. Ансоффа, І.О. Бланка, Г. Бірмана, А.М.Богатирьова, Брейлі Р, Брігхема, В.В. Коссова, Б. Карлофа, У. Кінга, Д. Кліланда, П.Массе, А.Р. Стерлінга, А.А. Томпсона, А. Дж. Стрікланда, В.Д. Шапіро, Н.М. Гуляєвої, А.А.Пересади, Д. Черваньова, Шеремета А.Д. та ін.

Проте існує низка актуальних проблем у цій сфері, яка потребує подальшого глибокого осмислення та вирішення.

Метою даного дослідження є узагальнення та удосконалення існуючих підходів щодо формування мотивацій виробничого інвестування вітчизняних корпорацій і розробка на цій основі інвестиційної стратегії корпорації, реалізація якої забезпечить максимальне підвищення її фінансової стійкості .

Основною проблемою, яка обумовлює необхідність поживлення інвестиційної діяльності в акціонерних товариствах є незадовільний стан основних фондів підприємств, невисокі темпи оновлення виробничого потенціалу в останні роки ще більше уповільнились, коефіцієнт вибуття обладнання в 4-5 разів нижчий, ніж у промислово-розвинутих країнах. В результаті зростає знос основних виробничих фондів, особливо негативне їх старіння в машинобудуванні, хімії, металургії, нафтохімії, галузях, що визначають темпи науково-технічного прогресу.

Окрім зазначених моментів, необхідно врахувати значне якісне відставання вітчизняних технологій від світових аналогів. В Україні набагато менша глибина переробки нафти, питома вага прогресивних методів виплавки сталі. Таким чином, модернізація вітчизняного виробництва неможлива без зростання інвестиційної активності.

Всі напрями і форми інвестиційної діяльності корпорацій здійснюються за рахунок інвестиційних ресурсів. Формування стратегії інвестиційних ресурсів є важливим складовим елементом фінансової стратегії корпорації. Розробка такої стратегії дозволяє забезпечити безперервну інвестиційну діяльність, ефективне використання власних фінансових коштів і фінансову стійкість у довгостроковій перспективі.

При виборі джерел інвестування корпорацій фінансовим службам необхідно: визначити потреби в короткостроковому і довгостроковому капіталі, зробити аналіз можливих змін у структурі активів і капіталу, використати максимально ефективно власні й позикові кошти, забезпечити стабільну платоспроможність і фінансову стійкість, зменшити витрати по фінансуванню виробничої діяльності [2].

Характеризуючи систему мотивацій виробничого інвестування акціонерних компаній слід відзначити, що значна частина капіталу генерується самим підприємством за рахунок амортизаційних відрахувань, решта поступає за рахунок емісії цінних паперів під конкретні інвестиційні програми й проекти, залучення ресурсів інвестиційних фондів, страхових компаній, комерційних банків, нестандартних методів фінансування інвестиційної діяльності. Слід зауважити, що при визначенні оптимальної структури формування джерел виробничого інвестування необхідно враховувати вимоги платоспроможності та фінансової стійкості корпорації. В міжнародній практиці оптимальним вважається, що за рахунок позикових коштів може бути профінансовано біля 50% загальних потреб компанії у фінансових ресурсах [4].

Таким чином, формування системи мотивацій виробничого інвестування забезпечить єдиний комплексний вплив на інвестиційну діяльність вітчизняних корпорацій і дозволить їм значно підвищити свою інвестиційну привабливість і фінансову стійкість.

Література: 1. Ван Хорн Дж. *Основы управления финансами: Пер. с англ. Гл. ред. серии Я.В. Соколов.* – М.: Финансы и статистика, 2001. – 880 с. 2. Бланк І.О. *Інвестиційний менеджмент: Підручник/ І.О.Бланк, Н.М.Гуляєва.-К.: Київ.нац.торг.-екон. ун-т, 2003.-398 с.* 3. *Електронний ресурс.-Режим доступу//ru.wikipedia.org/wiki. Світова фінансова криза (2008).* 4. <http://www.finance.org.ua> 5. <http://www.vuzlib.net/>

Крупська Л.П., к. е. н., доцент, Удодова В.І., к. е. н., доцент
РЕАЛЬНІ ТА ПОТЕНЦІЙНІ СУБ'ЄКТИ
МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Модернізація являє собою комплексний процес, в якому, поряд з економічною, присутня соціальна компонента. Модернізацію економіки неможливо реалізувати без модернізації системи соціальних відносин, що максимально зберігають, розкривають і розвивають людський (в тому числі інноваційний) потенціал суспільства. В будь-якому суспільстві є невелика частина людей, які мають підприємницькі таланти і схильність до ризику. Серед них виділяються відносно молоді особи з солідним стажем роботи в бізнесі, високим рівнем освіти і установкою на її постійне нарощування як на джерело подальшого ділового успіху. Вони мають доволі високий професійно-посадовий і соціально-економічний статус, високу самооцінку. У гостропроблемному інституціональному середовищі ця соціальна група демонструє достатньо високий інноваційно-діяльний потенціал і особисті інноваційно-ринкові досягнення. Інакше кажучи, більшість з них успішно конвертувала власний людський потенціал в статусно-посадові, економічні та інші значущі ресурси. В межах власних соціальних позицій вони вже приймають участь у спонтанній модернізації «знизу». Можна припускати, що в перспективі ця група відносно молодих, освічених, амбіційних і успішних економічних учасників може стати провідником інноваційного бізнесу і кристалізуватися у модернізаційну спільноту. Ця проблема пов'язана як з потенційними суб'єктами модернізації, так і з створенням сприятливих передумов для реалізації потенціалу цих суб'єктів.

Окремі наукові концепції по-різному розглядають рушійні сили модернізації у трансформаційній соціально-економічній системі. Так, об'єктивістський підхід повністю обумовлює індивідуальні дії учасників макrorівнем: економічними перетвореннями, політичними інститутами, технічними та технологічними новаціями. Інший підхід – дійовий – акцентує увагу на мікрорівні соціально - економічної реальності, розглядає суспільне та інституційне середовище як результат дій індивіду-

умів, які мають свободу вибору. Для аналізу реальних і потенційних суб'єктів модернізаційних процесів найпродуктивнішим є структурно-діяльносний підхід, який не обмежується паралельним аналізом інституціональної структури та індивідуальної діяльності, а прагне зрозуміти механізм їх взаємозв'язку [1, с. 7]. До того ж визначається і за суб'єктами, і за структурами певний ступінь автономності. Врахування цієї автономності означає, що економічні суб'єкти протягом довгого часу можуть залишатися індиферентними до позитивних імпульсів «зверху». Відповідно, їх спонтанна модернізаційна активність (особливо якщо вони роз'єднані) не помітна на макрорівні. До того ж, вплив на макрорівень може бути результатом ненавмисних дій багатьох мікроекономічних учасників, які поодиноці переслідують власні прагматичні цілі у сучасному бізнес-середовищі (кумулятивний ефект). Дві сторони проблеми – в потенційній можливості і в дійсності – припускає виявлення розриву між відданням переваги і готовністю економічних учасників до модернізаційної діяльності, з однієї сторони, і домінуючою реальною (добровільною чи примусовою) діяльністю – з іншої.

Передове бізнес-товариство покладає головну відповідальність за модернізацію порівну між просунутим бізнесом, який пов'язує майбутнє з власною країною, та прогресивними представниками влади, без відповідної політики якої модернізація неможлива. Наступні місця займають компетентні спеціалісти та науковці різного профілю з високим творчим потенціалом і бізнесмени, що пов'язані з ІТ-технологіями. Незважаючи на політичний курс на модернізацію, визначають погіршення інституціональних умов ділової активності, особливо інноваційної. Посилуються перепони до інноваційної активності, побудови довгострокових ділових стратегій у проблемному інституціональному середовищі (корумпованість чиновників, непрозорість «правил гри», незахищеність власності, недостатня підтримка бізнесу місцевою владою, слабкий захист бізнесу правоохоронними органами.)

Модернізація інститутів припускає не тільки розвиток ринку і зростання конкуренції, але й посилення цивілізованої компоненти у ринкових відносинах. Між тим тривале функціонування у середовищі, де практикують протиправні дії, не може не відбиватися у правовій свідо-

мості навіть най освічених і економічно просунутих економічних суб'єктів. Само по собі оновлення складу підприємців і менеджерів за рахунок поколінь, що прийшли у бізнес у більш спокійні часи, не робить вітчизняний бізнес право послухним.

Низька соціальна та правова якість інституціонального середовища серйозно перешкоджає реалізації інноваційно-ділового потенціалу вітчизняних підприємців та актуалізує їх міграційний настрій.

Література: 1.Заславская Т. И., Шабанова М. А. Успешные экономические акторы как потенциальная экономическая общность. Статья 1. Социальные особенности и взаимодействия в проблемной институциональной среде. / Заславская Т. И., Шабанова М. А. //Общественные науки и современность. – М., 2012. - № 4. – С. 5-24. 2. Заславская Т.И. О социальных акторах модернизации России /Заславская Т. И. // Общественные науки и современность. – М., 2011. - № 3. – С. 5-21. 3.Воробьев Е.М. Экономическая модернизация и хозяйственная элита: монография/Е.М.Воробьев, Е.Ю. Барвенко. - Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2012.-164с.

УДК 330.142:330.837

Лазаренко В.Є., д.е.н., проф.

РЕГІОНАЛЬНА СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ: АДАПТАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ МОДЕЛЕЙ

Зміцнення інноваційної складової модернізації економічного розвитку країни визнається одним із найбільш пріоритетних завдань, що постають перед українською державою. Однак його розв'язання істотно ускладнюється особливостями наявної в країні політико-економічної ситуації. Її основними негативами є: по-перше, фактична відсутність інституціональної (правової, інституційної і фінансової) бази здійснення інноваційних процесів, по-друге, збереження понад централізованої структури державного управління, яка ставить господарський розвиток у повну залежність устремлінь політичних еліт, і по-третє, ескалація протистояння цих еліт, яка приводить до недієздатності вищих органів

державної влади – суб'єктів створення такої бази. Положення ще більш загострюється поглибленням поточної економічної кризи, що різко скоротила загальні фінансові ресурси нашої держави. У таких умовах Україні варто спертися на багатий світовий досвід розбудови інноваційної економіки, який свідчить про необхідність доповнення загальнонаціональної стратегії інноваційного розвитку регіональним компонентом, тобто про важливість модернізації економіки країни насамперед шляхом стимулювання інноваційної діяльності в її окремо взятих регіонах. Проте запозичення іноземного досвіду має відбуватись не шляхом переносу окремих елементів цілісного економічного механізму, а комплексно, з урахуванням сформованих у нас регіональних пропорцій і потенціалів.

Вихідною специфікою наявної регіональної господарсько-інноваційної структури України є неоднорідність регіонів держави за обсягом і складом інноваційного потенціалу. Тому процес впровадження, розвитку і підтримки інноваційного розвитку в кожному регіоні має проходити індивідуально і враховувати різний комплекс інноваційних цілей і завдань. Застосування гнучкого механізму фінансового забезпечення, здатного враховувати інвестиційну потребу інноваційної сфери й інвестиційний потенціал, призведе до ефективного розвитку інноваційного потенціалу всього суб'єкта.

На жаль, на сьогоднішній день кількість організацій, які виконували наукові дослідження і розробки в цілому по Україні, за період 2004-2012 рр. різко скоротилась: навіть за офіційними даними фіксується зниження більш ніж у 2 рази. При цьому число науково-дослідних інститутів, зайнятих в основному пошуковими теоретичними (найбільш далекими від практичного впровадження) дослідженнями, знизилось усього на 12%, а кількість конструкторських бюро, проектних і проектно-пошукових організацій (саме зайнятих впровадженням і комерціалізацією інновацій) – на 76 і 51% відповідно [1, 4].

Ще гірше обстоять справи в розрізі окремих регіонів України. Спад числа науково-дослідницьких установ за 2004-2012 рр. відзначається у всіх областях країни. У західних регіонах він складає від 13 до 45%, у

східних – від 20 до 30% (виключенням є Київ і Київська область, де фіксується зростання на 5 і 6 % [4]).

Як відомо, інноваційний механізм включає етапи досліджень, отримання результатів та їх впровадження. Процес впровадження з економічної точки зору є найбільш важливим, тому що в його межах інновації з категорії об'єктів інвестиційної діяльності перетворюються на матеріальні ресурси. Процес передачі інноваційних досягнень зобов'язаний бути фінансово оптимізованим і розподіленим у часі. Дорожнеча інновацій може викликати високу вартість продукції і низьку окупність нового виробництва. Вказана вище динаміка суб'єктів інноваційних процесів вимагає невідкладних реформаційних кроків з боку держави.

Виділяють декілька механізмів регіонального стимулювання інноваційного розвитку [3]:

1. Недовикористані можливості. Специфіка сформованої в даний час ситуації полягає в тому, що в країні маються значні фундаментальні і технологічні розробки, унікальна науково-виробнича база, проте ці розробки не можуть вирішити найбільш актуальні проблеми і відповідно залишаються незатребуваними. Також необхідне поліпшення законодавства, що регулювало б усі виникаючі питання щодо інтелектуальної власності.

2. Урядові інноваційні програми як основа інноваційної політики. Існує безліч різних програм, про які буде сказано нижче (вони розрізняються за рівнем створення, тобто дія їх відбувається на муніципальному, регіональному чи федеральному рівнях). Даний механізм є найбільше широко застосовуваним.

3. Додаткові заходи підтримки регіональних інновацій. Створення сприятливих умов функціонування, забезпечення ресурсною базою, сприяння в просуванні продукції й інформаційна підтримка – це основні напрями можливої діяльності регіональної влади, яка може допомогти в інноваційному розвитку.

Нині в якості основних джерел коштів, використовуваних для фінансування інноваційної діяльності, виступають:

бюджетні асигнування федерального і регіонального рівнів;

кошти спеціальних позабюджетних фондів фінансування НДДКР, які утворюються інноваційними підприємствами та регіональними органами влади;

власні кошти підприємств (промислові інвестиції із прибутку та у складі витрат виробництва);

фінансові ресурси різних типів комерційних структур (інвестиційних компаній, комерційних банків, страхових товариств, фінансових груп тощо);

кредитні ресурси спеціально уповноважених урядом інвестиційних банків;

конверсійні кредити для інноваційних підприємств оборонного комплексу;

іноземні інвестиції промислових і комерційних фірм та компаній;

кошти національних та іноземних наукових фондів;

приватні накопичення фізичних осіб.

Головним джерелом фінансування інноваційної сфери у всіх країнах світу залишається держава. У зв'язку з переорієнтацією економічної політики необхідно створення нових державних програм, спрямованих на підтримку інноваційних проектів, котрі, як правило, вимагають великих матеріальних витрат як на створення, так і на впровадження.

Основними формами фінансової підтримки з боку держави є:

гранти (безоплатна субсидія підприємствам, організаціям і фізичним особам у грошовому чи натуральному вигляді на проведення наукових чи інших досліджень, дослідно-конструкторських робіт, на навчання, лікування та інші цілі із наступним звітом про їх використання);

субсидії (переважно у грошовій формі, надавані державою із федерального бюджету місцевим органам влади, юридичним і фізичним особам);

допомоги окремим талановитим молодим ученим.

Узагальнено система цільового розподілу бюджетних коштів подана на рис.1.

Становлення нових економічних відносин викликає необхідність зміни механізму державного регулювання процесами розвитку. Ситуація обумовлює актуальність розробки не лише загальнодержавної, а й

регіональної стратегії подолання низької інвестиційної активності, оскільки існує прямий зв'язок між інвестиційним забезпеченням кожного регіону і його інноваційним потенціалом

Рис. 1. Система бюджетного фінансування інноваційної сфери

Проте не тільки державне фінансування є джерелом фінансових вкладень в інноваційну сферу. Основою фінансування ринку інновацій мають бути вкладення окремих підприємств, які самостійно вкладають свої кошти у виробництво і впроваджують нововведення для свого власного розвитку (Див. рис.2).

Якою є поточна ситуація із комерційним інвестуванням розвитку українських підприємств? Численні обстеження показують, що за 2010-13 рр. інвестиції в основний капітал здійснювали усього 33% організацій, які не відносяться до суб'єктів малого підприємництва, і 19% малих підприємств. Висока інвестиційна активність спостерігалась у Донецькій, Київській, Дніпропетровській, Волинській, Львівській, Запорізькій областях і в м. Києві. Серед регіонів із низькою інвестиційною активністю – Кіровоградська, Луганська, Тернопільська, Івано-Франківська і Херсонська області, а також АР Крим, де інвестиційна діяльність зафіксована у 17-22% організацій [2]. У середньому по Україні у 2012 р. не більше 30% керівників підприємств планували збільшення інвестицій в основний капітал, а 53% – його скорочення. Інвестиційна діяльність за-

лежить від ситуації, яка складається всередині організації. У 2010-2012 керівники більше 70% організацій оцінили свою економічну ситуацію як «несприятливу» і «незадовільну». На 2013 р. прогнозні оцінки ще більш ускладнились: 59% респондентів передбачають погіршення економічного положення своїх організацій, 38% – не очікують його змін і лише 3% – припускають поліпшення їх становища [3].

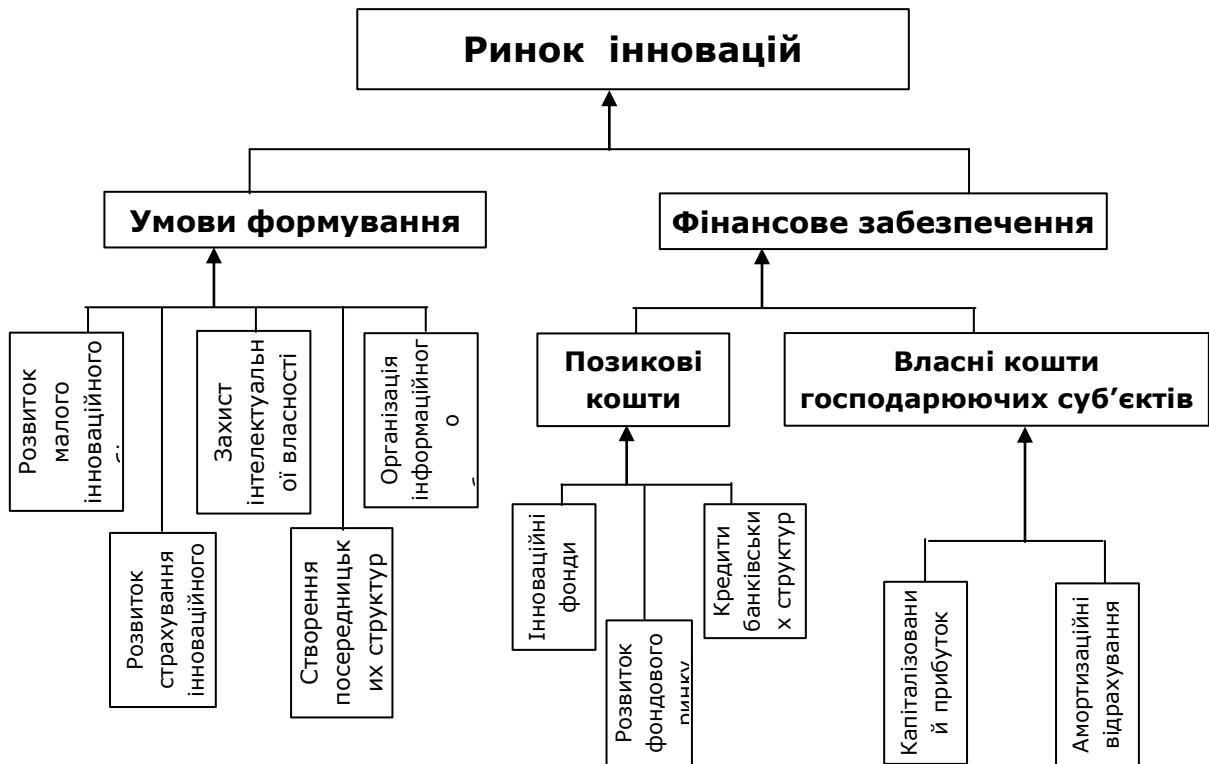

Рис. 2. Формування та фінансове забезпечення інноваційного ринку

Найвагомішим джерелом фінансування інвестицій в основний капітал для більшості підприємств й організацій у 2011-2013 рр. були власні кошти: їх застосовували 89% респондентів (у 2009 – 81%, у 2000 р. – 62%). Кредитні і позикові кошти використовували 17% організацій (проти 33% у 2009 і 47% у 2000 рр.), бюджетні кошти – 4% організацій. У 2012 р. респонденти як і раніше орієнтуються на власні кошти, за рахунок яких збираються здійснювати інвестиційну діяльність (92% організацій). Використовувати кредитні і позикові кошти передбачають 23% організацій, бюджетні кошти – лише 5%.

Не меншими негативами вирізняється і цільова орієнтація інвестування в основний капітал. У 2010-2012, як і в попередні роки, основною метою таких вкладень була заміна зношеної техніки й устаткування, на що вказали 97% респондентів (у 2009 – 64%, у 2000 – 46%). Інвестиції з метою підвищення ефективності виробництва (автоматизація, механіза-

ція існуючого виробничого процесу, впровадження нових технологій, зниження собівартості продукції, економія енергоресурсів) здійснювали 20-22% організацій; цілі, пов'язані зі збільшенням виробничих потужностей з незмінною номенклатурою продукції, переслідували 32% установ, а з розширенням номенклатури продукції – лише 9%.

З іншого боку, існують і дослідження щодо основних перешкод для недержавного фінансування й інвестицій в інновації. Вони показують (Див., напр., рис. 3), що основною перешкодою для цього в усіх регіонах України є недолік власних фінансових коштів. Дорожняча інновацій і їх повільна окупність є стримуючими факторами для інвестиційних впливів. Іншими сильними бар'єрами для інвестицій підприємців вважають невизначеність економічної ситуації у країні та зависокі відсотки по кредитах.

Виходячи з цього, можна сказати, що вирішення питань з банками (наприклад, зниження різного роду податкових й інших плат з них в обмін на зниження кредитних ставок для визначених типів організацій) могли б частково розв'язати проблему, відповідно наукові розробки даного регіону могли б мати більший ступінь реалізації.

Однією з найважливіших передумов вироблення стратегії переведення економіки України на інноваційний шлях розвитку є виокремлення основних статей витрат на створення, впровадження і комерціалізацію інновацій у регіонах країни. Найбільш вагомими є витрати на різного роду наукові розробки. На відміну від Російської Федерації, де внутрішні витрати на наукові дослідження і розробки за 2005-2012 рр. неухильно підвищувались і складали не менше 1,1-1,2% ВВП, в Україні вони так само неухильно знижуються й у 2011 р. досягли абсолютного мінімуму у 0,3-0,4% ВВП.

Показовою є і структура внутрішніх витрат на НДР: у більшості областей за 2009-2012 не менше 75% із них припадало лише на одну статтю – оплату праці. Ще 20-22% складали різні відрахування регіонів у державні централізовані фонди. Таким чином, власне на дослідження і розробки (закупівлю дослідного устаткування, реактивів, модернізацію основних фондів наукових і проектних організацій) залишалось не більше 3-5% загальних витрат.

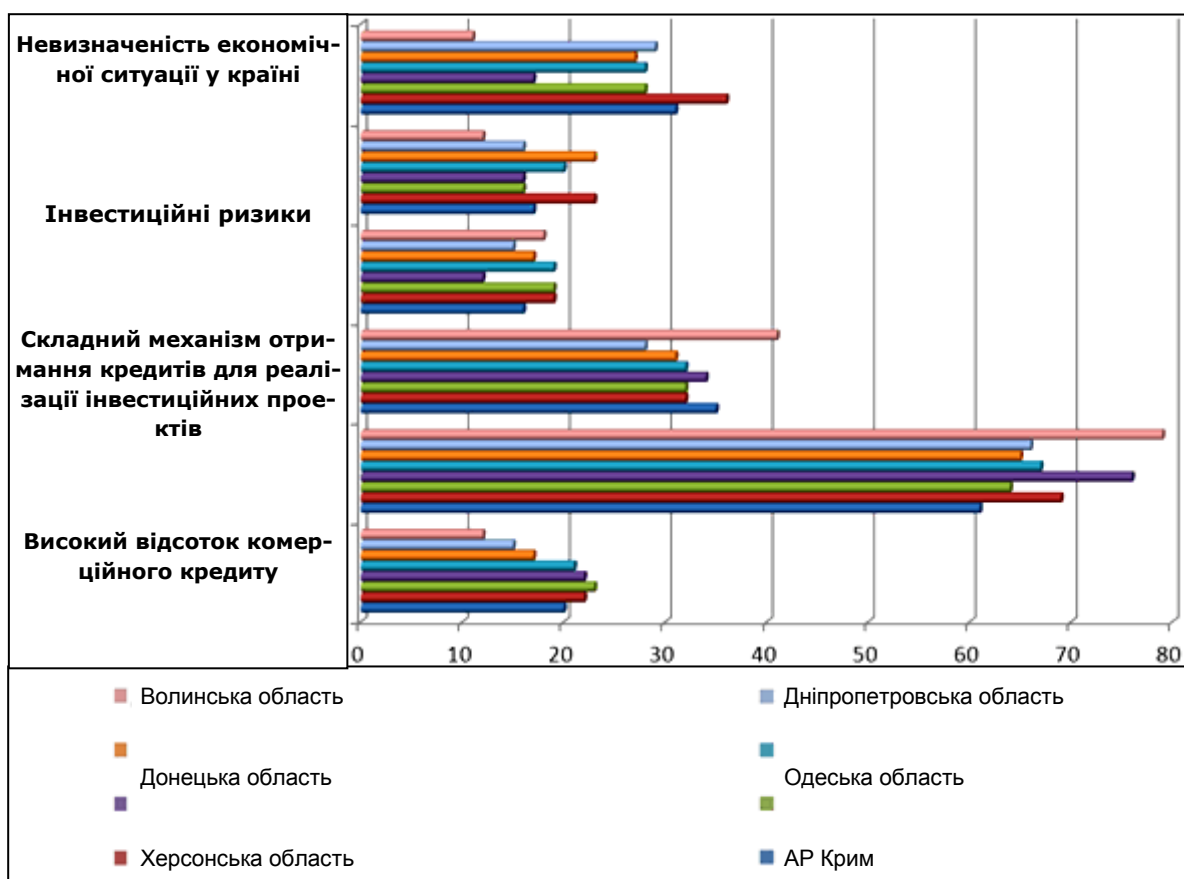

Рис. 3. Основні перешкоди для недержавного фінансування інноваційних інвестицій у регіонах України [3]

Всі подібні дані переконливо доводять, що нині в Україні відсутні необхідні передумови і можливості для модернізації економіки, її переведення на інноваційний шлях розвитку і забезпечення за рахунок цього досягнення стратегічних цілей розвитку країни. Основну причину цього вбачають у протиріччі між «словом і ділом» економічної політики федеральних органів влади. На рівні політичних документів держава проголосила інноваційний курс розвитку країни, а на практиці необхідна для реалізації цих планів правова база відсутня. Зобов'язуючи підприємців впроваджувати досягнення НТП у модернізацію засобів виробництва, держава не створює не вигідні економічні наслідки для тих, хто орієнтується на малоефективні способи виробництва, використання витратних технологій і створення неконкурентоспроможної продукції.

Зазначене свідчить, що за наявної нині у нашій країні політичної ситуації побороти вказані негативи можливо не на федеральному, а насамперед на регіональному рівні. При цьому роль центрального уряду має зводитися не лише до прийняття законодавчих актів в галузі підт-

римки інноваційної діяльності і цільових програм розвитку сфер науки й освіти (за зразок тут доцільно взяти розроблені у РФ документи – Закон „Про державну підтримку інноваційної діяльності”, Федеральну програму „Дослідження і розробки у пріоритетних напрямках розвитку науково-технологічного комплексу Росії на 2012-2020”), але насамперед – до активного інституціонального (правового, фінансового, податкового і технічного) доповнення загальнодержавної підтримки інновацій регіональним рівнем, забезпечення підтримки всіх регіонів – як успішних в інноваційному плані, так і таких, де інновації присутні недостатньо.

У якості вихідних заходів реалізації регіональної складової державної інноваційної стратегії слід запропонувати:

забезпечення розробки кожним регіоном (областю, містом) своєї власної програми розвитку інноваційної діяльності на перспективу у 5-10 років та підведення під неї регіональної законодавчо-нормативної бази;

перерозподіл декількох статей податкових платежів із центра до регіонів із залишенням на території останніх не менше 10-15% сум загальнонаціональних податків та ін. платежів;

для ліквідації сформованих диспропорцій в економічній активності та інноваційному потенціалі окремих регіонів країни – чіткий розподіл інструментів державної інноваційної стратегії на два різних типи. Перший буде підтримувати регіони, котрі вже сьогодні активно інвестують в інноваційний розвиток, формують відповідні стратегії та інститути на регіональному рівні – такі як венчурні фонди з регіональною підтримкою, технопарки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій, центри кластерного розвитку і т.п. Адже якщо враховувати ризиковий характер інноваційних проектів і значну ймовірність того, що велика їх частина може виявитись невдалою, то було б невірно з боку федерального центра всі ці ризики залишати за регіонами. Другий тип інструментів слід застосовувати для просування інновацій у ті регіони, де їх зараз або немає взагалі, або вони носять скоріше вибіркового характеру (від одного до декількох підприємств). Тут Україні, зокрема, пропонується створення Асоціації інноваційних регіонів у якості одного з інструмен-

тів послідовної реалізації регіонального розрізу державної інноваційної стратегії і політики.

Згодом варто задіяти низку апробованих у світовій практиці організаційно-економічних заходів, які сприяють регіональному інноваційному розвитку:

розроблення і послідовне виконання спеціальних цільових інноваційних програм на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях;

здійснення прямих державних субсидій і цільових асигнувань регіональних органів влади;

впровадження податкових пільг, цілеспрямованих на стимулювання регіонального інноваційного розвитку;

формування наукових, технологічних та інноваційних парків;

створення інкубаторів малого інноваційного бізнесу;

створення під егідою держави і місцевих органів виконавчої влади центрів передавання технологій із державного сектору до промисловості;

організація управлінського консультування підприємців та ін. заходи.

Найбільш дієвим механізмом стимулювання розвитку інновацій у регіонах називають узгоджені дії уряду, бізнесу, науки, освіти, фінансових установ і засобів масової інформації.

У свою чергу, регіональним органам самоврядування рекомендується здійснити такі заходи підтримки винахідницької, інноваційної діяльності на місцях:

піддавати відрахуванням у розмірі понесених платником податків збитків суми податку, сплачені ним при реалізації продукції, робіт і послуг, ціна якої знижена в порівнянні з ціною в попередньому податковому періоді за рахунок використання у продукції, роботах і послугах винаходів та інших об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ);

застосовувати податкове відрахування за кожен місяць податкового періоду для заслужених винахідників, які сплачують у даному регіоні податок;

звільнити від сплати частку податку на прибуток підприємств, припадаючу на регіональний податок, яка отримана за перші 5 років: завдяки застосуванню у власному виробництві українських винаходів та ін. ОІВ; від уступки прав на ОІВ українським ліцензіаром українському ліцензіатові; від використання українським ліцензіатом за ліцензійною угодою з українським ліцензіаром винаходу чи іншого ОІВ.

Серед усіх означених заходів стимулювання інноваційних процесів у регіонах експерти виділяють такі, котрі вже пройшли успішну апробацію в Росії – країні, найбільш близькій до України як за загальною, так і інноваційною регіональною структурою економіки, а також за застосовуваними методами державного управління останньою. До таких заходів найчастіше відносять ([3]) механізми держбюджетного субсидування відсоткових ставок по кредитах інноваційно активним компаніям регіону та надання податкових пільг для інноваційної діяльності на рівні регіонів. Саме їх детальне вивчення може стати запорукою їх впровадження з метою ефективного застосування в умовах України.

Таким чином, світовий досвід переконливо свідчить про те, що модернізація та перехід до інноваційної національної економіки вимагає формування в Україні цілісної й ефективно працюючої регіональної системи перетворення нових знань у нові технології, продукцію і послуги, котрі будуть знаходити реальних покупців на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Література 1. Грибова Е.В., Сергеева А.Н. Механизмы стимулирования инновационного развития экономики региона // *Капитал страны*, №11, 2012.– Режим доступу: <http://www.en.kapital-rus.ru/articles/article/194497>; 2. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності: Стат. збірник. – К.: ДКСУ, 2012. – С. 85, 96-99; 3. Лебедева Е.И. Инновационное развитие в условиях бюджетного дефицита // *Бюллетень ЦИСН*. – 2011. - № 3. – Режим доступу: <http://innclub.info/wp-content/uploads/2011/03/36.doc>; 4. Основні показники діяльності науково-освітнього комплексу України. Стат. збірник. – К.: ДКСУ, 2011.

Матюшенко І. Ю., к. т. н., доцент

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАПРЯМІВ МОДЕРНІЗАЦІЇ З ГЛОБАЛЬНИМИ І СПЕЦИФІЧНИМИ ПРОБЛЕМАМИ УКРАЇНИ

У другій половині ХХ ст. розвиток людства наблизився до певної межі, коли відбулося усвідомлення існування глобальних проблем. І безумовно, метою будь-яких новацій було і залишається покращення або «збагачення» умов існування людини і, як наслідок, вирішення глобальних проблем і викликів, що стоять перед людством в цілому, а також для кожної країни з урахуванням специфіки їх розвитку.

Глобальні проблеми можна визначити як проблеми, що в тій або іншій мірі стосуються усіх країн та народів і вирішення яких можливе тільки за рахунок зусиль усього світового співтовариства. Таке визначення актуалізує дві концептуальні риси глобальних проблем як соціально-економічного явища: масштабність (глобальність) розповсюдження (категорія «локалізація у просторі») та складність зусиль, спрямованих на їх подолання (категорія «залучення у вирішення»), тобто:

навколишнє середовище – вичерпання корисних копалин, деградація довкілля, зміна клімату, а також *соціум* – зростання соціальної нерівності; старіння населення; зміна домінуючої філософії – формування нової системи цінностей та життєвих орієнтирів.

Починаючи з другої половини ХХ століття глобальні проблеми знаходяться в центрі уваги вчених світу і авторитетних міжнародних організацій, серед яких можна виділити:

– доповіді провідних вчених світу, що входять до Римського Клубу. Перш за все, Дж. Форрестера [1], який розробив динамічні моделі «Світ-1» та «Світ-2» у докладі для цієї міжнародної організації, а також вчених під керівництвом Д. Медоуза [2; 3], які уперше запропонували термін «ліміти зростання»;

– систему цілей та завдань третього тисячоліття ООН, задекларовану 8 вересня 2000 р. [4]. Виходячи з наведених вище цілей, ООН вважає глобальними проблемами: бідність та голод; нерівний доступ до початкової освіти; гендерну нерівність в освіті; розповсюдження ВІЛ/СНІД

та інших захворювань; дитячу смертність та здоров'я матерів; погіршення екологічної ситуації та скорочення природних ресурсів; зростаюче розшарування країн світу, як за економічним розвитком, так і за якістю життя населення;

–дослідження Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), який починаючи з 1971 р. разом зі Всесвітнім Банком Реконструкції та Розвитку (Світовим Банком) щорічно створює прогноз щодо появи глобальних ризиків світового розвитку [5]. З переліку глобальних проблем можна виділити: недоступність освіти; розповсюдження ВІЛ/СНІД; поширення інфекційних хвороб; скорочення біорізноманіття існуючих видів на Землі;

–монографії відомих вчених світу, зокрема [6; 7].

Узагальнюючи різні точки зору світових організацій та провідних вчених світу на глобальні проблеми, українські вчені М. Кизим і П. Проноза виокремили *вісім сфер*, де вони утворюються: демографічна; природно-ресурсна; науково-технологічна; геоекономічна; соціальна; геополітична; екологічна; культурно-духовна [8].

Глобальні проблеми, що відносяться до матеріальної сфери, можливо класифікувати наступним чином [9]: депопуляція і старіння населення; нестача продовольства; екологічні проблеми; вичерпання запасів ряду видів сировини і палива; нова енергетика та енергозбереження; відставання від провідних країн світу в переході до нового технологічного укладу, уповільнення науково-технічного прогресу.

На вирішення вказаних проблем повинні бути спрямована науково-технічна та інноваційна політика, а також національні проекти практично будь-якої держави. Спеціалісти з технологічного прогнозування (*technology foresight*) пропонують науково обгрунтовані прогнози, які безумовно необхідно враховувати при розгляді механізмів вирішення глобальних проблем людства, що напряду залежать від стадії економічного і технологічного розвитку країну.

Сьогодні існує велика кількість економічних теорій, які намагаються надати прогноз соціально-економічного розвитку суспільства. Широко відомі теорії західних спеціалістів з теорії постіндустріального суспільства і футурології, а саме: Д. Белл, П. Дракер, Дж. Гелбрейт, Ф. Фу-

куяма, Л. Туроу, М. Кастельс – провідні спеціалісти з питань постіндустріальної теорії; Л. Едвінсон, О. Тоффлер, Т. Стюарт, Ч. Хенді, Т. Сакайя – фахівці з проблем управління і теорії сучасної корпорації; А. Гор, Д. Мідоуз, Р. Райх, П. Пільцер, С. Хантингтон, Р. Інглегарт, Е. фон Вайцеккер – найбільш відомі експерти з проблем екологічної безпеки і відносин із «третім світом» [10]. В роботах цих вчених виокремлюються три основних типи економіки, які приведені в табл. 1.

Крім того, існує багато критичних поглядів на згадані теорії [11].

Таблиця 1

Три основні типи економіки

№ з/п	Умовна назва економіки	Основні види діяльності
1.	Доіндустріальна	Видобуток та первинна переробка корисних копалин, відстале сільське господарство, найпростіші послуги
2.	Індустріальна	Розвинена індустрія, сучасне сільське господарство, транспорт, телекомунікації, високоякісна професійна освіта, сервіс, туризм
3.	Постіндустріальна	Переведення економіки на інноваційний шлях розвитку: - вироблення фундаментальних знань і розробка на їх основі принципово нових видів продукції та послуг, а також високих технологій (нано-, біо-, інформаційних технологій, штучного інтелекту); - виведення великотоннажних екологічно небезпечних виробництв у країни з до індустріальною та індустріальною економікою; - розвиток освіти і культури, сфери відпочинку і розваг

Прогнозуванню розвитку постіндустріального суспільства присвячено також багато робіт сучасних російських вчених, а саме: В. Іноземцева, С. Глаз'єва, Ю. Яковця, Б. Кузика, А. Бузгаліна і А. Колганова, Б. Мільнера, Е. Янча, В. Полтеровича, В. Іванова, А. Динкіна, В. Кушліна

тощо. Вивченням напрямків розвитку сучасного суспільства займається і багато українських вчених, зокрема: В. Геєць, В. Семіноженко, А. Гальчинський, А. Чухно, А.Філіпенко, Л. Федулова, М. Згуровський, В. Соловійов, Б. Малицький і О. Попович, Л. Мельник, Я. Жаліло і С. Архіреєв, Т. Цихан, Т. Близнюк, М. Кизим і І. Матюшенко, О. Ястремська, А. Голіков, Л. Антонюк і А. Поручник, М. Йохна і В. Стадник, О. Волков і М. Денисенко, О. Мазур й І. Гагауз, А. Нікіфоров, О.Саліхова, П. Бубенко та інші.

Відповідно до згаданих прогностичних оцінок перспективних напрямів розвитку постіндустріального суспільства існує велика кількість моделей економічного розвитку, яка безпосередньо залежить від *ступеню розвиненості країни* [12 – 13].

Індустріальний уклад характеризуються моделлю економіки наздоганяючого розвитку, якій притаманні: копіювання, запозичення, розрахунок на власні сили. *Постіндустріальний уклад*, в свою чергу, характеризується моделлю економіки випереджального типу, якій відповідають такі чинники: кооперування, інновації, розрахунок на власні сили [14].

Сьогодні серед економістів немає чіткого визначення, що таке *розвинена* країна. На думку більшості фахівців, найкращий показник розвитку країни – це *валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення*. Якщо в країні ВВП на душу населення складає не менше 50% від американського, то це країна *розвинена*.

Недавнє дослідження Світового банку (СБ) показало, що майже зі ста держав, які у 1960 р. вважалися країнами з середнім доходом, протягом 50 років до вищої ліги вдалося прорватися лише 13-им [5]. Так, за півстоліття подолали цю прірву у розвитку: Японія, Південна Корея, Тайвань, Гонконг, Сінгапур, а також відсталі у минулому країни Західної Європи: Португалія, Греція, Іспанія (хоча сьогодні вони зазнають великих проблем і, вочевидь, відкочуються назад). Дуже близькі до рівня розвинених країн Словенія, Чехія, Словаччина, Естонія – колишні соціалістичні країни Європи.

Решта країн залишилася в категорії *країн середнього доходу*. Відповідно до класифікації СБ, до цієї категорії належать країни із валовим

національним продуктом (ВНД) на душу населення (2011 р.) між 1026 і 12475 дол. США (тобто 2 і 26% від показника Сполучених Штатів відповідно). При цьому, рівень 4035 дол. США розділяє цю групу на країни з доходом нижче середнього та вище середнього [5].

Вченими-економістами давно доведено, що у тривалому періоді *продуктивність праці залежить від двох факторів* – технологічного прогресу і структурних змін.

Звичайно, кожному рівню розвитку країни відповідає своя *оптимальна структура економіки*. Іншими словами, складно уявити США чи Великобританію з такою ж структурою економіки, як, приміром, у Туреччині, Аргентині або Україні. Така оптимальність визначається структурою й надлишками ресурсів, якими володіє економіка в кожен конкретний момент часу. Ці ресурси — земля й природні копалини, праця та капітал (фізичний і людський) — являють собою "бюджет" економіки, який вона може розмістити в різні різновиди діяльності та у різні сектори. Наприклад, слаборозвинена економіка, в якій спостерігається надлишок дешевої некваліфікованої праці або природних копалин, а капітал, навпаки, дефіцитний, спеціалізуватиметься на праце-інтенсивному або ресурсо-інтенсивному виробництві. Точно так само країна, в якій є надмірний фізичний або людський капітал, матиме перевагу в капітало- або інтелектуально-інтенсивному виробництві. Цю доволі інтуїтивну закономірність довів ще 200 років тому Давид Рікардо, а в середині ХХ століття вдосконалив з наголосом на міжнародну торгівлю шведський економіст і Нобелівський лауреат Бертіль Олін. Таким чином, для досягнення рівня життя розвиненої країни економіці, що розвивається, треба на шляху свого розвитку домогтися, щоб відповідного рівня досягли відносна структура ресурсів та інтенсивність виробництва.

Це означає, що *аграрна країна має індустріалізуватися*, інвестуючи у фізичний капітал (інфраструктуру, обладнання, заводи і фабрики), а *індустріальна економіка — постіндустріалізуватися*, вкладаючи в знання і технології. Тим не менш на практиці цей простий рецепт не так легко втілити в життя. Багато країн за останні 60-70 років пережили період швидкого зростання і змогли подолати бідність та індустріалізуватися за рахунок використання дешевої робочої сили в праце-

інтенсивному виробництві та імпорту технологій із розвинених країн.

В той же час, перейти з категорії середнього доходу в когорту розвинених економік вдалося лише деяким — більшість так і залишилася на відносно невисокому рівні розвитку. Це відбувається у тому випадку, коли економічна система не здатна перебудуватися і перерозподілити ресурси від виробництва з низькою доданою вартістю до виробництва з високою доданою вартістю, ефективніше використовуючи свій "бюджет".

Проблема полягає в тому, що поліпшення добробуту призводить до зростання зарплат, що стає несумісним із праце-інтенсивним виробництвом, яке все ще переважає в структурі економіки. Якщо цей процес триває, то згодом економіка втрачає конкурентоспроможність і, як наслідок, застигає на досягнутому рівні розвитку або навіть втрачає в добробуті.

Доволі часто країни, що потрапили в пастку середнього доходу і втратили конкурентоспроможність, змушені її відновлювати періодичними девальваціями національних валют, що порушує макроекономічну стабільність та ускладнює й без того непросту ситуацію. *Гірше, якщо держава не розуміє проблеми і намагається зберегти колишні темпи зростання економіки, стимулюючи інвестиції в наявні низькопродуктивні галузі, підтримуючи ці галузі через субсидії, монополізацію тощо.*

Однак у цьому й полягає *головна помилка*. Адже, щоб вибратися з пастки та продовжити швидке зростання, країнам слід перебудувати структуру виробництва так, щоб вона відповідала новому стану факторів виробництва (коли робоча сила вже не дешева). У цей момент ключову роль у розвитку починають відігравати не так подальше нагромадження фізичного капіталу, здешевлення робочої сили або вичерпання ресурсів, як *інституціональні перетворення*, що дають змогу підвищити продуктивність в економіці за рахунок кращої ефективності використання вже наявних факторів виробництва. Тому, якщо політикам вдається перебороти спокусу залишити все як є та сприяти створенню сучасних інституцій, у країни з'являються всі шанси успішно подолати пастку середнього доходу.

Крім того, якщо проаналізувати досвід держав, що швидко розви-

нули за останні роки, то стає зрозумілим, що спочатку їм знадобився певний час, щоб наздогнати передові країни, були, головним чином, роками запозичень на основі придбаних патентів або прав на використання з метою *модернізації* технологічної бази економіки і підвищення продуктивності праці. І тільки на другому етапі країни поступово переходили до фази *інноваційного* зростання.

У табл. 2 представлено відносне порівняння двох можливих шляхів розвитку «відсталих» країн, що мають за мету наблизитись до рівня розвитку провідних країн – технологічних лідерів [14].

У загальному вигляді *інновації* – це створення принципово нового, тобто такого, чого ще не знає світовий ринок. Але ж є ще й кардинально нове для окремої країни, галузі, регіону – те, що існує у світовій практиці і може бути запозиченим. Наприклад, це можуть бути деякі провідні технології або методи господарювання. Те ж саме можна сказати і про регіони, які досить сильно відрізняються між собою за добробутом, за технічним рівнем, за рівнем освіти населення тощо.

Модернізація – це запозичення досвіду, що дозволяє робити щось вже відоме більш ефективніше, ніж зараз. *Запозичення* – це взагалі складний і творчий процес, який відразу ніколи не вдається: потрібно відтворити і адаптувати механізми і процедури, необхідно також заглибитись в проблему конструювання зразку, і, завдяки цьому, можливо, вдасться вдосконалити запозичений зразок і навіть одержати перевагу. При цьому відбувається наближення до «передової» технологічної межі і виникає парадоксальна ситуація: чим ближче знаходимось до передового технологічного зразку, тим більший науковий компонент повинен бути присутнім в процесах запозичення.

Таким чином, можна сформулювати наступний принцип: *чим вище рівень технологічного розвитку, тим менше просте запозичення буде відповідати вирішенню необхідних завдань*. Тобто наявність у розвинених країнах захисту інтелектуальної власності (патентів, ліцензій тощо) вимагає від країн, що розвиваються, використовувати ті технології, для яких терміни патентного захисту закінчилися. Коли ж країна наближається до провідних технологічних лідерів, то для того, щоб освоїти передову технологію, потрібно буде прикласти значно більше зусиль і ви-

трати значні кошти на придбання патенту. Як наслідок, в процесі переходу від модернізації до фази інноваційного розвитку країни будуть потребувати все більш широкого акцентування на власні дослідження і орієнтації на найбільш прогресивні і передові світові досягнення.

Таблиця 2

Співставлення традиційного суспільства і суспільств з наздоганяючим і випереджальним типом економічного розвитку [14]

№ з/п	Традиційне суспільство	Суспільство наздоганяючого розвитку (модерне)	Суспільство випереджального розвитку (інноваційне)
1.	База відтворення – традиційний досвід	База відтворення – запозичення і модернізація	База відтворення – інновації
2.	Доіндустріальне	Індустріальне	Постіндустріальне
3.	Колективізм	Трансформація суспільної свідомості до переваг індивідуалізму	Індивідуалізм
4.	Авторитарна влада	Поява нестійких демократичних тенденцій	Демократія
5.	Економічне життя орієнтоване на сьогоднішнє	Поява тенденцій до відкладення попиту	Превалює відкладення попиту і накопичення
6.	Напрацювання довготривалих доктрин	Спрощення духовного життя	Поява нових духовних потреб
7.	Первинні сильні соціальні зв'язки	Вторинні сильні соціальні зв'язки (інститути)	Вторинні слабкі соціальні зв'язки
8.	Недовіра до інших	Ознаки появи толерантності	Толерантність

Ідея негайно будувати інноваційну економіку, для чого необхідна концентрація на тих напрямках, в яких, наприклад Україна, «зберігає конкурентні переваги» і має шанси обігнати розвинені країни, як правило, пов'язана з практикою примітивної імітації. Ця логіка призводить до дуже витратних спроб трансплантувати інститути, які працездатні тільки у провідних економіках. Але, як показує практика, проста імітація західних механізмів і процедур з метою досягти аналогічних результатів, ще ніколи не була успішною.

Досвід Японії, Південної Кореї, Тайваню, а також таких європейських країн, як Фінляндія та Ірландія, свідчить про те, що для серйозного ривку і перетворення у заможні країни вони використовували шлях інтенсивних запозичень передового технологічного досвіду і тільки потім здійснювали поступовий перехід до власної інноваційної активності. Причому Фінляндія для досягнення успіху використала ті ж методи, які у свій час застосовували Японія і Корея, – так звану «*перевагу відсталості*», що означає можливість заповнити розрив запозиченими технологіями, підняти при цьому рівень людського капіталу і знизити ефект впливу корупції.

В той же час, теоретично для багатьох технологічно відсталих або недостатньо розвинених країн існує можливість *ліпфрогінгу* (leap-frog – переплигнути) – можливості переходу до використання найновіших технологій, переплигнувши деякі проміжні стадії [15]. Один з найяскравіших проявів ліпфрогінгу сьогодні пов'язаний з технологіями комунікацій, коли країни, що розвиваються, які не мали раніше функціональних телефонних інфраструктур, вводять на своїй території стільниковий зв'язок. Це дозволяє країнам, що розвиваються, просуватись вперед набагато швидше, ніж та швидкість, з якою розвинені нації створювали технології попереднього покоління. Крім того, прискорене впровадження нових технологій призводить, особливо на першому етапі, не стільки до змін в економіці або в соціальному житті, скільки до зміну стилю мислення людей: розвитку більш конструктивного і активного підходу, більш структурованого і аналітичного мислення, появі необхідних для ефективного функціонування у новій реальності навичок [16].

Провідні фахівці світу вважають, що ключовим фактором ядра шо-

стого технологічного укладу, що почав формуватись з початку 2000-х років і розквіт якого очікується приблизно у 2030р., стане *конвергенція NBIC-технологій* [14]. Ядро технологічного укладу сформують: наноматеріали, наноелектроніка, нанофотоніка, скануюча нанотехніка, нанометрологія, нанофабрики, наносистемна техніка, гена інженерія, кліткові біотехнології, інформаційно-комунікаційні технології, штучний інтелект. Носійними галузями цього нового укладу будуть: авіабудування і ракетно-космічний комплекс; електроніка, електротехніка і приладобудування; інформаційно-комунікаційна галузь; освіта; атомна промисловість; ядерна і термоядерна енергетика; альтернативна і воднева енергетика; суднобудування, автомобілебудування і верстатобудування; хімічно-металургійний комплекс; продовольчий комплекс. І сьогодні розвинені країни світу, навіть в умовах рецесії, демонструють пріоритетну державну підтримку й істотне фінансування цих проривних напрямів технологічного розвитку економіки.

На думку переважної більшості зарубіжних експертів і вітчизняних вчених, інноваційний шлях розвитку – це безумовно єдиний спосіб економічного зростання для *розвинених країн*. Але, наприклад, на думку професора Каліфорнійського університету в Лос-Анжелосі Д. Трейсмана [17] для *країн, що розвиваються*, при їх орієнтації на інноваційний розвиток, постає ряд суттєвих питань, що потребують аналізу:

1) Якщо інновації – це ключовий фактор економічного зростання, то *інноваційні країни повинні зростати більш швидко*. Але досвід, наприклад, Британії, показує, що коли в минулому вона була технологічним лідером, вона зростала значно повільніше, ніж Бразилія, США і Канада, які сильно відставали від неї технологічно;

2) *Інновації повинні генерувати зайнятість*. Але це спірне питання: інколи вони створюють робочі місця, генеруючи нові продукти і попит на них, а інколи – знищують ці місця, замінюючи людську працю інноваційними методами виробництва;

3) *Впровадження інновацій в країнах, що розвиваються*, – це дуже витратний спосіб зростання. Сьогодні у світі є велика кількість прикладів більш дешевших способів зростання, наприклад, адаптація існуючих технологій, скорочення витрат. Тому існує певний скепсис по від-

ношенню, наприклад, до російського інноваційного мегапроекту Сколково – це не заміна основним ринковим реформам і покращенню захисту власності. На думку західних експертів, Сколково не дасть сильного приросту валового внутрішнього продукту.

Таким чином, спираючись на проведений аналіз можна дійти **висновку**, що вказані *глобальні проблеми мають вирішуватися і в рамках реформування соціально-економічного та екологічного розвитку України*. Співставлення у світових рейтингах України з іншими країнами світу дозволило отримати наступні глобальні проблеми, що здійснюють вплив на соціально-економічний та екологічний розвиток країни та потребують першочергового вирішення (табл. 3).

Таблиця 3

Проблеми соціально-економічного та екологічного розвитку України за сферами утворення [18]

Сфера	Складова	Проблеми
1	2	3
Соціальна	Демографічна	Депопуляція та старіння населення Скорочення тривалості життя населення
	Доходна	Поляризація доходів населення у країні Відставання України від провідних країн світу за рівнем доходів населення Низька власна забезпеченість населення окремими видами харчових продуктів
Економічна	Природно-ресурсна	Вичерпання запасів паливно-енергетичних ресурсів Залежність економіки від подорожчання паливно-енергетичних ресурсів
	Науково-технологічна	Відставання від провідних країн світу в процесі переходу до нового

		технологічного укладу уповільнення науково- технологічного прогресу
	Бізнес- середовище	Низький рівень конкурентоспроможності економіки Низький рівень свободи підприємництва Високий податковий тягар Невисокий рівень привабливості економіки країни для прямих іноземних інвестицій Низький рівень конкурентоспроможності національного фінансово-банківського сектору, нестабільність курсу гривні
Екологічна	Кліматична	Зміна клімату та глобальне потепління
	Технологічна та ресурсна	Проблеми утилізації та переробки відходів Забруднення атмосфери Вичерпання ресурсів прісної води
	Енергетична	Низький рівень використання поновлюваних джерел енергії Високий рівень енергоємності виробництва Відсутність цілеспрямованої державної політики в області екології
Державного управління	Політична	Політична нестабільність
	Адміністративна	Низька якість та ефективність державного управління Високий рівень корупції

У 2010 р. Президент України В. Янукович [18] зробив акцент на двох головних проблемах України: неефективність та популізм влади,

яка не спроможна реагувати на світові виклики; відсутність проведення системних реформ, кардинальних змін в житті суспільства. Виходячи з цього, визначено такі *першочергові цілі розвитку України*: заможне суспільство; конкурентоспроможна економіка; ефективна держава.

Для досягнення цих ключових цілей обґрунтовані такі *пріоритетні напрями*: підвищення стандартів життя; стійкий економічний розвиток; поліпшення бізнес-клімату та залучення інвестицій; модернізація інфраструктури та базових секторів; підвищення ефективності державного управління. За кожним з пріоритетних напрямів обґрунтовані заходи з їх реалізації (табл. 4).

Таблиця 4

Заходи з реалізації пріоритетних напрямів розвитку України [18]

Напрямок	Заходи
Підвищення стандартів життя	Реформа медичного обслуговування Реформа системи пенсійного страхування Реформа системи освіти Реформа системи соціальної підтримки
Стійкий економічний розвиток	Стабілізація державного бюджету Реформа податкової системи Розвиток фінансового сектору Реформа міжбюджетних відносин
Поліпшення бізнес-клімату та залучення інвестицій	Дерегуляція та розвиток підприємництва Приватизація та управління державною власністю Розвиток науково-технічної та інноваційної сфер Міжнародна інтеграція та співробітництво
Модернізація інфраструктури та базових секторів	Реформа електроенергетики Реформа вугільної галузі Реформа нафтогазової промисловості Розвиток сільського господарства та земельна реформа

З метою реалізації вказаних заходів 27 лютого 2013 р. на розшире-

ному засіданні Кабінету Міністрів України було попередньо схвалено проект *Державної програми активізації економіки на 2013–2014 рр.*, яка за структурою складається з п'яти розділів: «Підвищення конкурентоспроможності економіки і покращення інвестиційного клімату», «Підтримка національного товаровиробника і реалізація політики імпортозаміщення», «Розвиток високотехнологічних перспективних секторів», «Структурні реформи в стратегічних секторах», «Збільшення обсягів експорту українських товарів і послуг» [19].

Загалом на підтримку національного товаровиробника і реалізацію політики імпортозаміщення планується витратити майже 40 млрд. грн. З них 9,3 млрд. грн – кошти держбюджету, а «інші ресурси», залучені в т.ч. під держгарантії, – 14,9 млрд. У контексті держстимулювання основні ризики, на які вказують експерти, – це підтримка владою насамперед наближеного бізнесу. «Вибір галузей свідчить про орієнтацію на підтримку бізнесу, наближеного до влади», – зауважує президент Центру економічного розвитку Олександр Пасхавер [19]. Так, на підтримку *гірничо-металургійного комплексу* через механізм держгарантій уряд планує надати держпідтримку на 10 млрд. грн., а також звільнити підприємства галузі від сплати ввізного мита при імпорті обладнання й комплектуючих виробів до нього, які не виробляються в Україні та імпортуються «з метою технічного переозброєння виробництва». Тобто, фактично підтримуються галузі, які й так непогано розвинені та за бажання могли б і далі самі себе розвивати.

Водночас депресійним секторам приділено менше уваги. Так, наприклад, для розвитку, за визначенням уряду, "високотехнологічних" галузей заплановане фінансування в розмірі 44 млрд. грн., з яких із держбюджету – всього 1,8 млрд., 16,5 млрд. — інші джерела, у т.ч. під держгарантії. Так, *авіаційну галузь* пропонується стимулювати, зокрема, з допомогою купівлі вітчизняних літаків шляхом використання лізингових компаній із застосуванням зниженої ставки кредитування (на рівні дисконтної ставки +2%). Під цю справу у 2013 р. передбачено 5 млрд. грн. (але жодної копійки з бюджету або під держгарантії). Для *ракетно-космічної галузі* прописано 11,8 млрд. грн., з яких у т.ч. під держгарантії – 9,8 млрд. Для *суднобудування* «прямого» фінансування взагалі немає,

але галузь, може розраховувати на певні вливання завдяки планам Кабміну забезпечити Міноборони кораблем класу «корвет» (на це планується витратити 1,2 млрд. грн.).

На «забезпечення розвитку» електроенергетики має піти 28,6 млрд. грн. (із них 5,7 млрд. – кредити МВФ, 22,8 млрд. – залучені в т.ч. під держгарантії). Але відомо, що у більшості приватизаційних конкурсів у ПЕК за останні роки перемогла всім відома компанія ДТЕК. На заходи з енергоефективності – на зниження енергоємності ВВП, на заміщення традиційних видів палива енергоресурсами, виробленими з відновлюваних джерел енергії, та альтернативними видами палива, планується витратити 67,3 млрд. грн.. (із них у т.ч. під держгарантії – 62,8 млрд., ідеться насамперед про залучення анонсованих китайських кредитів) [19].

Таким чином, з одного боку, заходи урядової програми – імпорто-заміщення, протекціонізм, державна підтримка галузей, державні гарантії, державний «банк реконструкції та розвитку» – це вже якісь конкретні кроки з підтримки внутрішнього виробника і модернізації економіки. З другого боку, йдеться передусім про «старі» галузі (тобто не галузі майбутнього шостого технологічного укладу), які одержують підтримку в Україні в рамках галузевої політики! Але ж, як давно доведено [20], ефективність такої політики сумнівна (і обставлена багатьма умовами, які дуже рідко можна виконати) навіть у країнах на етапі індустріалізації; і вона завжди завдавала тільки шкоди в країнах із уже розвиненою промисловістю.

Література: 1. Форрестер Дж. *Мировая динамика* / Дж. Форрестер. — М.: Наука, 1976. — 168 с. 2. *Пределы роста* / Д. Х. Медоуз, Д. Л. Медоуз, Й. Рандерс, Ш. Беренс. — М.: МГУ, 1991. — 206 с. 3. Медоуз Д. Л. *За пределами роста* / Д. Л. Медоуз, Д. Х. Медоуз, Й. Рандерс. — М.: Прогресс, Пангея, 1994. 4. *Декларация тысячелетия Организации / Объединенных наций [Электронный ресурс]*. — Режим доступа: www.un.org. 5. *Всемирный банк реконструкции и развития [Электронный ресурс]*. — Режим доступа: <http://www.ereport.ru/articles/organiz/wbank.htm>. 6. Радугин А. А. *Философия: курс лекций* / А. А. Радугин. — М.: Изд-во «Центр». — 1996. 7. Латов Ю. *Сущность и типология глобальных проблем* / Ю. Латов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.krugosvet.ru>. 8.

Кизим М. О., Проноза П. В., Омаров Ш. А. Проблеми та цілі розвитку України у світі глобальних проблем світової спільноти: Монографія / М. О. Кизим, О. В. Проноза, Ш. А. Омаров. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 96 с. 9. Основи сталого розвитку Харківської області до 2020 року: Монографія / М. О. Кизим, В. С. Пономаренко та інші. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010 – 512 с. 10. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В. Л.Иноземцева. – М.: Асадетіа, 1999. – 640 с. 11. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер; Пер. с англ. М.В. Арапова, Н.В. Малыхиной; Под ред. Е.Л. Вартановой. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400с. 12. Національні моделі економічних систем: навч. посіб. / О.О.Беляєв, А.С.Бєбєло, В.І.Кириленко, В.І.Сацук та ін. – К.: КНЕУ, 2010. – 319 с. 13. Антоненко Л. А. Общее и особенное в национальных моделях экономической трансформации / Л. А. Антоненко, С. Н. Нескородев, К. А. Опритова // Экономическая теория на пороге XXI века. В 2-х кн. Кн.1 / Под ред. Ю. М. Осипова, В. В. Чекмарева, Е. С. Зотовой. – М.: Юристъ, 2002. – С.455 – 461. 14. Кизим М. О., Матюшенко І. Ю. Перспективи розвитку і комерціалізації нанотехнологій в економіках країн світу та України: Монографія / М. О. Кизим, І. Ю. Матюшенко. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2011. – 392 с. 15. Leapfrogging Technology cost-effective solution for pollution in developing countries? Public policy for the private sector, Note 254, February 2003, The World Bank. Private Sector and Infrastructure Network. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rru.worldbank.org/Documents/PublicPolicyJournal/254Kojim-022103.pdf>. 16. Медведев Д.А. Конвергенция технологий – новая детерминанта развития общества // Новые технологии и продолжение эволюции человека? Трансгуманистический проект будущего /Отв. Ред. Валерия Прайд, А.В. Кортаев. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – С.47 – 84. 17. Онлайн-репортаж з Гайдарівського форуму – 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slon.ru/live/561823>. 18. Передвиборча програма «Україна — для людей кандидата на пост Президента України Януковича В. Ф.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.cvkk.gov.ua. 19. Пасочник В., Сколотняний Ю. Активізація економіки за рецептами Кабміну: стимуляції і симуляції / Дзеркало тижня. – №8. – 02.03.13. – С.7. 20. Дубровський В. Програми активізації кризи: двадцять років по тому / Дзеркало тижня. – №8. – 02.03.13. – С.7.

**Назаренко О.В., к.е.н., доцент, Решетняк Н.Б., к.е.н., доцент,
Єгорова О.Ю. к.е.н., доцент**

СУЧАСНЕ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НА МІКРО- ТА МАКРО-РІВНЯХ

Сьогодні у центрі уваги економістів опинилась оцінка благополуччя на рівні окремої людини і на рівні країни. Провідні політики визнають, що треба зосереджуватись не тільки на зростанні валового внутрішнього продукту країни, але й на благополуччі, рівні щастя окремої людини. Прем'єр-міністр Великобританії Д. Кемерон виголосив: «Настав час визнати, що ми живимо не лише заради грошей, але й заради щастя»[1].

Незважаючи на матеріальний прогрес, який досягнутий суспільством за останні 50 років, люди не відчують себе щасливими, – констатує Р. Лейард, засновник руху «За щастя» (Action for Happiness). Рух «За щастя», нещодавно заснований у Лондоні групою вчених, має намір змінити цю сумну картину. З їх точки зору необхідним є масовий глобальний рух до кардинальних змін стилю життя сучасного суспільства.

З економічної точки зору збільшення виробництва в усіх галузях веде до збільшення комфортності життя. Збільшення грошових доходів населення дає можливість більше споживати товарів та послуг. Але сучасність дає «мінуси», які грошовий індикатор не фіксує: нервовість, монотонність роботи, передчуття звільнення в умовах конкуренції, втрата сімейних цінностей, самотність у великих мегаполісах, корпораціях тощо.

Людина відчуває невдоволеність від життя, коли купівля нових товарів не гарантує відчуття щастя надовго. Суспільство споживання підштовхує людину до постійного розвитку бажань, невдоволення станом речей, порівнюванням себе з іншими, погонею за вигаданою насолодою. Справжні цінності життя – допомога ближньому, вдячність батькам, повага до шляхетності – відсуваються на другий план.

Реальна економічна політика абсолютизує такий показник, як об'єм валового внутрішнього продукту. Проте метою життя для більшості людей є не бути багатими, а бути щасливими і здоровими. Міжнарод-

ний індекс щастя – HappyPlanet Index (HPI) оцінює показники: суб'єктивна задоволеність людьми життям, очікувана тривалість життя і так званий «екологічний слід». Екологічний слід – це вплив людини на середовище проживання, який дозволяє розрахувати розміри території, необхідної для виробництва споживаних людиною ресурсів і зберігання відходів. У 2012 році лідерами HPI визначені Коста-Ріка, В'єтнам, Колумбія. Ізраїль займає 15 місце, Китай – 20, Норвегія – 29, Швейцарія – 34 місце, Великобританія – 41, Франція – 50, Росія – 108 місце. Розвинуті країни мають, з одного боку, високі показники тривалості життя (більше 80 років), але, з іншого боку, мають гірші значення показників «екологічного сліду» ніж країни, що розвиваються [2].

Насамперед, високі значення HPI базуються на показниках суб'єктивної задоволеності життям людей в країнах, де немає стресової складової сучасного виробництва, науки і техніки. Україна значно відстає від лідерів за тривалістю життя та значенням екологічного сліду.

У 2012 році Україна зайняла 78 місце з 80 країн, у яких варто було б народитися, за версією журналу «The Economist». Кращими країнами, де варто було б народитися, визначено Швейцарію, Австрію, Норвегію. В першій десятці також Швеція, Данія, Сінгапур, Нова Зеландія, Нідерланди, Канада, Гонконг. Автори рейтингу враховували 11 головних факторів, серед яких – оцінка особистого щастя громадян, оцінка благополуччя, безпеки життя, довіра суспільним інститутам, оцінка системи охорони здоров'я, схильність до сімейних цінностей.

Україна займає 76 місце серед 187 оцінюваних країн за індексом розвитку людського потенціалу згідно з визначенням експертів ООН: вона входить до групи країн з високим рівнем людського потенціалу (48-94 місця). Укладачі рейтингу відзначили, що очікувана тривалість життя в Україні – 68,8 років, у середньому на освіту витрачається 11,3 роки, а рівень освіченості складає 99,7%; Значення валового продукту на душу населення становить 6,175 тис. доларів.

Але відповідно до звіту Всесвітньої організації Охорони Здоров'я, наша Батьківщина демонструє вражаюче прикре лідерство за рівнем дитячого алкоголізму. Україна також має найгірший показник серед європейських країн у рейтингу індексу сприйняття корупції – 144 місце з

174 позицій вона зайняла за визначенням організації Transparency International.

Не може задовольнити і синтезуючий індекс глобальної конкурентоздатності, складений Фондом ефективного керування при підтримці Всесвітнього економічного форуму. 73 місце з 144 країн не може викликати задоволення. Інституційне середовище все ще не повернено до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку. [3]

На макроекономічному рівні Україні потрібні серйозні зміни стратегії розвитку: рішуче проведення програми енергозбереження, надання економічної свободи головному ресурсу – мільйонам активно працюючих людей, реальне залучення інвестицій. Без політичної волі такі зміни не можливі. Але на політиків може вплинути активність публічних дискусій, більш помітна роль креативних людей[5].

Але початок формування відчуття щастя лежить на мікрорівні – рівні окремої людини. Людина не може бути щасливою, якщо в неї є проблеми з комунікацією, внутрішнім розвитком, цілеспрямованістю. Тому вчені радять збільшувати ступінь соціалізації завдяки більшому спілкуванню з друзями, відвідуванню клубів, спортивних, мистецьких заходів. Ніколи не можна припиняти саморозвиток, слід більше подорожувати, активно рухатись до сімейного благополуччя, змінювати свої хобі.

Співвідношення праці й відпочинку – ще один визначальний фактор відчуття щастя. Відсутність праці більш за все негативно впливає на психіку людини. Співвідношення праці та відпочинку повинно бути збалансованим. Ті люди, хто витрачає на роботу замало часу, страждають від відчуття невдоволеності значно більше, ніж ті, хто є занадто перевантажені.

Ще одним загрозливим фактором є різка диференціація населення України. За останні 20 років, за даними досліджень Інституту соціології НАН України [7], розрив між доходами 10% найбагатших і 10% найбідніших українців збільшився втричі: з 12:1 у 1990 році, до 30:1 у 2000 році і до 40:1 у 2010 році.

Нерівномірність розподілу доходів, яку спричинено низьким рівнем розвитку та високим рівнем корумпованості суспільства, веде до зменшення стабільності економічної системи і зменшення відчуття поваги

до своєї країни. Відчуття щастя потрібно досягати усіма можливими способами: розвитком оптимістичного уявлення майбутнього, тренуванням відчуття вдячності, фокусуванням на позитивних моментах сьогодні. Рецепт щастя – припинити ганятися за ним, навчитись бути задоволеним тим, що маєш. Відштовхуючись від сьогоднішніх реалій, треба йти до перспектив шляхом формування в українців відчуття реального покращення життя за рахунок зниження злочинності, розвитку інфраструктури, поліпшення екології, підвищення рівня освіти, медицини.

З метою модернізації розвитку українські державні та громадські інститути повинні все більше уваги приділяти якості життя людей, зменшенню нерівності в доходах, створенню умов для стимулювання власного, внутрішнього виробництва та науки, формуванню патріотичної еліти суспільства, розвитку творчих здібностей кожного громадянина країни. Бо саме творчість талановитих і щасливих людей є невичерпним економічним ресурсом, який спроможний розв'язати всі проблемні виклики XXI сторіччя.

Література: 1.<http://korrespondent.net/tech/1266271>. 2.Abdallah, S., Thompson, S., Michaelson, J., Marks, N., Steuer, N. etal. (2009). *TheHappyPlanetIndex* 2.0. *NewEconomicsFoundation*. 3.<http://www.unian.net/544866>. 4.<http://economics.lb.ua/interview/2012/11/14/178841>. 5.Тимків К. *Принципи та жебраки. Українські капіталісти багатші за бідняків у середньому в 40 разів.* / *Кореспондент*, № 51, 2011.

Носова О. В., д. е. н., професор, Маковоз О. С., к. е. н., доцент
КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЯК ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Уразливим фактором у проведенні модернізаційних процесів в Україні є неузгодженість інтересів суспільства, держави і бізнесу. У зв'язку з цим особливу значущість набуває соціальна відповідальність корпорацій, найбільш великих організацій, що здійснюють розробку, виготовлення і поставку продукції та послуг, комерцію, фінансове підприємництво та інше, оскільки саме такі організації володіють основними фінансовими важелями і матеріальними ресурсами, які дозволяють здійснювати діяльність за рішенням сформованих проблем перед суспільством. Економічна реалізація акціонерної форми власності полягає в двох взаємозалежних процесах. По-перше, у розвитку відносин спільного привласнення умов виробництва, що виникають на основі об'єднання індивідуальних капіталів, а по-друге, у привласненні доходу як кінцевого результату корпоративного підприємництва.

Європейська Комісія розглядає соціальну відповідальність бізнесу (СВБ) як частину внеску в сталий розвиток та Стратегію європейського економічного зростання і зайнятості, оскільки СВБ сприяє досягненню різноманітних цілей, зокрема, суспільної згуртованості, економічної конкурентоспроможності та більш раціонального використання природних ресурсів. Необхідність подолання наслідків сучасної фінансово-економічної кризи також висунула завдання підвищення соціальної відповідальності українського бізнесу в число пріоритетних, що обумовлено нестачею ресурсів бюджету для проведення повноцінної соціальної політики та об'єктивно високою роллю корпоративних структур у розвитку національної економіки.

Посткризові явища в економіці України, в техногенній сфері, в культурі суспільства породжують ряд серйозних проблем: нестача фінансів, нестабільність зайнятості та доходів, відсутність політичної безпеки та безпеки для навколишнього середовища [1, с. 7]. На сучасному етапі розвитку суспільства розвиток корпоративних інститутів може бути ви-

користаний як для вирішення найважливіших економічних, соціальних, екологічних проблем, так і виступати загрозою національному суверенітету, поглинання національної економіки. Україна сьогодні поставила перед собою завдання сформуванню якісно нове інституціональне середовище, яке сприятиме підприємницькій активності та економічному зростанню економіки на основі структурно-інноваційних перетворень і запровадженню механізмів соціально-ринкової економіки за умови подолання протиріч між державою і суб'єктами господарювання. Відбувається переосмислення теоретичних позицій з питання взаємодії між суб'єктами влади і власності, представників держави і бізнесу.

Численні випадки порушень нормальних взаємин між підприємствами і суспільством, корпораціями та їх акціонерами у всьому світі стали приводом до інтенсивного перегляду не тільки прикладних, але і фундаментальних принципів організації взаємин між власниками влади (акціонерами), власниками повноважень (менеджерами), власниками знань (представниками техноструктури підприємств) і власниками праці (працівниками). Існуючі варіанти теорії підприємства (фірми) як економічної системи не забезпечують розвиток методології корпоративного управління в напрямку більш ефективної роботи підприємств та економіки в цілому [2, с. 5].

Корпоративна соціальна відповідальність враховує інтереси багатьох стейкхолдерів. Для позначення всіх, на кого поширюється соціальна відповідальність, Р. Фрімен в 1984 році ввів в ужиток узагальнений термін стейкхолдерів (stakeholder). Цей термін часто перекладається як «зацікавлена сторона» і означає «особу або групу осіб, які мають певний інтерес в будь-яких діях організації». Стейкхолдер – це людина або організація, що має вплив на компанію або піддана її впливу. Західні дослідники поділяють стейкхолдерів на наступні основні категорії:

- групи впливу, що фінансують підприємство (наприклад, акціонери);
- менеджери, які керують ним;
- службовці, які працюють на підприємстві;
- економічні партнери (дана категорія включає як покупців і постачальників, так і інші економічні суб'єкти).

У кожного зі стейкхолдерів індивідуальні власні інтереси і потреби. Розрізняють внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів. До перших відносяться працівники, акціонери, менеджери компанії, до других – профспілки, громадські організації, постачальники, кредитори і пр. В ідеалі суб'єкти господарювання повинні прагнути до балансу інтересів і потреб різних зацікавлених сторін.

Кожна з цих груп має різні інтереси і владні можливості, що буде впливати на рівень поставлених ними завдань. Влада стейкхолдерів визначає його здатність чинити вплив на суб'єкти господарювання. Інтерес стейкхолдерів визначається його бажанням впливати на організацію. Необхідно встановлювати більш широкі і прямі взаємозв'язки між стейкхолдерами на всіх рівнях. Тому всі можливі групи стейкхолдерів мають бути ідентифіковані, в тому числі державні організації. Досить докладний розгляд зв'язку між корпоративною соціальною відповідальністю і фінансовими показниками, в яких зацікавлені інвестори, можна знайти в роботі Д. Хіла [3]. Дослідник визначає роль політик в рамках корпоративної соціальної відповідальності як передбачення і мінімізацію конфліктів між корпораціями та суспільством. Список вигод від програм в області корпоративної соціальної відповідальності, запропонований зазначеним науковцем, включає:

1. зниження ризику підприємницької діяльності;
2. зменшення рівня відходів;
3. поліпшення відносин з контролюючими органами;
4. створення і підтримку бренда;
5. покращання людських відносин і продуктивності працівників;
6. зниження вартості капіталу.

Протягом останніх 20 років інтерес управлінців до питання впливу на зацікавлені групи посилюється, розробляються інструменти виміру репутації, методики для вивчення впливу зацікавлених груп на компанію, способи управління відносинами з ними. Деякі фахівці вважають, що час поділу корпоративних комунікацій з навколишнім світом на рекламу і PR вже пройшло: сьогодні лідерами ринку стають ті організації,

які проводять політику єдиної системної комунікації з усіма зацікавленими групами.

На сучасному етапі розвитку національної економіки перед суб'єктами ринку вимагається дотримання наступних принципів корпоративної соціальної відповідальності (КСВ): довіра, соціальна справедливість, відкритість, прозорість. Абсолютно всі організації зобов'язані думати про благо суспільства і направляти свої зусилля на вирішення екологічних проблем. Суб'єкти господарювання повинні проводити політику постійної та продуманої соціальної активності. КСВ «під тиском» спричинить лише негативні результати, які також можуть сильно зашкодити репутації компанії. Стратегія КСВ повинна бути узгодженою, всі проекти підпорядковані загальній меті та пов'язані з основною бізнес-ідеєю.

Приймаючи рішення про прийняття тієї чи іншої відповідальності, компанії важливо не тільки виявити найбільш значимі соціальні запити зацікавлених груп, але і провести аналіз можливостей їх реалізації, аналіз витрат на їх реалізацію та можливих вигод від соціальних інвестицій. На цьому етапі, також важливо, вивчити можливість об'єднання зусиль у реалізації тих чи інших соціальних проектів з іншими компаніями або некомерційними організаціями. Відповідальність компанії може бути як індивідуальною, так і колективною. Останнє має велике значення тому, що реалізація зобов'язань компанією може в одних випадках забезпечити їй конкурентну перевагу (так зване новаторське перевага), а в інших – поставити її в не вигідне положення в порівнянні з компаніями конкурентами.

Корпорації, стратегією яких є дострокове успішне функціонування на ринку, не можуть нехтувати заходами щодо соціальної відповідальності. Навпаки вони намагаються створити собі імідж соціально-відповідальних суб'єктів господарювання. Корпоративна соціальна відповідальність полягає в тому, що компанії намагаються виправдати очікування суспільства відповідно до виробництва продукції або послуг і одночасно формують високі суспільні стандарти, вносячи, таким чином, внесок у підвищення якості та рівня життя в державі.

У світовій практиці поняття соціально-відповідального бізнесу стало ототожнюватися з поняттям ефективного бізнесу. Забезпечення економічного зростання, соціального прогресу, високих стандартів життя-забезпечення та підвищення якості життя громадян як стратегічної мети суспільного розвитку пов'язується з процесами всебічного забезпечення корпоративної соціальної відповідальності. Корпоративна соціальна відповідальність перетворюється в стратегічну мету, переходу до ідеології соціальних інвестицій, що відповідають довгостроковим інтересам, як держави, так і суб'єктів господарювання. Завданням держави на етапі модернізації національної економіки стає формування, розвиток і реалізація корпоративної соціальної відповідальності у стосунках між бізнесом і суспільством в цілому.

Література: 1. Благов Ю. Е. Генезис концепции корпоративной социальной ответственности / Ю. Е. Благов // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2006. – Сер.8., Вып. 2. – С. 3–24. 2. Клейнер Г.Б. Развитие теории экономических систем и ее применение в корпоративном и стратегическом управлении. – М.: ЦЭМИ РАН, 2010. – 59 с. 3. Neal Geoffrey, Paul Garret Corporate Social Responsibility // An Economic and Financial Framework, 2004.

УДК 330.341.1

Олійник О.В., Сідельнікова І.В., к. е. н., доцент
ПРОБЛЕМИ РОЗБУДОВИ МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

На даному етапі в будь-якій країні інноваційному розвитку, з яким пов'язане стійке економічне зростання, приділяється значна увага. Актуальність цієї проблеми в Україні зумовлена необхідністю реалізації програми модернізації економіки, спрямованої на створення ефективної національної економіки, спроможної розв'язувати складні соціально-економічні проблеми [5, с.4]. Подолання відставання практично в усіх галузях і видах діяльності потребує перш за все посилення інноваційного характеру їх розвитку, формування національної інноваційної моделі.

У цьому питанні важливі наукові результати одержані як зарубіжними вченими, зокрема Р.Коузом, Р.Нельсоном, Б.Санто, Р.Солоу, Х.Фріменом й ін., так і вітчизняними науковцями, серед яких можна відзначити Л.Антонюк, В.Гейця, М.Долішнього, В.Семиноженка, В.Чиркова, Л.Федулову та ін. Разом із тим низка теоретичних і практичних питань щодо формування інноваційно орієнтованої національної моделі розвитку економіки України ще не повною мірою досліджені та узагальнені. Тому метою даного дослідження є обґрунтування особливостей розбудови моделі інноваційного розвитку національної економіки та визначення існуючих проблем.

Модель інноваційного розвитку є цілісною концепцією, в якій чітко окреслені соціально-економічні пріоритети, описані системи управління інноваціями, визначені основні критерії оцінювання рівня інноваційного розвитку економіки (обсяг інвестицій, спрямований на фінансування інноваційних проектів; кількість функціонуючих інноваційних підприємств та випуск ними інноваційної продукції; рівень конкурентоспроможності інноваційних підприємств і продукції; розвиненість інноваційної інфраструктури тощо). Для моделі інноваційного розвитку характерним є випереджальний розвиток освіти, науки, активна науково-дослідна та конструкторська діяльність, в цілому ефективне використання інтелектуального багатства суспільства.

Ситуація, яка склалася в інноваційній сфері України, свідчить, що у формуванні інноваційної моделі розвитку існують певні проблеми.

По-перше, до теперішнього часу в Україні не вирішено питання фінансування інноваційного розвитку. Так, у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» було встановлено на наукові дослідження рівень бюджетних асигнувань 1,7 – 2,5 % ВВП, фактично ж на науку рівень бюджетних витрат навіть не перевищує 0,5 % ВВП [2, с. 91]. Країни ж з розвинутою ринковою економікою для підтримки інноваційної діяльності, перш за все фундаментальних та прикладних наукових досліджень, широко залучають фінансові ресурси державного бюджету. Витрати на дослідження й розробки в таких країнах, як США, Німеччина і Японія, дорівнюють більш, як 2,5 % ВВП і є досить суттєвими також в абсолютному вираженні. В усьому світі вони становлять

суму близько 1 трлн. дол., з якої найбільша частка – більше третини – припадає на США [4, с.23]. Використання останніх наукових досліджень у виробничій діяльності сприяє швидкому просуванню на ринки нових технологій і продуктів.

По-друге, недосконалість нормативно-правової системи регулювання інноваційної діяльності. Так, саме законодавче регулювання інноваційної діяльності було характерне на початку становлення інноваційної політики в розвинутих країнах світу, тоді як в Україні набула поширення практика призупинення дії статей законів, які стосувалися фінансування інноваційної діяльності. Можна відзначити той факт, що згідно із Законом України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» від 16 липня 1999 року в країні було започатковано технопарки, що сприяло відновленню науково-технічної сфери. Але у березні 2005 року дію цього закону було скасовано.

По-третє, має місце недостатня підтримка держави при створенні умов для здійснення інноваційних змін в економіці України. Країні необхідно визначити базові галузі науково-технічного розвитку та їх розвивати, що може привести до певних зрушень в національній економіці, сприяти економічній модернізації. Провідною тенденцією в державній підтримці інновацій має бути досконала кредитна підтримка, посилене використання таких інструментів, як гранти і венчурний капітал. Останні треба доповнювати системою непрямих економічних стимулів, зокрема податковими та амортизаційними пільгами, відстроченим оподаткуванням тощо.

По-четверте, невисока мотивація інноваційної діяльності. Україні для того, аби досягти вищого технологічного укладу, який притаманний високо розвинутих країнам, потрібно повністю змінити існуючий підхід до підтримки й розвитку науки, освіти, наукових фундаментальних та прикладних досліджень, створювати сприятливе середовище для розвитку інноваційного підприємницького сектора. Верховна Рада України та уряд ще недостатньо ініціюють інноваційні технологічні зміни в економіці, не приділяють належної уваги механізмам економічної та моральної мотивації. В Україні відсутній дійовий механізм інвестування масштабних технологічних змін. Державні науково-технологічні програми

часто не забезпечують досягнення конкретних кінцевих результатів.

Формування інноваційно орієнтованої національної моделі потребує великих інтервенцій для реалізації існуючого потенціалу не тільки з боку держави, а й приватного сектору. З огляду на можливості й стан розвитку економіки України, при визначенні напрямів розробки національної політики сприяння інноваційним структурним зрушенням та їх стимулювання за основу варто взяти науково-практичні рекомендації Світового банку, підготовлені за підсумками десятирічної аналітичної та практичної роботи з метою забезпечення глобальної конкурентоспроможності країн, що реформуються [6].

На сучасному етапі національну інноваційну модель треба формувати як систему, глибоко інтегровану у світове науково-технічне співтовариство. І перш за все потрібно розробити масштабну програму створення привабливого інвестиційного клімату. Поділяємо думку В.Куриляка та Є.Савельєва, що для досягнення привабливості економіки необхідними є кардинальні централізовані рішення, а в умовах України – особлива політична воля щодо їх виконання [3, с.63].

У цілому ж в Україні простежується тенденція працювати з інноваціями, проводиться робота над доопрацюванням законодавчої бази з питань інноваційного розвитку, тому є перспектива в рамках реалізації програми модернізації економіки рухатися шляхом інноваційного розвитку.

Література: 1. Будкін В. Інноваційна модель розвитку національних економік / В.Будкін // Економіка України. – 2010. - № 6. – С. 67 -78. 2. Єфімцева Л.О. Розвиток інноваційних процесів в економіці: теоретико-еволюційний аспект / Л.О.Єфімцева // Економіка АПК. – 2012. - № 8. – С.87 - 92. 3.Куриляк В.Є., Савельєв Є..В. Вплив глобалізації на економічний розвиток України / В.Є. Куриляк, Є.В.Савельєв // Економіка України. - 2012. - № 9. – С. 57 - 69. 4.Федулова Л., Цибульська Л. Тенденції становлення новітнього технологічного укладу світової економіки: роль управління інтелектуальною власністю / Л.Федулова, Л.Цибульська // Економіка України. – 2011. - № 12. – С. 23 – 35. 5. Чухно А.А. Модернізація економіки та економічна теорія / А.А.Чухно // Економіка України. – 2012. - № 9. – С. 4 – 12.6.Harnessing Quality for Global Competitiveness in Eastern Europe and Central Asia. J-L Racine, Editor/ The World Bank.2011(<http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer.txt>).

Островский И.А., к. э. н., доцент

ПРОСТРАНСТВЕННЫЕ АСПЕКТЫ ТЕОРИИ МОДЕРНИЗАЦИИ

Сущностью процесса экономического развития общества является перманентная модернизация различных общественных подсистем – экономики, политики, культуры. На этой основе к сегодняшнему дню сложилась самостоятельная теория - теория модернизации как составная часть экономической науки, которая основана на том, что в определенный исторический период ранее менее экономически развитые страны могут начать интенсивное (прежде всего, технологическое) развитие своей экономики. Модернизация в этом случае выглядит как процесс усвоения наиболее передовых для данного исторического периода промышленных технологий, экономических форм, сопутствующих им социальных и политических институтов, уровня культуры и т.д.

Большинство экспертов и разработчиков стратегий модернизации полагают, что процесс достижения указанных целей должен предусматривать: создание инновационной экономики; обеспечение высокого уровня человеческого капитала; проведение эффективной социальной и промышленной политики; повышение качества институтов, улучшение делового и инвестиционного климата; наличие сильного и эффективного государства; расширение частной инициативы и свободной конкуренции; налаживание взаимодействия государства, бизнеса и общества в решении модернизационных задач.

К основным внутренним диспропорциям развития и системным проблемам украинской экономики, накопленным за последние годы, следует отнести:

- ухудшение демографической ситуации;
- превалирование сырьевых материало- и трудозатратных отраслей третьего и четвертого технологических укладов, что формирует неконкурентоспособную экономику, ориентированную на сырьевые внешние рынки сбыта;
- не отвечающую реалиям сегодняшнего дня налоговую политику, которая ограничивает развитие производственных секторов с высокой

долей добавленной стоимости и стимулирует развитие сырьевых отраслей и сферы услуг, создает условия для использования схем минимизации налоговых обязательств;

- неэффективную систему бюджетных приоритетов и бюджетной поддержки реального сектора экономики, стимулирующую «проедание» средств, а не их эффективное использование;

- фискальное и денежно-кредитное стимулирование формирования потребительской модели развития экономики, вследствие чего предприятия вынуждены искать финансовые ресурсы для развития на внешнем рынке или аккумулируя ресурсы с помощью теневых схем и вывоза капитала;

- отсутствие стимулов и ресурсов для внедрения новых технологий и обновления производственных мощностей и, как следствие, критическое состояние основных производственных средств в экономике страны.

При многообразии внутренних проблем украинскую потребность к модернизации системы следует отнести к экзогенной, так как она обусловлена давлением внешних факторов (в частности мирового финансового кризиса), а не внутренней потребностью элит и общества в целом.

В Украине, России и других государствах СНГ модернизационная проблематика активно обсуждается с начала 2000-х гг., что обусловлено нарастающей необходимостью диверсификации экономики и перехода от сырьевого к инновационному типу развития. В настоящее время категория «модернизация» широко используется в политических выступлениях, периодической печати, научных исследованиях.

Понятие внутренней сущности модернизации настолько дифференцировано (модернизацию определяют как обновленческие реформы, форму адаптации и трансформации, особую культуру и т.д.), что практически любые процессы, протекающие в обществе, можно отнести к модернизационным. Это предопределило необходимость выделения отличительных признаков модернизации экономики. Для решения данной задачи использован междисциплинарный подход, в рамках которого доказано, что модернизация является не столько целью, сколько сред-

ством формирования новой модели экономики. Взаимовлияние различных наук проявилось в развитии концепций интегративной, системной, социальной, интерактивной и других видов модернизации.

Особое место в многообразии подходов имеет пространственная парадигма. Пространственно-территориальный аспект позволяет выделить трехмерную типологию теорий модернизации.

Первая группа теорий, вобравшая в себя урбанистические и географические теоретические конструкции, представляется значимой, так как раскрывает проблемы размещения производительных сил, эндогенных детерминант модернизации. Также последнее время предпринимаются попытки применения географических теорий на региональном уровне, связанных с исследованием регионального развития в зависимости от системы цивилизационных ценностей и координат. Все большее значение приобретают геотеории, подчеркивающие роль интеграции и обеспечения конкурентоспособных региональных условий хозяйствования в глобализационных условиях.

Вторая группа теорий отражает характер и стадийность модернизации, ее целевые ориентиры и приоритеты. Она представлена политическими и геополитическими теоретическими конструкциями. К числу геополитических теорий, призывающих к сосредоточению усилий на изучении взаимодействия человека с природной средой в локальных местностях, относят теории POSSИБИЛИЗМА, социальной стратификации, конвергенции, технологических революций и т.д.

Третья группа теорий модернизации – социоприродные (антропо-экологические) теоретические конструкции, позволяющие рассматривать модернизационные процессы в контексте коэволюции общества и природы. В настоящее время активное распространение получает био-философия, экософия, концепция биоцентризма.

На основе представленного набора теоретических конструкций можно выделить следующие основные закономерности их эволюции.

1. Ядром современных теорий служит определение фазы (сегодняшней и будущей) пространственного развития, а также изучение проявлений, тенденций, законов, закономерностей поведения пространств в определенных формационных координатах. Современную

фазу пространственного развития можно определить как техногенную, основанную на интенсификации использования природных ресурсов без выплаты адекватной природной ренты. При этом характер и интенсивность освоения различных слоев пространства несопоставимы.

2. Очевидно, что продвижения в понимании развития можно добиться при глобальном рассмотрении. Чем «ниже» уровень рассмотрения, тем ближе оно соотношению отдельных частных концепций и отдельных фрагментов реальности.

3. Набирает силу процесс взаимопроникновения и взаимопереплетения сфер и слоев пространства, что с теоретической точки зрения выражается в конвергенции подходов и междисциплинарности теоретических конструкций, с практической – в появлении и укреплении противоречивых тенденций: глобализации, поляризации, регионализации и т.д.

4. В теоретических конструкциях, связанных с будущей фазой пространственного развития, предсказывается гибель техногенного характера производства и определение информации, интеллектуального капитала, знаний в качестве главной движущей силы будущего. Формируется ядро неомодели развития, которая отдает приоритет духовным ценностям над материальными, доминирующей роли знания.

5. В основе модернизации экономического пространства нового освоения должно лежать устойчивое развитие, так как идея целостности жизни в ее многообразии, на которую опирается теория устойчивого развития и современные общенаучные методы исследования и подходы, открывает возможности для осмысления эволюции живого. Появление экологических, социальных и экономических проблем, поиск путей гармоничного развития человека и биосферы выдвигает на первый план идею коэволюции.

Поступной А.Н., к. ф. н., доцент

ФАКТОРЫ, БЛОКИРУЮЩИЕ МОДЕРНИЗАЦИЮ УКРАИНЫ

Сегодня практически никто из специалистов не сомневается в том, что без глубокой модернизации экономики превратить Украину в страну европейского уровня невозможно. Но за годы независимости Украина не только не приступила к ее осуществлению, но и утрачивает потенциал, доставшийся ей от предыдущей эпохи. Поэтому важно понять, что мешает приступить к модернизации, в чем причины отсутствия необходимой для этого политической воли?

Данная проблема многоплановая и для ее рассмотрения считаю необходимым применить методологию анализа, предложенную В.И. Лениным именно для «сторонников реформ и улучшений»: «Люди всегда были и всегда будут глупенькими жертвами обмана и самообмана в политике, пока они не научатся за любыми нравственными, религиозными, политическими, социальными фразами, заявлениями, обещаниями разыскивать интересы тех или иных классов. Сторонники реформы и улучшений всегда будут одурачиваемы защитниками старого, пока не поймут, что всякое старое учреждение, как бы дико и гнило оно ни казалось, держится силами тех или иных господствующих классов. А чтобы сломить сопротивление этих классов, есть только одно средство: найти в самом окружающем нас обществе, просветить и организовать для борьбы такие силы, которые могут – и по своему общественному положению должны – составить силу, способную смести старое и создать новое»[1, 47].

Эти три грани проблемы - общественное сознание, противники и сторонники модернизации, - и рассмотрим.

1. О значимости фактора содержания общественного сознания приведу только один пример. Советский Союз развалился легко и быстро потому, что подавляющая часть общества отказала прежней системе в доверии, уверовав в свое скорое и неизбежное процветание в рамках либерального проекта. Сегодня же большинству членов общества навязаны иллюзии и заблуждения о путях и способах развития страны, блокирующие саму возможность такого развития.

Важнейшая из них – идеологический миф о том, что западная модель рыночной экономики и либеральной демократии – это светлое будущее всего человечества, к которому со временем придут все, «если будут вести себя правильно». Увы - обеспечить европейский уровень развития и благосостояния всему человечеству в рамках либеральной модели *невозможно*. Во-первых, в силу ограниченности, а тем более - нарастания дефицита ресурсов. Во-вторых, сегодня мировая экономика существует как единое целое, как мир-система, в рамках которой у каждой страны свои роль и место. И эти роли различны. Два–три десятка государств процветают, но в мире на порядок больше стран, которые не процветали, не процветают, и никогда процветать не будут. Современный мир иерархичен и жесток. Он как пирамида, к вершине которой стремятся все, а доходят только сильнейшие. Удел остальных стран – быть основанием этой пирамиды, нести ее на себе. Ибо благополучие «золотого миллиарда» обеспечивается сочетанием собственной деятельности с безвозмездным присвоением результатов труда менее развитых стран.

Поэтому само стремление Украины оказаться в числе современных развитых стран требует превращения ее из донора прибавочного продукта (прибавочной стоимости) для счастливых обладателей социальных экономик в ее реципиента (получателя). Для чего следует начинать с перекрытия тех каналов, по которым прибавочная стоимость «вытекает» из Украины и расширения тех весьма немногочисленных, а главное создания новых, по которым она будет поступать к нам.

Поэтому само понятие прибавочной стоимости, а следовательно и эксплуатации, раскрывающее суть либерального проекта, изгоняется из всех сфер общественного сознания: науки, образования, с.м.и.

Следующий миф - «заграница нам поможет». В реальности интересы развитых стран противоположны. У них множество способов получения прибавочной стоимости за счет менее развитых стран. Но главные из них связаны с получением ренты второго порядка, базирующиеся на их превосходстве: научно-техническом, интеллектуальном и прочем. Любое сокращение этого превосходства снижает долю и объемы получаемой «дани». Развитой Украина может стать не благодаря западу, а вопреки ему. Если будет выстраивать модель догоняющей модер-

низации вопреки тем рекомендациям и догмам, которые он настойчиво навязывает. в первую очередь таких:

- субъектом модернизации страны может быть только частный капитал;
- государство должно «уйти» из экономики;
- демократизация является приоритетной задачей; малейшие проявления авторитаризма должны немедленно искореняться;
- модернизация должна идти параллельно с повышением уровня благосостояния населения;
- страна должна быть максимально интегрирована в мировой рынок.

В действительности же для проведения такой модернизации необходимо делать все с точностью до «наоборот».

2. Кто является противником достижения Украиной европейского уровня развития? Прежде всего – развитые страны, для которых мы стали бы конкурентами в присвоении прибавочной стоимости, создаваемой менее развитыми странами. Арсенал их средств противодействия обширен, вплоть до применения ракетно-бомбовых ударов. Но это уже крайний случай. Предпочтение отдается поддержанию тех иллюзий, о которых шла речь выше. А поэтому – массовая поддержка тех групп и организаций внутри страны, которые готовы выполнять для них эту работу. О масштабе их деятельности свидетельствует хотя бы удивление В.В. Путина, когда он узнал, что за неполные четыре месяца в Россию переведено около миллиарда долларов для финансирования таких организаций.

Оппонентов внутри страны гораздо больше. Модернизация предполагает для начала форсированное развитие двух–трех отраслей экономики пятого, а в идеале и шестого технологического уровня, что невозможно без максимальной концентрации ресурсов: человеческих, материальных, финансовых. Коснемся только последних. Запад нам их не давал, не дает и не даст. Их придется изыскивать внутри страны. самым решительным образом, меняя соотношение фондов потребления и накопления и этому будут противиться множество групп и слоев общества, имеющих сегодня возможность пользоваться практически такими же благами, как и их «коллеги» на западе. Они этого уже достигли и будут защищать свое право наслаждаться жизнью всеми способами. И это не только олигархи, получающие большую часть прибыли от пред-

приятый, связанных с первичной переработкой сырья – металлургией, в первую очередь. Вкладывать прибыль в создание перспективных наукоемких отраслей экономики они могут только под гипнозом или прямой угрозой.

Против будут все те, кто выводит свою прибыль в оффшоры, покупку активов на западе, «статусную» демонстрацию богатства и роскоши. Прогрессивное налогообложение, а оно в этом случае неизбежно, для них – посягательство на все самое святое.

Всеми силами будут блокировать начало такой модернизации многие чиновники, воспринимающие свои должности как «место кормления». модернизация, как показывает опыт тех стран, которые сумели ее осуществить или осуществляют сегодня, возможна лишь при жесточайшей борьбе с коррупцией. И суть не в тех суммах, которые разворачиваются. Сама модернизация возможна лишь при ее легитимности в глазах основной части общества. Она требует огромных усилий, связана с неизбежными и длительными лишениями и возможна лишь при условии, что большинством общества воспринимается как справедливая. А это означает невероятную требовательность к руководству, всем ветвям власти. «Непопулярные меры могут проводить только популярные правительства». Это аксиома.

Реальная модернизация опасна для большей части того слоя, который называет себя «креативным классом», поскольку по своей сути они всего лишь челядь, обеспечивающая комфорт высших слоев общества, и живущая за счет части прибавочной стоимости. Они обеспечивают и навязывание все тех же иллюзий.

Навязыванием этих иллюзий студентам занята и подавляющая часть преподавателей общественных дисциплин. В значительной мере именно за эту функцию государство и выплачивает им заработную плату.

3. Скольконибудь значимой социальной силы, способной и готовой взять на себя ответственность за проведение действительной модернизации, сегодня в стране нет. Потенциально же ее могут составить те слои общества, которые хотели бы своим трудом сделать Украину процветающей. И начинать – с освобождения их от иллюзий.

Литература: 1. Ленин В.И. Три источника и три составные части марксизма. Полное собрание сочинений, т.23. с.40 – 48.-

Решетило В.П., д. э. н., профессор

**СТРАТЕГИЯ КОМБИНИРОВАННОЙ ИНДУСТРИАЛЬНОЙ
МОДЕРНИЗАЦИИ КАК ОПРЕДЕЛЯЮЩИЙ ФАКТОР
УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ**

В нынешней ситуации для Украины пока сохраняются два сценария дальнейшего развития. *Первый* связан с консервацией технологической отсталости в условиях «зависимого развития» с неустойчивыми темпами роста, анклавным развитием новых экономических структур, включенных в сферу интересов иностранного капитала. *Второй* предполагает, что Украина сможет продвинуться по пути индустриальной модернизации, сократив разрыв в уровне социально-экономического и технологического развития с развитыми странами. Фактором еще большей актуализация задач технологической модернизации экономики Украины является уже наметившийся в развитых странах радикальный обновленческий процесс, связанный со сменой доминирующих технологических укладов.

Ныне на базе собственных усилий Украине до прорывных инноваций уже не дотянуться. Экономика страны слишком технологически отстала и к инновациям не адаптирована. В Украине 58% выпускаемой продукции представлено 3-м технологическим укладом (господствовавшим в развитых странах в 30-е годы XX ст.), 4-й технологический уклад составляет 38%, а пятый технологический уклад - только 4% (в развитых странах мира его доля составляет 40 - 45 %). В результате, в структуре экспорта украинской продукции, доля высокотехнологичной продукции составляет всего лишь 8%, средне технологичной – 30%, и 62% - низко технологичной. Состояние с инновациями в Украине также удручающее, если посмотреть на него в сравнении с мировыми лидерами, и катастрофично, если оценить его с позиции будущих перспектив развития страны. В развитых странах доля инновационно - активных предприятий в 4 - 5 раз выше, чем в Украине, и составляет 60-70% общего количества предприятий. Очевидны предпосылки и нарастающего технологического кризиса. В промышленности средний износ основных

фондов — 47 - 74%, средний возраст машин и оборудования составляет более 20 лет при норме 9 лет. Все это ставит проблему технологической модернизации, направленной на инновационное обновление экономики в разряд первостепенных, что требует поиска ее движущих сил, путей, источников и факторов осуществления.

В литературе довольно часто высказывается мнение о том, что новым независимым государствам в средне- и даже долгосрочной перспективе целесообразно придерживаться *стратегии догоняющего развития* и, следовательно, политики *заимствования (импорта) инноваций*. Примером может быть *теория «созидательного разрушения»*, созданная Филиппом Агийоном и Питером Хоуиттом, суть которой заключается в том, что странам, которые существенно отстают по уровню производительности от мировых технологических и экономических лидеров, выгоднее заниматься модернизацией, направленной на копирование современных технологий. А вот странам, которые находятся достаточно близко к переднему краю технического прогресса, выгоднее заниматься инновациями. Авторы теории также утверждают (основываясь на эмпирических данных), что успешную модернизацию осуществляли в основном крупные вертикально-интегрированные структуры, а для инноваций важнее конкурентная среда и небольшие компании. При этом переход от модернизационной к инновационной стадии часто задерживается, поскольку крупные финансово-промышленные группы получают политическое влияние во время индустриализации и используют его для того, чтобы противодействовать развитию конкуренции. Приводятся примеры Японии, которая начала делать ставку на инновации только в 1980-е годы, когда по уровню душевого ВВП она сравнялась с европейскими странами, а также примеры Ирландии и Китая. При этом упускаются из виду, по крайней мере, два обстоятельства.

Во-первых, страны, обладающие инновационным потенциалом мирового уровня, пусть даже лишь в некоторых областях науки и техники, а к таковым относится и Украина, не могут оставлять его в бездействии или использовать не в полном объеме, и таким образом подвергать его «физическому» и моральному старению, понижать уровень его гомеостаза. *Во-вторых*, темпы нарастания инноваций в XXI веке ускорились

многократно по сравнению с 1980-ми годами. *В – третьих*, импортируемые инновационные системы и их составляющие важны не столько «сами по себе», сколько как ресурсы для создания передовых национальных опережающих, пионерных инновационных технологий, хотя бы в отдельных областях науки и техники. Следовательно, украинская национальная инновационная система должна сочетать инновации и институты догоняющего и опережающего развития, заимствования и созидания, то есть разрабатывать *стратегию "комбинированной индустриальной модернизации"*. Другими словами, исходя из общих закономерностей долгосрочного экономического роста, стратегия модернизации и распространения нового технологического уклада в украинской экономике должна сочетать три стратегических направления развития:

- стратегию лидерства в тех направлениях, где отечественный научно-промышленный комплекс имеет технологическое превосходство;
- стратегию догоняющего развития в направлениях, где наблюдается значительное отставание;
- стратегию опережающей коммерциализации в остальных направлениях.

Стратегия *"комбинированной индустриальной модернизации"* требует проведения грани между тем, что целесообразно импортировать в виде технологии, а какие нововведения научно-техническая сфера Украины в состоянии репродуцировать самостоятельно.

Стратегия *"комбинированной индустриальной модернизации"* не означает преуменьшения роли собственного научно-технологического потенциала. Накопленный научно-технологический потенциал при всех его недостатках позволяет Украине не только выступать реципиентом технологий, но и рассчитывать на собственные источники инноваций. Страна все еще располагает большими возможностями, позволяющими использовать науку и технологии для повышения конкурентоспособности экономики и улучшения благосостояния населения. Причем преимущества научно-технической сферы заключаются в сравнительно низких издержках получения конечного результата. Не следует исклю-

чать и экспорт неовещественной технологии, и не только в развивающиеся страны.

У страны имеются возможности приобщения к прогрессивным тенденциям современного технологического развития, освоения отдельных постиндустриальных трендов. Прежде всего, этого можно добиваться путем использования научно-технического потенциала, в отдельных своих частях приобщенного в свое время к уникальным космическим и ядерным технологиям, биотехнологии. У Украины есть шанс войти в число стран, которые после 2015г. начнут освоение базисных производств шестого технологического уклада, однако при выполнении ряда условий, важнейшим из которых является *резкое увеличение нормы накоплений и объема стратегических инвестиций*.

Международный опыт свидетельствует о том, что страны, которым пришлось осуществлять модернизацию и структурную перестройку своей экономики, в течение длительного времени демонстрировали высокий уровень накопления и инвестиций. В послевоенной Европе норма накопления вплоть до 1970-х годов составляла 25%. В Японии в тот же период она достигала 30%, а в Южной Корее была еще выше. В период индустриализации в СССР, а также в проводящем модернизацию экономики современном Китае норма накопления превышала 30%, достигая в определенный период до 40% ВВП. Однако норма накопления в Украине (отношение объема инвестиций к ВВП), упав более чем вдвое в начале рыночных реформ, все еще крайне низка – около 5 - 10%. По мнению аналитиков, необходимо выйти в 2020 г. на норму накопления в 35% ВВП, запустив на полную мощность институты развития. При этом нужно изменить структуру капиталовложений за счет опережающего наращивания инвестиций в машиностроение, долю которых следует увеличить не менее чем вдвое. Темпы роста инвестиций в основной капитал инновационного сектора должны быть также удвоены – до 25% в год.

Важным фактором ускоренного распространения нового технологического уклада должен стать механизм целевого предоставления кредитов, выделяемых государством для поддержки долгосрочных инвестиций. Меры по преодолению финансового кризиса надо увязать с

формированием национальной кредитно-инвестиционной системы и стратегическими целями долгосрочного социально-экономического развития страны. Для их реализации необходимо решить проблему нехватки *«длинных» финансовых инструментов для модернизации промышленности*. Ключевое значение для ее решения играют институты и механизмы кредитования промышленных предприятий. Скорость технологического обновления производства, темпы наращивания выпуска конкурентоспособной продукции зависят от того, насколько инвестиционные возможности предприятий выходят за рамки самофинансирования. Ведущую роль здесь играет кредитное обеспечение технологического обновления производства.

Особое значение в модернизации экономики приобретает *человеческий фактор* как носитель знаний, творческих способностей и деловых навыков. В процессе осуществления политики комбинированной модернизации неизмеримо повышается роль человека в обеспечении производственных процессов, в которых в качестве средств производства используются *«умные машины и механизмы»* - автоматизированные человеко-машинные системы и комплексы, заменяющие неквалифицированный физический труд, обеспечивающие безопасность производственного процесса.

В процессе реализации стратегии модернизации повышается роль *подготовки кадров специалистов для высокотехнологичных отраслей производства*, как на уровне начального и среднего профессионального образования, так и на уровне высшего и послевузовского образования. Необходимо создать условия для развития изобретательской деятельности, поощрять научно-техническое творчество молодежи, создать необходимые предпосылки для внедрения в производство достижений науки и техники, стимулировать авторское вознаграждение за участие в изобретательской и рационализаторской деятельности. Для этого необходимо предусмотреть *создание фондов технологического развития* на промышленных предприятиях, стимулировать малый инновационный бизнес, а также использовать меры поощрительного характера в виде премий, субсидий и грантов, используемых государственными фондами поддержки инновационного предпринимательства.

Сидоров В. И., к. э. н., доцент, Шедякова Т. Е.

**ИННОВАЦИОННО-СИНЕРГЕТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
КАК СИСТЕМНЫЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКИ**

В начале третьего тысячелетия наблюдается бурный рост наукоемкого сектора мирового рынка и очевидные сдвиги в сторону инновационно-активных, динамично меняющихся отраслей. Осуществляется общее повышение инновационной активности предприятий и предпринимательского сектора науки. Кроме этого, инновационная экономика характеризуется внедрением информационных технологий в производство, торговлю, услуги, а также развитием сети Интернет, которая является базой для создания сетевых предприятий и мирового интеллекта.

Инновационная экономика – это экономика, в которой приоритет перешел от преимущественного производства товаров к производству услуг, проведению исследований, организации системы образования и повышению качества жизни. Внедрение нововведений во все большей степени зависит от достижений теоретического знания. Исследованием общих принципов самоорганизации в системах любой природы и сложности занимается сегодня относительно новое научное направление, называемое синергетикой. Синергетический принцип экономического развития подтверждается наличием многочисленных циклов спада и подъема производства, как в глобальном, так и в локальном масштабах.

В отечественной и зарубежной науке существует достаточно трудов, посвященных изучению инновационных механизмов в экономике. Различные их аспекты находилась в центре внимания и нашли свое отражение в работах таких отечественных и зарубежных ученых-экономистов, как Дж. Салливан, Д. Харвей, Б. Санто, Д. Симмонс, Б. Твисс, Й. Шумпетер, А. Кибанов, В. Пихало, А. Егоршин, А. Поршневу, М. Ким, С. Галуза, Г. Задорожный, А. Гриценко, Е. Воробьев и др. Однако, несмотря на значительное количество научных работ, а также существенные достижения в этой области знаний, сегодня теория и практика инновационного процесса столкнулись с существенными трудностями.

Необходимость стимулирования инновационной деятельности поставила более серьезные, чем ранее, задачи, и значительно ужесточила требования. Украина в этом отношении обладает явно выраженным конкурентным преимуществом – высоким уровнем образования, науки и общей культуры населения. Определяющую роль в становлении пост-индустриальной экономики в Украине играет формирование новых механизмов государственного регулирования и стимулирования инновационного предпринимательства. Основными направлениями развития экономики становятся высокоинтеллектуальные отрасли, новые типы производства, которые базируются на интеллекте как основном производственном ресурсе. Главной же характеристикой такого ресурса являются высокая продуктивность и мобильность. Информация и знания, воплощенные в производственных процессах или в самих средствах производства, а также как непосредственная производительная сила, оказываются важными факторами современного хозяйства [4].

Рост производительности, полученный за счет лучшего использования доступных инновационных ресурсов, определяет совокупные темпы роста экономики. Таким образом, более конкурентоспособная экономика будет расти быстрее в среднесрочном и долгосрочном периоде.

Мировой экономический форум, проводимый ежегодно в Женеве, применяет свою методологию определения конкурентоспособности, который включает в себя набор факторов, которые являются ключевыми для роста производительности и конкурентоспособности, а именно: количество учреждений, инфраструктура, макроэкономика, здоровье и начальное образование, высшее образование и профессиональная подготовка, эффективность рынка, технологическая готовность, развитость бизнес-процессов, инновации. Место Украины за 2012 год в этом рейтинге лишь 82-е, где нашими соседями являются беднейшие государства Африки, Азии, Латинской Америки и бывшего Советского Союза. В прошлом отчетном, 2011-м, году, Украина, для сравнения, занимала 89-е место. Таким образом, наблюдается тенденция к неуклонному снижению рейтинга нашей державы в международном экономическом пространстве. Невосприимчивость Украины к инновациям также при-

вела к тому, доля инновационно активных предприятий в стране не превышает 11%. Для сравнения – в развитых странах это число достигает 70% [5].

Что же нужно предпринять, чтобы занять в этом рейтинге достойную позицию? Прежде всего, следует обратить пристальное внимание на возможность быстрых экономических преобразований с помощью инноваций в ведущих отраслях. Это связано в первую очередь с несовершенством инновационной инфраструктуры. Поэтому вопрос состоит в том, чтобы сформировать адекватную инновационную инфраструктуру, которая позволит проявиться синергетическим эффектам нововведений.

Многие зарубежные страны давно осознали необходимость ориентации на инновационный путь развития. Обратимся же к зарубежному опыту в решении проблем развития инновационного предпринимательства. Явным лидером в развитии инновационных процессов на сегодняшний момент выступают США. По мнению экспертов, эта страна создает около 80% всех мировых инноваций [1]. Основными направлениями децентрализованного регулирования США являются: поддержка развития перспективных технологий, предоставление материальной поддержки частному сектору промышленности, который осуществляет НИОКР, льготного кредитования и ускоренной амортизации, создание благоприятной среды внедрения инноваций. Также одной из основных целей, которые ставит перед собой США – это обеспечение мирового лидерства в сфере высоких технологий. Система безвозмездных субсидий, выдаваемых в виде грантов под исследовательский проект, – очень распространенная форма поддержки фундаментальной науки.

Значительных результатов в динамике своего развития добились Китай и Индия. Что же предпринимают правительства этих стран для обеспечения существенного прогресса в своих экономиках? Китай стремится достичь технологической модернизации путем создания компаний глобального уровня. Правительство КНР направило свои усилия на создание серьезных транснациональных компаний с учетом всех последних технологий. При этом китайцы не забывают о своем уже сформированном бизнесе. С помощью новых технологий они лишь

максимально оптимизируют работу своих компаний финансового и реального сектора [3].

Однако наиболее близким Украине может быть инновационный путь развития экономик стран Центральной и Восточной Европы, которым пришлось практически полностью переориентировать свои интересы с востока на запад. Сегодня они почти все прошли этап реструктуризации, направленной на снижение производственных затрат и технологическое обновление производства. Предприятия, которые отвечали требованиям европейского стандарта, смогли сохранить и укрепить свои позиции, а те, что не выдержали условий новой конкурентной среды, вынуждены были ликвидироваться. На данный момент страны Центральной и Восточной Европы значительно отстают по показателям развития научно-технического потенциала. И хотя уровень образования достаточно высокий, такой важнейший показатель как доля расходов на НИОКР в ВВП значительно ниже, чем в странах Евросоюза.

Для решения этих проблем правительства почти всех европейских стран разработали национальные программы стимулирования инновационной деятельности, направленные, прежде всего, на создание эффективного механизма распространения нововведений. Цель этих программ – повышение конкурентоспособности продукции промышленности и сферы услуг и доведение ее до уровня развитых стран. Основными направлениями являются реформирование сети национальных академий наук, университетов, как базовых элементов конкурентной среды, которая будет стимулировать внедрение инноваций со стороны бизнес-сектора. Привлечение иностранного капитала совмещается с активизацией собственной инновационной деятельности.

Стремление Украины к европейской интеграции обязывает страну наработать соответствующий экономический потенциал. Важнейшим государственным приоритетом является обеспечение технологической независимости государства и увеличение доли страны на мировом рынке технологий. Поскольку ведущие государства вышли на уровень постиндустриальной экономики, а Украина борется с кризисом экономики индустриального типа, иного пути приблизиться к уровню европейских стран, кроме инновационного, для нее не существует. Украина

может претендовать на достойное место в Европе и мире только в случае выбора инновационного пути развития экономики.

Важнейшей отраслью национальной экономики Украины является промышленность, которая функционирует наряду с другими отраслями – сельским хозяйством, строительством и др. Внедрение инноваций в промышленное производство становится все более важным в связи со стремительной глобализацией мирового хозяйства и интеграцией Украины в систему международного разделения труда. Развитие международных хозяйственных связей требует повышения конкурентоспособности украинской продукции, как на внешних, так и на внутренних рынках.

Наряду с очевидной пользой и значимостью инновационного процесса его развитие сталкивается с множеством проблем, ведь для украинской экономики сопротивление инновациям особенно сильно по причине неразвитости рыночного институционализма.

Отсюда, в частности, следует, что необходимо самое серьезное внимание к социально-ценностному аспекту инновационно-синергетического развития. Один из его важнейших моментов – роль государства, которая обобщенно говоря, может рассматриваться как состоящая в обеспечении на рациональной основе условий для эффективного взаимодействия в рамках единого развивающегося целого различных институтов общества. Однако, именно выполняя эту свою роль, государство способно подорвать процесс накопления, поскольку эффективность институциональной структуры зависит от полноты отражения и способа воплощения всех функций, необходимых для сбалансированного и гармоничного развития общественного производства.

Литература: 1. Біловодська О. А. Світові тенденції розвитку інноваційного підприємництва / О. А. Біловодська // Проблеми науки. – К., 2005. – № 5. 2. Денисенко М. П. Управлінські форми підтримки інноваційного розвитку економіки (досвід США) / М. П. Денисенко // Проблеми науки. – К., 2003. – №12. 3. Загоруйко Ю. Під знаком Лісабонської стратегії / Ю. Загоруйко // Дзеркало тижня. – К., 2005. – № 37. 4. Полунеев Ю. *AGNITIO EST PROSPERITAS: от экономики товара к экономике знания* / Ю. Полунеев // Зеркало недели. – К., 2005. – № 19. 5. *The*

**АКТУАЛИЗАЦИЯ РОЛИ ОБРАЗОВАНИЯ В
МОДЕРНИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССАХ СОВРЕМЕННОГО
ОБЩЕСТВА**

Анализ современных социальных и экономических концепций развития позволяет охарактеризовать их общую цель, которая состоит в исследовании новой роли человека и знаний. Последние, в свою очередь, рассматриваются в русле двух основных тенденций – постиндустриализма и постмодернизма [см. 5]. Постиндустриализм акцентирует внимание на роли технологического развития и научного прогресса, сторонники идеи постмодернизма выдвигают на первый план новые качества человека, способные в полной мере проявиться в будущем обществе. Однако, ни технологический прогресс не может осуществиться без радикального развития самого человека, ни становление новой личности невозможно без достижения подавляющей частью общества высокого уровня материального благосостояния, обеспечиваемого экономическими успехами. В данном случае фактор человеческого совершенствования в наибольшей мере воплощается в достижениях технологического порядка, и наоборот. А образование в этом смысле, являясь сферой воспроизводства и развития знаний и личности, также оказывается «точкой пересечения», сердцевинной духовной, культурной, ментальной составляющей (со стороны теории постмодернизма) и экономической составляющей (со стороны концепции постиндустриального общества) постэкономической трансформации. Таким образом, основной объективной причиной актуализации образования выступает современный логико-исторический этап общественного развития. В центре изменений оказывается новая роль человека, его качеств и способностей, а следовательно, и основная сфера их воспроизводства и развития, то есть – образование. В данных условиях на первый план выходит актуальность качественных сдвигов в сфере образования. В определенном смысле образование здесь становится не просто «ключом» к более высоким доходам и качеству жизни, а есть суть переход к иному способу сотворения человека и общества, его качественно иному уровню.

Однако в современных условиях актуализация образования как ведущего фактора модернизации и экономического развития общества наталкивается на ряд глубочайших противоречий и разрывов, реализующихся на уровне человечества. Прежде всего, речь идет о неравенстве в области доходов, качества жизни и развития человеческого потенциала. В этом случае особо актуально достижение количественных показателей в области образования, в целом тождественных Целям ООН в области образования на десятилетие, таким как доступ, охват образованием и грамотность [см. 3]. Именно достижение этих целей способно стимулировать увеличение личных доходов и преодоление бедности в масштабах человечества и каждой отдельной страны, так как существует прямая корреляция между уровнем образования и личными доходами, благосостоянием и качеством жизни.

Таким образом, в глобальном масштабе образование актуализируется двояким образом: с одной стороны как необходимость реализации императива перехода к постэкономической стадии общественного развития, с другой – как способ компенсации и сокращения глобальных разрывов, а также как необходимое условие реализации гармоничного развития человечества как целостности.

Современное социально – экономическое состояние украинского общества также актуализирует и востребует образование как фактор модернизации, способный значительно усилить эффективность экономических и социальных реформ, придав им инновационный и гуманитарный характер. На основании анализа индекса конкурентоспособности и его составляющих, можно сделать вывод, что в Украине до сих пор сохранился значительный в количественном выражении образовательный и интеллектуальный потенциал, все еще способный обеспечить стране как «точку роста», так и возможность реализации «технологии экономического прорыва». Это позволяет нам говорить о потенциальной актуальности образования как фактора национальной конкурентоспособности [см.6]. Однако, анализ качественных характеристик образовательной сферы приводит к заключению об ограниченности возможностей образования выступить эффективным инструментом модернизации социально-экономического устройства. На это есть объектив-

ные причины, реализующиеся на двух уровнях - глобальном и национальном. На глобальном уровне основным вызовом является необходимость перехода к качественно иному образованию как сфере воспроизводства и развития комплексной и уникальной личности, которая входит в противоречие с объективными проявлениями стадии позднего капитализма, «захватывающего» элементы нарождающейся креатосферы и блокирующего их в виде превращенных форм [см. 3]. На национальном уровне к факторам, обуславливающим специфику образовательной сферы, можно отнести разрыв между образованием и рынком труда, образованием и стоимостью рабочей силы; чрезмерную централизацию и ее следствие – инертность и низкую инновационность образовательной сферы; отрыв от науки; и, как результат всего перечисленного выше - объективное снижение качественных характеристик преподавательского и студенческого состава, формализацию учебного процесса. Таким образом, по нашему мнению, на сегодня в Украине можно констатировать аномальное состояние института образования. Глобальные вызовы и противоречия в сфере образования создают макро-контекст, который приобретает специфичные мутантные черты на уровне государства. Противоречия и негативные тенденции, присущие образованию в обществе с административно-плановым основанием, создают объективную базу зависимости от предыдущего пути развития для блокировки негативных черт образовательной сферы вследствие перехода к социально-ориентированной экономике с рыночным основанием за счет резкого падения производства и деградации его интеллектуальноемкого сектора, а также сокращения финансирования. В итоге образование как институт постепенно утрачивает свои родовые характеристики – прежде всего воспроизводства и развития знаний [см. 1]. В данной ситуации образование вряд ли способно аккумулировать «критическую массу» влияния на процессы общественного и экономического развития, что означает его фактическую неспособность, несмотря на достаточно высокие количественные показатели, выполнить роль ведущего фактора модернизации общественного устройства Украины.

Проблема реформирования образовательной сферы в любой стране актуальна и обусловлена разрывом в уровне развитости образо-

вательной сферы и требованиями, предъявляемыми к ней со стороны современного этапа социально-экономического развития. Тем не менее, в Украине этот аспект актуализируется и приобретает особое значение, так как вышеуказанное несоответствие, наряду с институциональными деформациями, порожденными спецификой развития советского и трансформационного периодов страны, дополняется несоответствием и разрывом между фактически декларируемым содержанием, реформационными целями, приоритетами и истинным положением и мероприятиями, проводимыми в образовательной сфере [см. 4]. На основании проведенного анализа, мы можем аргументировать необходимость утверждения в украинском обществе понимания абсолютной важности и приоритетности образовательной сферы, внедрения системы мер относительно формирования современной модели образования, к которой относятся: оптимизация структуры учебных заведений в соответствии с потребностями экономики инновационного этапа развития; обновление содержания и технологий образования для обеспечения взаимосвязи мировоззренческих и академических знаний, а также практических навыков; налаживание партнерских отношений между учебными заведениями, работодателями, государством, гражданами; создание новой системы финансового обеспечения учебных заведений; внедрение эффективных механизмов организации непрерывного образования, согласованности всех уровней, а также общих подходов к качеству образования и инструментов социализации.

Литература: 1. Балацкий Е. Институциональные конфликты в сфере высшего образования // «Свободная мысль – XXI», № 11 (1561), 2005. – с. 23 – 38; 2. Бузгалин А.В., Колганов А.И. Глобальный капитал. Изд. 2-е, стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2007. – 512 с.; 3. Всемирный доклад ЮНЕСКО: К обществам знания. / Пер. с англ. – Париж: Издательство ЮНЕСКО, 2005. – 231 с.; 4. Згуровский М. Дипломированное псевдообразование или противоречия переходного периода в сфере высшего образования Украины // Зеркало недели, № 6 (585) 18 февраля 2006г.; 5. Иноземцев В.Л. Расколота цивилизация. – М.: Academia-Наука, 1999. – 703 с.; 6. Панченко Ю. Украине добавили конкурентоспособности // «Коммерсантъ Украина», № 135 (1625), 06.09.2012. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://www.kommersant.ua/daily/>

Шевченко Л.С., д. е. н., професор

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА: ВЕКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ

Напрями модернізації університетської освіти залежать від етапу економічного та технологічного розвитку суспільства, структурних зрушень у способах і формах соціальної організації професійної діяльності, а також від глобальних тенденцій. В індустріальному суспільстві переважає модель вищої освіти, пов'язана з *професіоналізацією*. Її головною метою є формування і засвоєння знань та навичок, необхідних для конкретної сфери діяльності, спеціалізація знань та умінь. Організація навчального процесу у ВНЗ підпорядковується підготовці фахівців із конкретної професії, з певною кваліфікацією відповідно до потреб ринку праці в умовах жорсткої конкуренції ВНЗ на ринку освітніх послуг. Така професійна освіта достатньо прагматична, скорочена в часі, а основним джерелом знань є викладач, який визначає обсяг і методику засвоєння знань. У постіндустріальному суспільстві вузька кваліфікація значної частини працівників перестає відповідати вимогам часу, а на зміну професіоналам приходять *транспрофесіонали* – носії унікальних знань і навичок, здатні опанувати нові або суміжні професії, працювати в різних професійних середовищах та організаційних структурах, приймати рішення в умовах змін, постійно вчитися і перенавчатися [1; 2].

Модернізація університетської освіти в Україні має враховувати світові тенденції її розвитку. Серед них:

1) зростання ролі і частки універсальних знань, укрупнення спеціальностей, забезпечення розвитку міжпредметних зв'язків;

2) фундаменталізація освіти, найважливішими аспектами якої вважають: математизацію знань, формування єдиної наукової картини світу, освоєння нових парадигм організацій знань. Учені визнають, що ХХІ століття буде століттям математики якості (математики структур, геометрії, топології тощо);

3) гуманізація та гуманітаризація освіти – орієнтація на розвиток індивідуальних здібностей і можливостей, створення умов для творчос-

ті й самореалізації особистості, формування аналітичних, комунікативних та інших інтелектуальних умінь;

4) інформатизація освіти шляхом використання сучасних персональних комп'ютерів, нових інформаційних і телекомунікаційних технологій. Найважливішими завданнями є виховання інформаційної культури майбутнього фахівця, підготовка менеджерів інформаційних систем, формування нових моделей університетської е-освіти.

Так, відповідно до *моделі розподіленого університету* ВНЗ є сукупністю територіальних підрозділів (філіалів), які на основі інформаційних технологій навчання дають можливість здобувати в кожному з них освіту, практично таку ж, як і в головній організації. Надаючи освітні послуги, ВНЗ розподіляє по підрозділах (у просторі) свій навчальний, науковий і адміністративний потенціал, дослідницькі центри та комерційні структури ВНЗ; учених, викладачів та інших суб'єктів освітньої діяльності. *Модель відкритого ВНЗ* застосовується насамперед до дистанційної форми навчання і припускає альтернативи: а) послідовне навчання студента у різних ВНЗ, по закінченні якого він одержує диплом із зазначенням повного списку навчальних закладів, у яких навчався; б) паралельне навчання у різних ВНЗ. Залежно від обраних спеціальностей студент вивчає різні навчальні дисципліни і проходить відповідні атестації на базі своїх ВНЗ. За результатами навчання і державних іспитів видається диплом (дипломи) зі спеціальності (спеціальностей) із зазначенням ВНЗ, де проходило навчання; в) комбінація перших двох варіантів [3]. Попереду створення *електронного університету без викладача*;

5) інноватизація освіти. Різноманітні освітні ініціативи на основі новітніх технологій, які реалізує *інноваційний університет*, повинні вбирати в себе:

освітні інновації: нові знання та навчальні продукти університетів (освітні програми, нові підручники та навчальні посібники; бази даних, інформаційно-довідкові системи, інформаційно-тематичні модулі; нові об'єкти освітньої інфраструктури); нові або вдосконалені освітні технології навчання (дистанційна, телевізійно-супутникова, Інтернет-технології тощо);

науково-технологічні інновації, призначені для впровадження і застосування у виробництві. Важливою умовою їх виникнення є наявність інноваційної інфраструктури в регіоні та самому університеті;

економічні інновації: нові механізми оплати праці викладачів, студентське самофінансування, податкове стимулювання інвестицій в освіту;

управлінські інновації: нові форми організації навчального процесу та науково-дослідницької роботи, перехід до маркетингової орієнтації навчальних закладів; нові структури управління і фінансування та ін.;

б) інтеграція освітньої, дослідницької і підприємницької діяльності. Університети, які спрямовують навчання на стимулювання майбутньої підприємницької діяльності своїх випускників, називаються дослідницькими, або підприємницькими (Г. Іцковіц).

Сутність *дослідницького університету* полягає в інтеграції навчального процесу та фундаментальних наукових досліджень. Найбільшого розвитку такі університети отримали у США. Тут досягнення дослідницького університету оцінюють за такими критеріями (показниками), як: кошти на НДДКР від промислових підприємств, з державного і місцевого бюджетів; залучений університетом для свого розвитку приватний капітал; представництво членів професорсько-викладацького складу в Національній академії наук, Національній академії технічних наук, Інституті медицини США; кількість присуджених університетом ступенів PhD за рік; кількість працюючих в університетах фахівців зі ступенем PhD, які підвищують свою наукову кваліфікацію шляхом виконання науково-дослідних робіт чи навчання. Для викладачів дослідницького університету головним показником їхнього успіху є наукові здобутки [4]. У 50 дослідницьких університетах США готуються 60 % усіх докторантів; ці університети мають найбільшу фінансову підтримку з боку держави, відповідно найбільше студентів за магістерськими програмами, а також краще співвідношення чисельності викладачів і студентів (приблизно 1:6) порівняно зі звичайними університетами (1:12).

Концепція *підприємницького університету* сформувалася в зарубіжних країнах наприкінці індустріальної епохи. Йдеться про університет, який тісно взаємодіє з промисловістю і здатний комерціалізувати

результати своєї діяльності, тобто заробити прибуток і залучити додаткові фінансові ресурси. Досвід США вказує на дві моделі становлення підприємницького університету [5]. Перша - *університет-підприємець*, кафедри й факультети якого пропонують ринку нові науково-навчальні продукти. Друга модель – *університет підприємницький за результатом*, який надає можливість викладачам, студентам і випускникам виходити на глобальні ринки з заснованими ними інноваційними компаніями. Скажімо, університети Стенфорда і Берклі (штат Каліфорнія), виконуючи замовлення з боку великих корпорацій і Пентагона, фактично заснували світовий центр високих технологій, відомий як «Кремнієва долина»;

7) транснаціоналізація вищої освіти. Зараз у діяльності окремих зарубіжних ВНЗ відслідковуються ознаки *транснаціональних університетів*: створення освітніх підрозділів і навчальних закладів за кордоном; прагнення встановити контроль над освітніми програмами та поширити свій вплив на освітній процес у країні-імпортері транснаціональної освіти. Водночас ВНЗ одержують доступ до перспективних освітніх технологій і НДДКР інших країн; «гасять» можливі коливання попиту на освітні послуги у своїй країні (наприклад, через демографічні кризи та природне зменшення кількості студентів); використовують можливості державних програм підтримки розвитку освіти у країні здійснення освітньої діяльності. Основними формами транснаціональної освіти є: франчайзинг освітніх програм; валідаційні угоди; виконання освітньої програми у ВНЗ-філії або кампусі, на який поширюються права власності зарубіжного постачальника даної програми; створення корпоративного освітнього підрозділу за кордоном; передавання провайдеру на реалізацію в іншій країні ліцензійних навчальних програм [6]. Провідними виробниками транснаціональних освітніх послуг є Велика Британія, США, Австралія, Франція і Німеччина.

Отже, модернізація вищої освіти – це кардинальне оновлення напрямів, принципів і механізмів її розвитку відповідно до сучасних потреб суспільства і динаміки світового освітнього простору.

Література: 1. *Три профессиональные революции и миссия менеджера по персоналу [Электронный ресурс]. – Режим доступа:*

http://www.buklib.net/component/option,com_book/task,view/Itemid,36/catid,159/id,5819/. 2 Транспрофесіоналы в современных корпорациях [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fooder.ru/page2/uphumar_5.html. 3. Беляков, В. С. Распределенный университет как форма расширения доступа к современному высшему образованию [Текст] / В. С. Беляков // Университетское управление. – 2004. – № 5-6(33). – С. 173-178. 4. Журавлев, В. А. Классический исследовательский университет: концепция, признаки, региональная миссия / В. А. Журавлев // Университетское управление. – 2000. – № 2(13). – С. 25-31. 5. Кобзева, Л. В. Предпринимательский университет: как университету встроиться в экономику в новом десятилетии [Электронный ресурс] / Л. В. Кобзева. – Режим доступа: http://www.innclub.info/wp-content/uploads/.../кобзева_56_обр_00_ИТР.doc. 6. Лукичев, Г. Новая реальность нового века [Электронный ресурс] / Г. Лукичев // Режим доступа: www.russianeric.ru/publications/6.html.

УДК 330 3

Шкодiна I.В., к. е. н., доцент

РОЛЬ САМООРГАНIЗАЦIЇ В ПРОЦЕСI МОДЕРНIЗАЦIЇ IНСТИТУТIВ

Економiчна система представляє систему за участю людини, отже механiзм її самоорганiзацiї вiдбивається в структурi iнститутiв, тобто в iсторично сформованих стiйких правилах соцiальних взаємодiй господарюючих суб'єктiв. Бiльш того, здатнiсть суб'єктiв до цiлеспрямованої дiяльностi пiдвищує роль процесiв самоорганiзацiї в модернiзацiї iнститутiв соцiально-економiчних системах. З одного боку, спрямованiсть самоорганiзацiї має об'єктивний характер. Це виражається в тому, що при конкретних зовнiшнiх умовах iснують стiйкi стани (аттрактори), до яких в процесi самоорганiзацiї еволюцiонують соцiально-економiчнi системи. Нiякi «силовi методи» впливу не можуть кардинально змiнити механiзм самоорганiзацiї суспiльства. З iншого боку, свiдома дiяльнiсть економiчних суб'єктiв, їх здатнiсть до кооперування та синхронiзування своїх дiй на основi погодженого прийняття рiшень дозволяють зменшу-

вати витрати розвитку й максимально ефективно використовувати можливі, об'єктивно обумовлені траєкторії руху.

Теорії виникнення інститутів можна розділити на два напрямки, згідно одного інститути виникають спонтанно в процесі самоорганізації, згідно іншого - інститути виникають в процесі організації. Інститут виникає внаслідок дій індивідів зі створення певних норм та правил, тобто інститут «організовується» певним індивідом. Ф.А.Хайек вважав, що економічні інститути представляють собою продукт, отриманий в результаті ненавмисної, спонтанної самоорганізації індивідів, а не в ході цілеспрямованих дій [4]. На його думку в суспільстві існують порядки, що не проектуються людьми, а є результатом їх взаємодії без їх усвідомленого наміру створити саме цей порядок. На імовірну природу інститутів звертав увагу М.Вебер [2]. Роль самоорганізації підкреслює К.Поппер, який вважав, що інститути, хоча і є результатами діяльності людини та змінюються під її впливом, часто є небажаними побічними її наслідками; а ті інститути, що були свідомо спроектовані, ніколи не функціонують відповідно до плану [3]. З ним згоден Г.Б.Клейнер, який вважає, що економічні інститути не можуть виникнути в результаті чисто проектної діяльності («інституціонального будівництва») [4].

Дійсно, в різних країнах світу існують інститути (держава, власність, ринки, гроші, бюрократія, демократія тощо), які виникли незалежно один від одного та існують протягом століть. Однозначно можна стверджувати, що враховуючи тогочасний рівень комунікації, організувати їх не представлялося можливим, отже виникли ці інститути в процесі самоорганізації. Але й сучасні інститути теж виникають в результаті самоорганізації. Яскравим прикладом є формування інституту сек'юритизації, що став реакцією банківського сектора на Базель II, який зробив невігідним враховувати на баланс неліквідні активи. Банки відреагували на появу нової норми та зняли ці активи з балансів а потім продали їх. Сек'юритизація призвела до переміщення ризикованих активів в нерегульований сегмент фінансової системи, що зруйнувало всю систему. Як й передбачав Мінські, в нерегульованій фінансовій системі неможливість збільшувати ланцюг позик призводить до прогресивного зростання неліквідності всією системи. Таким чином, сек'юритизація,

що розпочали банки в результаті Базеля II, стала причиною суттєвих змін в роботі всієї фінансово-кредитної системи, що в свою чергу, призвело до глобальних структурних змін всієї світової фінансової системи.

На наш погляд інститути виникають в процесі відбору (певною мірою усвідомленого, частково стихійного) найбільш ефективних усталених правил поведінки. Отже, організація (порядок) завжди поєднується із самоорганізацією (стохастизм). Питання лише в тому чого більше порядку чи хаосу. Самоорганізація та організація (управління) є сторонами однієї медалі і завжди присутні в конкретній пропорції при формуванні та розвитку будь-яких інститутів. Оскільки світ, в якому ми живемо є неєргодичним (світ, в якому постійно виникають нові зміни, то головними будуть самоорганізаційні тенденції в формування інститутів.

Значення і співвідношення самоорганізації і організації (управління, регулювання) в формуванні інститутів визначається етапами розвитку економічної системи, що відрізняються за формою і ступенем участі зазначених явищ і дій в упорядкуванні економіки. Будь яка економічна система проходить три основні фази: становлення, розвиток і розпад. Становлення - процес виникнення та формування інститутів (що характеризують специфіку нової економічної системи), який вирізняється в більшому ступені самоорганізацією. У фазі розвитку як реалізації потенціалу, що сформувався у фазі становлення, починає переважати процес організації (управління, регулювання), тобто свідомого формування інститутів, їх інституціалізації, що забезпечує збереження системи. В міру розвитку організації інститути диференціюється за властивостями та функціями, внаслідок чого один з інститутів стає домінантним та починає виконувати функції управління.

Максимальна втрата функціональної здатності системи переводить її в стан розпаду, в ситуацію біфуркації з першістю процесів самоорганізації, в наслідок чого відбувається загальна дезорганізація непродуктивних інститутів, розпад системи чи перехід її в принципово новий стан, з іншим параметрам порядку. Нестійкість нерідко виникає під впливом екзогенних факторів, зокрема, у відповідь на введення в систему нового інституту. У точці біфуркації нестійкість підсилюється завдяки тому, що завжди присутні в системах флуктуації, що придушу-

ються в стійкому стані, в результаті нелінійних процесів виводять параметри за критичні значення, підсилюють та викликають стрибкоподібний перехід в новий стійкий стан з меншою ентропією, після чого цикл «стійкість – нестійкість», «самоорганізація – організація» повторюється.

Невідповідність інститутів самоорганізаційним тенденціям в суспільстві призводить до збільшення трансакційних витрат в економіці. В наслідок цього відбувається деформація формальних та неформальних інститутів, збільшується рівень трансакційних витрат та зменшується сама можливість заміщення інститутів, тобто можливість альтернативного розвитку. Якщо взаємодія інститутів організації та самоорганізації неефективна, їх структура некомплементарна, зменшення трансакційних витрат неможливо в силу наявності інституціональних бар'єрів заміщення неефективних інститутів, то рівень трансакційних витрат в економіці виявиться вище їхньої суми в наслідок дії синергетичного ефекту.

Таким чином, процес модернізації інститутів в процесі самоорганізації залежать від:

- імовірності, яка відіграє центральну роль в еволюції (навіть коли стохастичні події незначні), оскільки внаслідок екзогенних факторів змінюється рівноважний стан та незначні малоімовірні події чинять істотний й тривалий вплив завдяки позитивному зворотному зв'язку. В цій ситуації початкові умови можуть створювати так звані «інституціональні пастки», які означають, що один раз прийняте рішення важко скасувати;

- характеристики стану рівноваги. Наявність позитивного зворотного зв'язку призводить до множинної рівноваги. Наприклад, множинність рівноваги характерна для моделі Ерроу - Дебре, проте в цьому випадку їх, як правило, кінцева кількість, так що близько будь-якої стійкої рівноваги поведінка системи слабо залежить від її історії;

- переконання та норми, що успадковані з минулого можуть стати основою для самоорганізаційних процесів, що ведуть до появи нових інститутів та нових стратегій поведінки.

- культурних характеристик етносу. Саме культура, релігія, менталітет впливають на можливість засвоєння та швидкість розповсюдження інститутів.

- стану невизначеності інституційного середовища. Індивіди можуть раціонально (або обмежено раціонально) поводитися та обирати норми поведінки (інститути) лише в умовах відомого їм інституційного середовища. Попадання в незнайоме середовище (високий ступінь невизначеності) призводить до того, що індивід в силу високого ризику не може правильно оцінити наслідки своєї поведінки та відмовляється від певної норми поведінки, або долучається до певної рутини, що містить знайомі елементи та викликає довіру. Отже, взаємозв'язок між невизначеністю та самоорганізацією прямо пропорційний - чим вищий ступінь невизначеності інституційного середовища, тим більшу роль в розвитку інститутів відіграє самоорганізація.

Таким чином, інститут є результатом послідовностей нескоординованих та випадкових дій багатьох економічних суб'єктів протягом тривалого періоду часу, агрегований результат яких найчастіше неможливо передбачити, в результаті чого основним фактором модернізації інститутів є самоорганізація. В процесі самоорганізації економічної системи, внутрішнього її саморозвитку відбувається відбір та корекція найбільш адекватних інститутів та життєздатного досвіду господарювання, в наслідок чого відбувається упорядкування економічних процесів в системі.

Література: 1. Вебер М. *Избранные произведения*. М. Издательство: Прогресс. - 1990. - 809 с. 2. Клейнер Г.Б. *Эволюция институциональных систем*, Москва: Наука, 2004, серия "Экономическая наука современной России", 240 с. 3. Поппер К. *Открытое общество и его враги: Пер. с англ.: В 2 т. М., 1992. Т. 2*, 4. Хайек Ф. *Пагубна самовпевненість. Ошибки социализма / Пер. с англ. Осина Е.*; Издательство: *Новости при участии Catallaxy*. - М., 1992. - 304 с.

Яворська Л.М. к. е. н., доцент, Попадинець О.В. к. е. н., доцент
МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ У НАПРЯМКУ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ КАПІТАЛУ

Останньою тенденцією прогресивних західних капіталістичних країн стало прагнення правлячих кіл посилити контроль за динамікою соціальної напруги. Необхідність нового підходу до управління економічною системою визначається особливостями останньої стадії розвитку постіндустріального суспільства. На відміну від індустріального, постіндустріальний світ характеризується зміною процесу взаємодії між його суб'єктами. З середини ХХ в. отримав значний імпульс процес соціалізації капіталу – зростання громадських засад його організації, функціонування та розвитку [1].

Соціалізацію капіталу іноді визначають як конвергенцію (зближення) капіталізму і соціалізму. Серед інших інтерпретацій конвергенції можна відзначити поглинання соціалізму капіталізмом. Так, З.Бжезінській вважає конвергенцію визнанням універсального значення цінностей Західного світу [2]. Популярність має запропоноване А.Д. Сахаровим трактування конвергенції як єднання в системі суспільних відносин позитивних рис соціалізму і капіталізму [3]. Частина теоретиків вважає, що соціалізація капіталізму – це така зміна його структури, інститутів, власності, виробництва, розподілу, споживання, громадянського суспільства, держави і права, яка означає фундаментальні позитивні зміни економічних, соціальних, політичних умов і прав, якості життя найманих працівників та їх взаємовідносин з класом капіталістів і державою. Наслідком соціалізації капіталізму стало відмирання ряду його класичних законів, пом'якшення, нейтралізація або радикальна трансформація його класичних протиріч, в тому числі і фундаментального – протиріччя між суспільним характером виробництва і приватним способом привласнення [4]. У наш час соціалізація капіталу позначила історичну тенденцію діалектичного самозаперечення капіталізму. Вона реалізується через включення в нову суспільну систему попередніх досягнень у перетвореному вигляді. Чим же породжена тенденція до соці-

алізації? Останнім часом результати конкретного виробника (прибуток, амортизаційні відрахування та ін.) перестали бути ключовими джерелами розвитку економіки, їх місце посів характер взаємодій її суб'єктів: держави, великого, середнього і малого підприємництва, населення. Паралельно вичерпуються традиційні ресурси виробництва – природні та трудові, швидко старіють матеріальні і нематеріальні активи. На перший план виходить такі фактори виробництва як людський капітал, знання [1].

Щодо розвинутих капіталістичних країн можна виділити кілька базових напрямків соціалізації капіталу [2].

1. Цільове планування та державне регулювання економіки, в тому числі із застосуванням індикативного планування. Суть індикативного планування – в розробці і наданні господарюючим суб'єктам прогнозів зміни ринкової кон'юнктури. Оскільки неоліберальна ідея про всесилля ринку розвіялася, то все частіше розвинені країни закликають до планування на регіональному та національному рівнях.

2. Державний перерозподіл частини національного доходу (40-50%), що враховує життєві інтереси працюючих (охорона здоров'я, освіта, соціальні виплати) та інші завдання: послаблення соціальної напруги, породженої безробіттям і незаможністю населення.

3. Соціальний розвиток підприємства для усунення антагоністичних суперечностей шляхом: єдиного статусу для всіх працівників, рівності у відносинах та в можливостях просування кар'єрними сходами, соціального партнерства, пропаганди прямого зв'язку між інтересами працівника і підприємства, турботи про потреби працівників, соціальних заходів, спрямованих на матеріальну і нематеріальну стимуляцію працівників [5]. Часто для досягнення цих цілей використовується колективне підприємництво на основі різних форм трудової групової власності. Кооперативи відіграють помітну роль в економіці Італії, Франції, Голландії, Швеції, Фінляндії [2].

Новими формами трудової колективної власності, колективного підприємництва та самоврядування трудових колективів стали кооперативні об'єднання та АТ працівників. Трудова колективна власність означає: володіє той, хто працює на підприємстві. Тому працівники, що

звільняються, мають залишати акції та інші активи в фонді підприємства в обмін на компенсацію, тоді як колектив позбавляється від потенційних експлуататорів [2].

До кінця ХХ ст. різні форми трудової колективної власності становили в структурі народного господарства розвинених країн капіталізму близько 10%, тоді як державна і приватна власність (в тому числі акціонована) – приблизно 30 і 60%. У деяких розвинених капіталістичних країнах державна власність становить до 50%. Активно формується змішана багатоукладна економіка, де співіснують різні історичні типи власності. Поряд з техніко-технологічними склалися і соціально-економічні передумови соціалізації капіталізму. Становлення трудової колективної власності пов'язано з кризою найманої праці в розвинених країнах капіталізму. Ця криза стала зовнішнім проявом невідповідності капіталістичного способу привласнення та рівня розвитку продуктивних сил. На сучасному етапі наймана праця стає все менш ефективною, і ця тенденція зростає при впровадженні новітніх технологій. У. Халал, описуючи перспективи розвитку бізнесу в майбутньому, наприклад, відзначає перетворення корпорацій в коаліцію інвесторів, службовців, клієнтів, постачальників, дистриб'юторів і споживачів. Організація стає своєрідною «корпоративною громадою», в якій всі ці люди необхідні для успіху підприємства. А її метою є створення все більшої кількості різноманітних цінностей, громадського блага, лише частиною якого виступає прибуток інвесторів» [1].

Література: 1. Плеснер Х. Соціалізація капітала: проблема и перспективы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Vuks 2. Бжезинский 3. Между двумя веками. Роль Америки в эру технотроники / 3.Бжезинский. – Москва: Прогресс, 1972. – 307 с. 3. Сахаров А. Мир через полвека // Вопросы философии – 1989-№1.-С.27-34. 4. Согрин В. Новый взгляд на историю западного капитализма // Осмысление истории. – М.: Просвещение, 1996. – С. 18 - 28. 5. Бондар Н. М. Сучасні тенденції розвитку підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://business-consultant.com.ua/publicaciiub101.html>

Sándor Bozsik, Ph.D.,

Head of Financial Department, University of Miskolc, Hungary

**MODERNISATION DILEMMAS - APPLICATION OF THE
EXTENDED POLAK MODEL FOR THE HUNGARIAN ECONOMY**

The financial crisis affected most seriously the heavily indebted countries. Especially Hungary was very close to bankrupt while the Lehman Brothers collapsed in October, 2008. Then the financial crisis quickly turned to a classic overproduction economic crisis. Meanwhile the consolidation requirements of the heavily injured bank sector led further indebtedness of some European countries.

Every country seeks the solution of the dilemma - How can we achieve an economic equilibrium (balance of international payments and governmental budget) without paying the bill in economic slowdowns? There are several approaches, and now the time is too short to draw conclusion which proved successful and which is not.

What I'd like to make is to summarise the approaches of IMF and the Hungarian government, where can we find similarities and differences and to describe the current Hungarian economic environment in the theoretical framework called extended Polak-model.

The interpretation of this debate could be useful for the Ukrainian readers too, because this country is also running negotiations with the IMF.

The Polak model

The original version of Polak model [3] was invented to describe the economic reasons why a particular country can face with financial difficulties and solvency problems. The strength of the model that assumptions behind this model are the same as the general mainstream assumptions (priority of market based economy, believes the self-regulation of markets),

1. based on Washington consensus and worked out by IMF,
2. total – the whole macro-statistical framework can be inserted,
3. exact – based on functional relationships rather than theoretical curves,
4. concentrates on bank system (the stability of the monetary system one of the most important priority of IMF),
5. uses functional relationship between economic variables,

6. has got fairly big explanation power in case of open economies (where the share of international transactions are high compared to GDP),
7. includes all of the most important economic variables (which can be extended).

The starting point of the Polak model is the consolidated balance sheet of the bank system. This contains the assets and liabilities of the National Bank and the monetary institutions (commercial banks). We assume that the amount of equity and the real assets of bank sector are equal. Then we can write the asset and the liability side of the bank sector in the following way:

$$FC + TB + CRL = MOT + DS + TD + B + FL + BD$$

where, FC – foreign claims, TB – loans to central government (Treasury-bonds), CRL – corporate and residential loan, MOT – money in circulation, DS – deposit in sight (private domestic sector), TD – term deposit (private domestic sector), B – long-term liabilities and deposits (private sector), FL – foreign liabilities, BD – deposit of the government.

Rearrange the above equations introducing NFC (net foreign claims) = FC – FL, and NTB (net government loan) = TB – BD

$$NFC + NTB + CRL = MOT + DS + TD + B$$

Let's mean the Net Domestic Loan – NDL = NTB + CRL - B. The liabilities of the private domestic sector (MOT + DS + TD) are the broad money or money supply (M2). So the final equation:

$$NFC + NDL = M2$$

Let's dynamise the above equation!

$$\Delta NFC + \Delta NDL = \Delta M2$$

So the annual change in money supply is caused by the change in net foreign claims or/and the change in net domestic loan.

The Net Foreign Claims appear in another macro-statistics – in the balance of payment. Here we can see the reasons of changes.

$$\Delta NFC = CAB + NMT = X - M + NFY + NT + NMT$$

where, CAB – current account balance, NMT – non-monetary transfer (direct capital investment and portfolio investment), X – export of product and services, M – import of product and services, NFY – net factor yield – balance of incoming and outgoing salary, dividend and interest transfer, NT – net

transfers – balance of incoming and outgoing one-way transfers (aids, subsidies).

These are the main functional relationships which work in the Polak-model. The causality among the variables is represented by Figure 1. The increase in net domestic loan (NDL) raises the money supply (M2), which enlarges the nominal GDP (if the velocity of money remains the same). If the nominal GDP grows, it increases the import (if the import ratio don't change). The increase of import decreases the net foreign claims, which means that that country's foreign indebtedness will be bigger in practice.

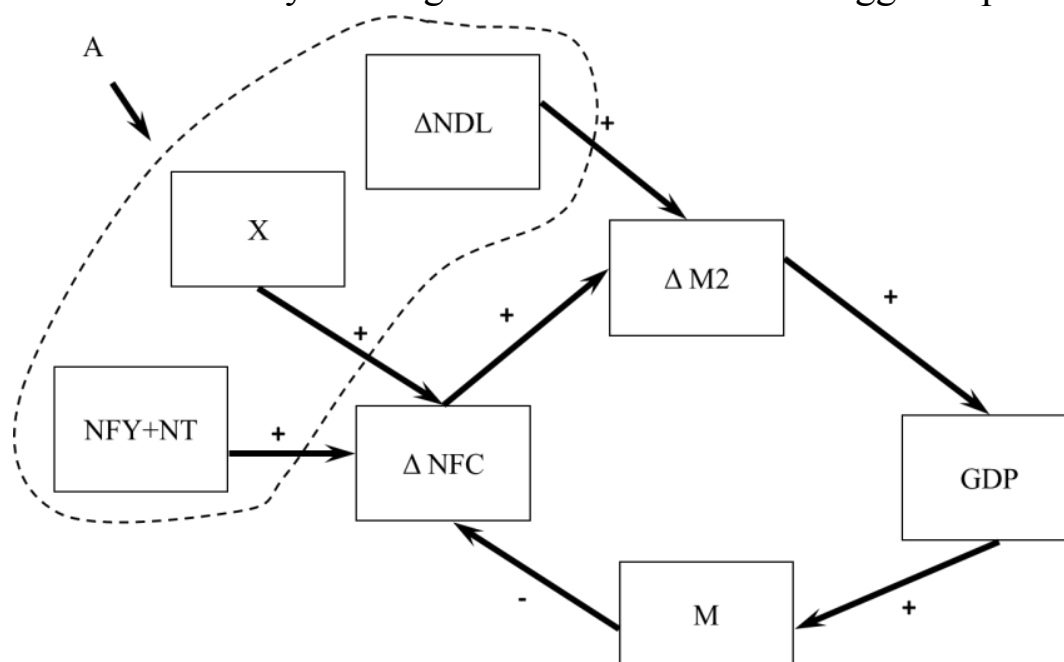

Figure 1 - The original Polak model [4]

The Polak model is not else, than the story of the twin deficit. If the budget spends more than it collects, it increases the net domestic loan and - via the money supply - the spendable income. The increase of nominal incomes in an open economy heats the import, and leads to the current account deficit.

Besides the Net Domestic Loan there are two other external factors in this model. The Export, and the Net Transfers (Yield and One-way transfers together). Both are in strong relationship with the competitiveness of the country's production factors. So the effect of budget overspending would be smaller on foreign indebtedness, if the country had a very competitive export sector, or/and receives huge capital yield (dividend and interest) from abroad

after its former successful investment, or/and a significant ratio of its worker earned money abroad. But the effect of budget overspending would be devastating, if the country was a net capital importer (with highly negative net factor yields), its export was not competitive, and received no extra subsidies from abroad.

Naturally not only the increase of public debt, but also the increase of private debt can cause the indebtedness of the country. To find the real answer how dangerous is the budget (or private) overspending to the international solvency of the country, we should extend the model with further elements.

Extended Polak model

The Polak model can be easily extended for any purpose.[2] This particular extension is made by me to present the current economic state of a country. This figure is the core element of a country study which I require for my students in the subject Finance.

Firstly the extended model contains the elements of net domestic loan to able to analyse that the increase of net domestic loan caused by public or private debt increase. Secondly the extended model contains the elements of nominal GDP. The change in nominal GDP can be caused by the inflation or the change in real GDP. Finally the real GDP is can be caused by the change of activity and the change of productivity.

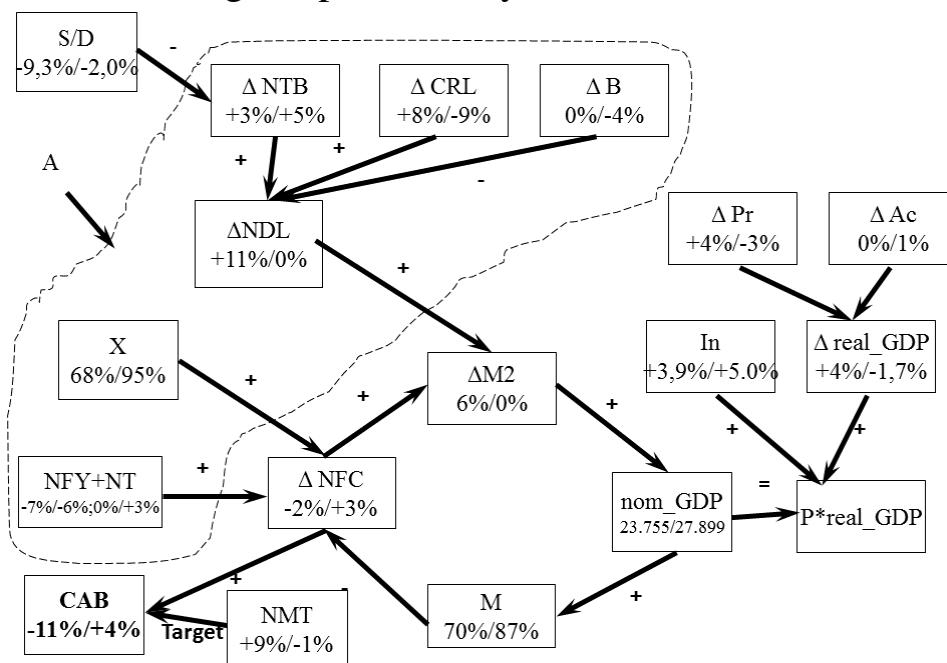

Figure 2 - Extended Polak model (own edition) [5].

Figure 2 shows the extended model. In the squares you can see the Hungarian data in 2006 (left) and 2012 (right) expressed in percentage of nominal GDP. The nominal GDP figures you see in the middle of the figure.

In 2006 the Hungarian public deficit was 9,3%, but the public debt increased only by 3% due to privatisations revenue. But the private debt increased dramatically by 8%. The Net Domestic Loan increased by 11%, so the money supply also increased. The income can be spent in three different way. The inflation can increase (in 2006 it was 3,9%), the real GDP can grow (by 4%) and finally the import can grow. In 2006 the import exceeded the 70% of GDP. The Net Foreign Claims decreases by 2% thanks to the trade deficit + 7% net dividend and interest payment. The current account balance deficit was 11%, which was partly compensated by the 9% portfolio and direct capital investment.

In 2012 we see a different view. The public deficit is pressed to only 2%, and the private sector repaid 9% loan of GDP. The governmental loan increased by 5% (2% deficit + nationalisation expenses) and the long term deposit and bank liabilities also decreases which compensated the decreasing private debt. So there was no change in spendable income, so nothing only the export could heat the economy. Due to the relatively high inflation (5%), the economy was in recession. But due to the lack of income there was a huge trading balance surplus in 2011 (8% of GDP),it more than compensated the negative balance of capital flow (-6%) and the withdrawal of portfolio capital (-1%). The positive balance of current accounts indicates that the country is able to repay debt.

To sum up the conclusions for 2011, the government was able to reduce the public deficit, and thanks to the private debt repayment the country is able to pay not only the interest expense but also able to repay foreign loan. The bad news is that meanwhile the economy was in recession.

Debate between the IMF and the Hungarian government

If a country asks the IMF for loan, the IMF will subscribe conditions which the country should fulfil. The general way of these criteria is summarized by the Washington-consensus. I demonstrate the viewpoints grouped around the points of 5 relevant points of Washington-consensus.[1]

1. Fiscal policy discipline, with avoidance of large fiscal deficits relative to GDP – The Polak model described how the deficit leads to foreign indebtedness. There is no debate that the Hungarian budget deficit should be reduced under 3%. The IMF suggested expenses cut (especially in welfare expenses), but the Hungarian government rather increased taxes (especially indirect taxes).
2. Redirection of public spending from subsidies toward broad-based provision of key pro-growth, pro-poor services like primary education, primary health care and infrastructure investment – The IMF generally greets pension, public wage cut, smaller corporate subsidies and better tax collection. The Hungarian government cut some social expenses (unemployment fee, pension of disabled persons, but the whole pension system remain untouched).
3. Tax reform, broadening the tax base and adopting moderate marginal tax rates – The government introduced a personal flat tax, reduced the corporate tax rate and meanwhile raised the indirect taxes. In tax policy there was two points what the IMF criticized. The IMF was worried about the special sectorial taxes (especially in bank sector), and didn't agree that the introduction of flat tax system increased the tax burden of the minimal wages.
4. Interest rates that are market determined and positive (but moderate) in real terms – The Hungarian national bank is continuously decreasing the prime rate which is judged by IMF too risky. However neither the forint exchange rate nor the inflation seems too sensitive to the prime rate cut.
5. Competitive exchange rate – There is no debate that a stable exchange rate serves the interest of Hungary. However the IMF is afraid of that a potential devaluation can threat the quality of the banks' foreign currency nominate loan portfolio . The government tried to rescue the debtors with special instructions and tend to devalue the forint to encourage the export by decreasing the prime rate.

Conclusions

“Every coin has got two sides.” In Hungary the good news in 2012 was that the budget deficit was far below the 3% prescribed by the Maastricht-criteria. The balance of current accounts is also in surplus, so the country is able to pay the interest and repay some loans to foreign investors. The activity is stagnating. The bad news is the economic recession. In 2012 due to the decreasing residential consumption and the falling industrial production the GDP declined by 1.7%. This was the worst figure in Central Europe. The structure of GDP also gives reason to worry. The investment ratio fell the worst level ever measured, which is a good indicator for the lack of business confidence.

So Hungary is not a success story yet, and only the future will show, that this pioneer path, which Hungary has chosen, will be more successful, than the progress of Romania which accepted the IMF therapy.

References: 1. Williamson, John, 1989: *What Washington Means by Policy Reform*, in: Williamson, John (ed.): *Latin American Readjustment: How Much has Happened*, Washington: Institute for International Economics 1989. 2. Grcic, Branko, 2011: *The Polak's macroeconomic monetary model* The 19th International Conference of The System Dynamics Society Atlanta, Georgia, USA 2011. 3. Polak, Jacques J., 1994, *Economic Theory and Financial Policy*, *The Selected Essays of Jacques J. Polak*, Vols. I and II. 4. Szalkai István, 1995 *Monetárisirányítás Bankárképző Könyvek* 1995. 5. *Monetary stability statistics* www.mnb.hu

МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

УДК332.1; 332.122 (1-21)

Александрова О. Ю.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ШЛЯХОМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ.

З метою подальшого розвитку національної економіки держави та її регіонів пріоритетними напрямками виступають досягнення стабільного економічного зростання регіонів, створення реальних умов для забезпечення саморозвитку та максимального використання внутрішнього економічного потенціалу. Реалізація даних положень можлива лише на основі дотримання чіткої системи визначених напрямів подальшого розвитку. Дані напрями повинні визначати і враховувати особливості кожного з регіонів, сильні та слабкі сторони функціонування їх економік, можливості впливу на перебіг їх внутрішніх економічних процесів при відхиленні від визначених параметрів і слугувати своєрідними орієнтирами на модернізацію економіки та подальшого майбутнього розвитку держави.

Актуальність зазначених питань пояснюється посиленням необхідності формування нової регіональної політики, яка визначається такими глобальними геополітичними процесами, як автономізація регіональних економічних інтересів, тенденція до децентралізації в управлінні економічними процесами з метою реалізації принципу порівнюваних витратків та ефективного використання природних ресурсів регіону, економічної інтеграції на міжрегіональному рівні з використанням нових технологій і ринкових моделей економічного розвитку та становлення демократичних основ суспільного устрою [4].

З метою забезпечення модернізації національної економіки, економічна регіональна політика держави повинна вирішити подвійну задачу. З однієї сторони, вона повинна сприяти розвитку інтеграційних проце-

сів, направлених на зміцнення державності, а з іншого – забезпечувати регіональну самостійність і належний рівень економічної безпеки регіонів.

Базовим документом, який повинен визначати та формувати основні положення забезпечення економічної безпеки регіонів України, принципи модернізації національної економіки та шляхи її практичного впровадження, повинна стати Стратегія економічної безпеки регіонів України.

Формування цієї стратегії виступає важливою складовою політики економічної безпеки держави і передбачає визначення мети і завдань системи забезпечення національної економічної безпеки в регіональному вимірі, напрямів її вирішення, а також форм і способів застосування існуючих сил і засобів, можливість їх перегрупування, створення необхідних резервів для нейтралізації та локалізації можливих загроз.

В теоретичному розумінні Стратегія економічної безпеки регіонів України – це теорія і практика планування та досягнення прийнятного рівня регіональної економічної безпеки з використанням всіх компонентів (політичних, економічних, демографічних, ресурсних, інформаційних тощо) існуючого потенціалу на всіх етапах і за будь-яких умов функціонування [1].

Даний документ повинен базуватися на багатоваріантності прогнозів соціально-економічного розвитку України в регіональному вимірі та коригуватися залежно від перебігу подій за різними варіантами розвитку. Переваги багатоваріантної стратегії полягають у тому, що з'являється можливість вибору різноманітних заходів, а не терміновість приймання екстрених та недостатньо обґрунтованих рішень.

Визначення стратегічної мети економічної безпеки значною мірою ускладнюється завдяки відсутності конкретизації відповідних заходів стосовно її гарантування. В даному випадку для модернізації національної економіки держава повинна реалізувати комплекс заходів по виведенню економіки з кризи, що і буде слугувати гарантією забезпечення економічної безпеки держави та її регіонів.

В результаті реалізації Стратегії повинні бути дотримані наступні

засади регіонального економічного розвитку :

- в реальному секторі економіки : здатність економіки регіону функціонувати в режимі розширеного відтворення в умовах мінімальної залежності від зовнішніх впливів (це означає, що в регіоні повинні бути достатньо розвинені галузі та виробництва, які мають життєво важливе значення), забезпечення безперебійного надходження енергоносіїв;
- в фінансовому та інвестиційному секторах економіки : стійкість фінансової і банківської систем, нормалізація фінансових потоків та розрахункової системи, зменшення величини регіонального податкового боргу, активізація інвестування на регіональному рівні;
- в науково-технічній сфері : створення сприятливих умов для розвитку і зростання науково-технічного потенціалу, інноваційної діяльності, реформування кадрової політики;
- в соціальній сфері : прийнятний рівень життя населення при соціально припустимих рівні бідності, диференціації доходів, доступність для населення освіти, культури і медичного обслуговування;
- в сфері управління : створення необхідного державного регулювання економічних процесів, здатного гарантувати безперебійне функціонування ринкової економіки.

Література: 1. Сенчагов В.К. *Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие / Институт экономики РАН.* – М.: ЗАО “Финстатинформ”, 2002. – 128 с. 2. Становлення інвестиційної моделі економічного зростання. *Економічна стратегія: дискусії за круглим столом // Урядовий кур’єр.* – 2004. – № 25. – С. 5 – 6. 3. Шкворень Ю. *Проблеми формування і реалізації програм державного рівня // Економіка України.* – 1995. – № 10. – С. 24-32. 4. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. *Економічна безпека України : сутність і напрями забезпечення.* – К.: НІСД, 1997. – 144 с. 5. *International Bank for Reconstruction and Development. Global Development Finance 2002.-Washington, 2001.* – 191 p. 6. Kim B.-Y. *The Income, Savings and Monetary Overhang of Soviet Households // Journal of Comparative Economics.* – 1999. – С. 644-668.

Блідун А.С.

ПОЛІТИКА ЦІНОУТВОРЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Існують прямі і непрямі методи ціноутворення, та розрізняють два загальних підходи до розуміння процесу ціноутворення: орієнтація на витрати та орієнтація на корисність товару для споживача. При цьому більшість підприємств сприймають ціноутворення у контексті витрат. Суть витратних методів полягає у додаванні до виробничих витрат очікуваного проценту прибутковості товару. Перевагою цих методів є точність, швидкість та об'єктивність оцінки рівня витрат підприємства. Прикладами витратних методів ціноутворення у сучасній практиці підприємств, є:

1. *витрати плюс* – сутність цього методу ціноутворення в тому, що до величини витрат додається певна маржа [1];

2. *аналіз точки беззбитковості* для отримання планового прибутку підприємства. Точка беззбитковості означає що доходи від продажів тільки покривають витрати, а прибуток дорівнює нулю;

3. *метод надбавки* – ціна закупівлі дисконтується на визначений коефіцієнт прибутковості продажів (співвідношення очікуваних прибутків від продажів до середніх витрат на їх виробництво);

4. *метод приросту та аналізу витрат* передбачає аналіз величини приросту сукупного доходу і витрат, які виникли при прийнятті рішення і сприяли підвищенню доходу.

Інший загальний підхід до розуміння процесу ціноутворення орієнтований на корисність товару для споживача. Його сутність в тому, що у процесі купівлі товару, покупець не звертає уваги на витрати підприємства, тому вони мають враховуватися як коригуючий чинник при прийнятті рішення щодо ціни. Оскільки для визначення ефективної ціни і формування значного прибутку, витрати підприємства є корисними для аналізу і прийняття рішень, ціноутворення можна розглядати як

процес, зорієнтований на представлення споживчої корисності товару споживачам порівняно з іншими товарами:

- залежно від потреб споживачів, підприємство формує уявлення про корисність того чи іншого товару;
- на основі споживчої корисності визначається оптимальна ціна за якої покупці зможуть і забажають придбати товар;
- на основі уявлень про корисність товару підприємство визначає методи та витрати на виробництво даного товару.

Формування ціни на основі визначення корисності товару є порівняно більш складним методом ціноутворення. Його базовими елементами є визначення чутливості споживачів до змін якості товару та визначення основних стимулів споживача до купівлі. Цей підхід більш комплексний, оскільки не виключається вплив витрат при встановленні ціни на товар, вони виконують інформативну і коригуючу роль. Прикладом ціноутворення на основі корисності товару для споживача є ціноутворення машин RollsRoyce. Основною потребою, що задовольняє придбання цих машин, є підкреслення високого статусу власників.

Одним із найбільш яскравих методів ціноутворення на основі корисності є формування ціни на базі класифікації та розподілу видів і активності діяльності підприємства – Activity-Based Pricing (ABP). Сутність методу у використанні інформації про структуру та розподіл витрат і обсягів продажів у певній ситуації. Основною метою аналізу є дослідження покупців, їх потреб, смаків та можливостей. Оскільки споживачі розглядаються як основне джерело прибутків, тому задоволення їх потреб є одним із найважливіших напрямків діяльності підприємства. Додатковою характерною рисою даної концепції ціноутворення є те, що поряд з аналізом споживчого попиту аналізуються витрати підприємства, їх структура та динаміки зміни. Основну увагу приділяють витратам, які можна контролювати і які додають товару корисності.

Окремо слід виділити метод мультипродуктивного (асортиментного) ціноутворення, яке базується на припущенні про пов'язаність попиту і/або витрат на товари, що виготовляються одним підприємством. Виділяють чотири види пов'язаних товарів: взаємодоповнювачі, взає-

мозамінники, виготовлювані одночасно та ті, що конкурують за ресурси. Загалом мультипродуктивне ціноутворення здійснюється за принципом рівності граничних витрат та граничних доходів, однак воно додатково коригується на взаємозв'язки між товарами.

З-поміж практик ціноутворення, побудованих на основі визначення споживчої корисності товару слід виокремити короткострокові практики, спрямовані на миттєве реагування на зміну ринкового середовища:

- “зняття вершків” – виникає коли підприємство постачає на ринок унікальні товари. Висока ціна на товари дозволяє досягнути максимального позитивного ефекту від первинних продажів.

- хижацький вхід на ринок – для завоювання значної ринкової частки підприємство встановлює найнижчі на ринку ціни на товари.

- престижне ціноутворення полягає у використанні ефекту від позиціонування товару як такого, що задовольняє не лише матеріальні потреби (наприклад, товар підкреслює статус власника).

- психологічне ціноутворення – попит на товар є нееластичним на певному ціновому проміжку, проте при зростанні або зменшенні ціни він стає еластичним, а крива попиту має ступінчастий характер.

Іншим є підхід до формування ціни у підприємств, що мають монополістичне становище на ринку і характеризуються здатністю встановлювати ціни на власні товари на будь-якому рівні. Основною ціллю при ціноутворенні таких підприємств є максимізація прибутків. Особливістю ціноутворення монополістичної конкуренції та олігополії є те, що завдяки диференціації товарів ціни конкурентів відрізняються. Основною метою ціноутворення є недопущення входу на ринок нових конкурентів. Часто використовується диференційоване ціноутворення, тобто встановлення максимальної ціни, що згоден заплатити споживач за товар. Методом диференційованого ціноутворення є формування товарних та цінових в'язок. Товари, що підлягають в'язанню, мають бути функціонально пов'язаними один з одним і мати еквівалентну якість, при чому особливою умовою цього стратегічного процесу є висока цінова еластичність хоча б одного із товарів у в'язці.

Література: 1.Кривошия О. *Практики ціноутворення: класифікація та особливості використання // Економічний аналіз. 2010. № 7. – С.86-90.*
2.Белявцев М.І., Петенко І.В., Прозорова І.В *Маркетингова цінова політика: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 332с.*

УДК 331-048.35:338.58.061-044.57[477]

Глушач А. В.

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ЯК ФАКТОР
ЗНИЖЕННЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ СУБ'ЄКТІВ РИНКУ
ПРАЦІ**

Стихійні і суперечливі процеси інституціоналізації вітчизняного ринку праці, що відбувалися під час ринкової трансформації, обумовили певні проблеми в сфері зайнятості, що проявляються у наявності глибоких диспропорції між попитом та пропозицією; у низькому рівні оплати праці, який не відповідає сучасним потребам відтворення робочої сили; у збільшенні диференціації доходів працівників, що сприяє поглибленню соціального розшарування; поширенню малозабезпеченості населення, працевздатності та безробіття; зниженню соціальної захищеності тощо.

Означені проблеми призводить до значних соціальних витрат, в тому числі і *транзакційних*, що проявляються у вигляді поширення міграційних намірів, знецінення та декваліфікації робочої сили тощо. У розвитку трудових відносин, що виникають між суб'єктами ринку праці, *транзакційні витрати (ТВ)* виступають одним із стримуючих чинників, негативна роль яких визначається їх потенційно високим рівнем для окремих контрактних стосунків у сфері організації трудової діяльності, що значно знижує ефективність використання трудового потенціалу країни. ТВ ринку праці це витрати, що виникають між суб'єктами цього ринку з приводу передачі прав власності на результати праці. Вони включають витрати на найом або звільнення; на пошук роботи і мобільність; на відбір кандидатів; на контроль за виконанням трудової угоди тощо.

Зростання ТВ суб'єктів трудових відносин значною мірою обумовлено недосконалістю інститутів ринку праці і потребує певних заходів щодо їх модернізації.

Так, недосконалість *інституту правового забезпечення ринку праці* проявляється цілою низкою протиріч, серед яких: застаріле трудове законодавство, неможливість застосування багатьох норм для регулювання сучасних трудових відношень, відсутність механізму захисту від дискримінації в сфері праці, наявність у сучасному трудовому законодавстві значної кількості підзаконних нормативних актів, що протирічать іншим юридичним актам; слабка система правозастосування, що склалася в наслідок недосконалого механізму контролю за виконанням трудового законодавства. Останнє протиріччя є причиною ухилення від виконання законодавства і сприяє розповсюдженню неформальних трудових відносин, впровадженню жорстких умов зайнятості, поширенню строкових трудових договорів тощо. Все це веде до соціальної нерівності, до дестабілізації у сфері зайнятості, до недофінансування соціальної сфери (через зменшення надходжень до соціальних фондів). Як наслідок, виникає дисбаланс між приватними та суспільними ТВ (на фоні скорочення ТВ роботодавців значно зростають ТВ витрати робітників та держави), що є причиною багатьох соціальних і економічних проблем.

Неефективність *інституту регулювання і контролю*, що обумовлена відсутністю цілеспрямованої державної політики у сфері зайнятості, проявляється у невідповідності сфери професійної освіти потребам ринку, у зниженні якості підготовки спеціалістів, у дисбалансі між попитом та пропозицією робочої сили за професійно-кваліфікаційним складом.

Державні програми професійної підготовки та збереження соціальних гарантій, які зазвичай супроводжують процеси флексибілізації (від англ. *flexible* - гнучкий) ринку праці в розвинутих країнах, в Україні тільки починають розроблятися, а всі раніше прийняті нововведення в цьому напрямку, на думку спеціалістів, зводилися лише до обмеження прав трудящих або зменшення тягря соціального захисту, пов'язаних з

персоналом, до зниження ролі колективного договору як інституту регулювання трудових стосунків, до використання нестандартних форм зайнятості[1].

Впровадження у вітчизняну практику трудових відносин нестандартних видів зайнятості, найбільш поширеним з яких є запозичена праця (лізинг персоналу, аутстафінг, аутсорсинг, аутплейсмент), обумовлено значною економією суб'єктів ринку праці на ТВ, в тому числі і за рахунок оптимального перерозподілу цих витрат між ними. При цьому роботодавець економить на організації робочого місця, на соціальних виплатах та судових витратах при звільненні працівника, на пошуках кваліфікованого персоналу, уникає простоїв тощо.

Але при застосуванні таких форм зайнятості, у всіх суб'єктів трудових відносин суттєво зростає ризик ТВ опортуністичної поведінки та специфікації і захисту прав власності. У запозичених працівників він пов'язаний з вірогідністю дискримінації і порушення трудових прав, зі скороченням гарантій їх соціального захисту; у інших контрагентів - з відсутністю нормативно-правового регулювання трудових контрактів, що мають скоріше імпліцитний характер.

Означені інституціональні проблеми вітчизняного ринку праці, потребують розробки і впровадження певних механізмів, які б сприяли модернізації трудових відносин в напрямку оптимізації ТВ його суб'єктів.

Модернізація соціально-трудова відносин передбачає «оптимальне збалансування захисної та виробничої функцій трудового права, за допомогою яких має забезпечуватись рівновага інтересів працівників і роботодавців на основі удосконалення механізму правового регулювання трудових відносин між ними»[2].

Основними напрямками модернізації соціально-трудова відносин, що сприятиме оптимізації ТВ суб'єктів ринку праці, можна вважати:

- подальше реформування трудового законодавства, яке б сприяло врегулюванню протиріч в діючому механізмі правозастосування та привело б його у відповідність до сучасних вимог ринкової економіки;

- розробка на законодавчому рівні механізму закріплення диверсифікації трудових відносин на ринку праці України, який би забезпечив регулювання фактично існуючих на практиці інноваційних типів трудових контрактів та легалізацію новітніх форм нетипової зайнятості (дистанційну зайнятість, запозичену працю, вторинну зайнятість тощо). Наприклад, для подальшого розвитку інституту запозиченої праці в Україні потрібно ратифікувати Конвенцію МОП № 181 «Про приватні агентства зайнятості»; прийняти закони, які б регламентували права, обов'язки і відповідальність суб'єктів інноваційних форм зайнятості; впровадити в практику трудових відносин норм і стандартів МОП щодо агентств зайнятості тощо;

- формування ефективного механізму інформаційного забезпечення контрагентів ринку праці на основі сучасних досягнень у сфері інформаційних технологій, в т.ч. і з використанням глобальних інформаційних мереж, яка б забезпечила своєчасність та повноту існуючої професійної інформації для певного регіону країни без додаткових ТВ.

Як варіант такого механізму спеціалісти пропонують сучасну геоінформаційну технологію - GIS (геоінформаційну систему) ринку праці, «що об'єднає традиційні операції при роботі з базами даних, такими як запит і статистичний аналіз, з перевагами повноцінної візуалізації і географічного (просторового) аналізу, що надає карта регіону», яка має працювати в режимі on-line на сайті, підконтрольному Державному центру зайнятості, і вмішувати доцільні блоки інформації різної направленості[3].

- впровадження прозорого механізму розмежувань повноважень в сфері регулювання ринку праці між державними, регіональними органами влади та органами місцевого самоврядування. Такий механізм дозволить уникнути невизначеності та безвідповідальності, забезпечить рівномірний розподіл навантаження між різними інстанціями, що сприятиме значному скороченню ТВ, які мають місце внаслідок нескоординованих дій влади (протиріччя в законодавстві, що координує соціально-трудова сферу діяльності, відсутність відповідального за негативні процеси в соціально-трудова сфері тощо). [4, С.146];

- створення системи трудових судів з метою посилення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства про працю;
- впровадження інноваційних технологій у систему підготовки висококваліфікованих робітників;
- удосконалення системи колективно-договірного регулювання трудових відносин, розвиток соціального діалогу та виробничої демократії;
- формування фондів соціального страхування та їх розподіл, адекватний до реального стану трудових відносин у відповідному регіоні, подальший розвиток страхових принципів, у тому числі - соціальне страхування від безробіття на основі збільшення індивідуального внеску кожного робітника.

Нові концептуальні підходи щодо правового регулювання трудових відносин знайшли відображення у проекті нового Трудового кодексу України, яким вперше встановлено правила щодо: правонаступництва в трудових відносинах при ліквідації юридичних осіб та створенні на базі їх майна нових юридичних осіб; можливості завчасного укладення трудового договору (в письмовій формі), у тому числі, до моменту звільнення з попередньої роботи (ст.39); нормованого робочого тижня з рівною тривалістю роботи (40 годин на тиждень) (ст. 136-139). Передбачено також засади, що стосуються захисту прав працівника у разі невиконання роботодавцем умови про надання роботи - трудові відносини визначаються такими, що виникли, і відшкодовується заробітна плата у розмірі тарифної ставки (окладу) до дня початку роботи (ст. 46-49)[5].

Література: 1.Астахова О.В.Флексибілізація ринку праці в умовах соціально- економічних змін //Ринок праці та зайнятість населення.- 2011.- №2(27).- с.6-13. 2.Головко Л. Напрями і шляхи модернізації соціально-трудо­вих відносин в Україні [Електронний ресурс]- режим доступу: nbuv.gov.ua›portal/Soc_Gum...2011_9_1...golovko.PDF 3.Мисковець О.В. Механізми формування інформаційного забезпечення регіонального ринку праці / Економічні науки. Серія «Регіональна економіка». Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 5 (17). – Ч. 2. – Луцьк, 2008. – 360с. 4.Пищуліна О. М. «Інституціональні пастки», функціонування ринку праці в Україні // Стратегічні пріоритети.-2009.-№4(13).- С. 140-148. 5. Проект Трудового кодексу України

УДК 658.589:622.33

Голота О. И.

ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ МОДЕРНИЗАЦИИ УГОЛЬНОЙ ОТРАСЛИ В УКРАИНЕ

За 20 лет независимости Украины ее угольная отрасль претерпела немало реформаций, направленных, так или иначе, на достижение максимума добычи угля. Среди проблем депрессивного состояния данной сферы обычно отмечают старение шахт, износ основных фондов, усложнение горно-геологических условий, рост стоимости материалов и оборудования, услуг и тарифов; недостаточное и несвоевременное финансирование и т. д. В 1996 г. стартовала структурная перестройка отрасли. Из предусмотренных в ней мероприятий ведется лишь ликвидация глубоко убыточных, бесперспективных шахт, где себестоимость добычи угля в 2-4 и более раз выше рыночной цены. Нередко в число закрываемых попадают шахты со значительными промышленными запасами из-за чего навсегда утрачены сотни миллионов тонн угля. На этот процесс «реструктуризации» ежегодно расходуются немалые средства государственного бюджета. Из-за их распыления и значительных хищений его конец не виден. Из переданных под закрытие 137 шахт ликвидированы лишь 27, что создает впечатление, что процесс реструктуризации затягивается искусственно, чтобы сохранить доступ к бюджетным средствам.

В последние десятилетия неоднократно изменялась организационная структура управления отраслью, но общий уровень ее руководства остается крайне низким. Правила приватизации убыточных шахт до сих пор законодательно не установлены. Более половины угля страны добывается на государственных шахтах. Большинство из них – маломощные, со сложными горно-геологическими условиями. Без постоянной

финансовой подпитки государства они не могут функционировать безубыточно.

Исследования Института экономики промышленности НАНУ показали, что наиболее убыточные шахты получали господдержку, меньшую по отношению к расчетному объему, чем шахты из группы относительно «лучших». В результате первые продолжали снижать добычу угля и в дальнейшем нуждались во все большей господдержке. Величина господдержки за годы ее применения возросла во много раз, расширив условия для коррупционных схем.

В число мер, призванных улучшить состояние отрасли, постоянно включается приватизация убыточных шахт, с целью привлечь эффективного собственника, что является по сути признанием неспособности государства эффективно управлять собственностью. При этом мнение, что передача шахты в частные руки сама по себе способна сделать ее рентабельной, не всегда оправданно. Поэтому следует уделить внимание аренде коллективами работников государственных шахт их имущественных комплексов как способу перехода от государственной к частной собственности. Аренда может позволить реально оценить намерения и возможности коллектива.

В условиях современной Украины является необходимым «путем коренной модернизации нынешнего шахтного фонда и строительства новых мощных угледобывающих предприятий создать отрасль, которая полностью обеспечит страну конкурентной угольной продукцией» [1]. Это вызвано следующим: для полной ликвидации шахт в стадии закрытия, требуется длительное время и значительные средства; отказ одновременно от всех работающих убыточных и низкорентабельных шахт приведет к резкому сокращению добычи, новых рабочих мест и обострению других социальных проблем. Замена же устаревших шахт новыми в короткие сроки невозможна технически и финансово.

Модернизация должна проводиться одновременно по нескольким направлениям и предусматривать:

- технические меры, обеспечивающие необходимый рост добычи угля и снижение его себестоимости;

- повышение безопасности труда;
- изменение отношений собственности за счет приватизации убыточных шахт;
- правовое, кадровое, научное обеспечение и др. [2].

Необходимо законодательство, регламентирующее порядок и процедуры инициирования строительства новых шахт. Модернизация угольной отрасли невозможна без особого внимания к созданию комфортных и безопасных условий труда и производства, внедрению наиболее передовых технологических схем и средств техники. Необходимо изменить политику финансирования научных исследований, в первую очередь фундаментальных, стимулировать предприятия осуществлять научные разработки за счет собственных средств.

Актуальной является проблема уровня оплаты труда в отрасли. Ее рост однозначно необходим, но не путем административного повышения, а за счет непрерывного роста производительности труда, достигаемого фундаментальной модернизацией всех отраслей народного хозяйства. Только после решения этой проблемы процесс модернизации на современном этапе может быть признан завершенным.

Литература: 1. Звягильский Е. Модернизация угольной промышленности: концепция и основы стратегии <http://2000.net.ua/2000/derzhava/resursy/74600> 2. Астахов А. Опыт и уроки реструктуризации угольной промышленности России // Экономическая наука современной России. – 2001.–№1. С.59-73.

УДК 631. 316

Латушко М.И.

МОДЕРНИЗАЦИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В УКРАИНЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ И ПУТИ РЕАЛИЗАЦИИ

Роль сельского хозяйства в экономике страны (региона) показывает её структуру и уровень развития. Как показатель роли сельского хозяйства часто применяется долю занятых в сельском хозяйстве среди эко-

номически активного населения, а также удельный вес сельского хозяйства в структуре ВВП. Эти показатели довольно высоки в развивающихся странах, где в сельском хозяйстве занято более половины населения. Сельское хозяйство там идёт по экстенсивному пути развития и увеличение продукции достигается расширением посевных площадей, увеличением поголовья скота и числа занятых в сельском хозяйстве. Экономик таких стран относятся к типу аграрных, в них низки показатели механизации, химизации, мелиорации и др. Высокого уровня достигло сельское хозяйство развитых стран Европы и США, где занято 2-6 % населения. Здесь так называемая «зелёная революция» произошла ещё в середине XX века, а сельское хозяйство характеризуется научно-обоснованной организацией, ростом производительности, применением новых технологий, машин, пестицидов и минеральных удобрений, использованием достижений генной инженерии и биотехнологии, робототехники и электроники, то есть развивается по интенсивному пути.

Подобные прогрессивные изменения наблюдаются и в индустриальных странах, однако уровень интенсификации здесь значительно ниже, а доля занятых в сельском хозяйстве выше, чем в постиндустриальных. При этом в развитых странах наблюдается кризис перепроизводства продовольствия, а в аграрных, наоборот, одной из острейших проблем является продовольственная (проблема голода).

Сегодня Украина находится на стадии структурной дезинтеграции, что отражается на снижении эффективности производства и производительности труда. Реформы последних лет, проводимые в АПК, не помогли преодолеть кризис, а наоборот, его усилили. В результате предприятия не могут выполнять свою деятельность эффективно. Большинство ферм полуразрушены, а часть вообще прекратили существование. Многие хозяйства не могут приобрести новую технику и вынуждены использовать старые, низкопроизводительные машины, загрязняющие окружающую среду. Самой большой проблемой сельского хозяйства в Украине является нерациональное использование земли.

Многочисленные предприятия АПК, испытав финансовые трудности, обанкротились. Количество убыточных предприятий в настоящее

время составляет более 70% от общего числа [1]. Только производство зерна, бобовых и подсолнечника экономически выгодно. Все другие отрасли растениеводства и животноводства являются абсолютно нерентабельными. Техника уже давно себя выработала, старые технологии не соответствуют современным стандартам. Использование интенсивных методов хозяйствования вызывает деградацию земель, загрязнение почвы, воды и воздуха, негативно влияет на климат. Значительная часть урожая погибает во время его уборки и переработки. Из-за нашей отсталости потери урожая достигают 30 %. Собственно из-за этого вымирают села, а вместе с ними падает уровень развития сельского хозяйства. Аграрный сектор, будучи одним из ведущих отраслей экономики Украины, находится в состоянии упадка, не смотря на плодородные почвы, благоприятный климат, выгодное географическое расположение, наличие трудовых ресурсов. Удельные затраты электроэнергии в стране в несколько раз выше, чем в США и в Западной Европе. В Украине в сельском хозяйстве трудятся 13 % всего трудоспособного населения, что в 2-4 раза больше, чем на Западе [2].

Среди причин столь плачевной ситуации можно отметить:

- высокие цены на горючее, что делает невозможным высоко-рентабельное производство сельскохозяйственной продукции;
- высокие процентные ставки на кредит, что не позволяет фермерам обновить техническую базу;
- продолжается передел собственности, прямые захваты, поглощения и умышленные банкротства предприятий;
- высокие таможенные пошлины на сельскохозяйственную технику и незащищенный внутренний рынок от демпинговых поставок продуктов питания из-за границы [3].

Поэтому необходимо вовремя отреагировать на сигналы рынка и сориентировать бизнес на развитие данного сектора. Первоочередной должна стать государственная политика, направленная на расширение доступности кредитных ресурсов для ускоренного развития земледелия и животноводства. Обязательным является обновление основных фондов в животноводстве, повышение генетического потенциала разводи-

мых в Украине пород и улучшение условий их содержания. Также конкурентоспособность сельскому хозяйству страны может гарантировать отмена таможенных пошлин на новое высокотехнологическое оборудование и грамотный протекционизм относительно национальных производителей сельскохозяйственной продукции.

Литература: 1. Данные украинского комитета статистики – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ukrstat.gov.ua> 2. Проблемы сельского хозяйства – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://agpr.info/stati/86.html> 3. Паламарчук И. Сельское хозяйство Украины: актуальные проблемы и перспективы – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://novostiua.net/stati/27773-selskoe-hozyaystvo-ukrainy-aktualnye-problemy-i->

УДК 330.341.2

Миколенко О. П.

РОЛЬ ИНСТИТУТОВ В ПРОЦЕССЕ МОДЕРНИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Конец XX – начало XXI века ознаменовался значительными трансформационными изменениями различных экономических систем: с одной стороны, связанными с их переходом на другой уровень развития и формированием рыночных отношений. С другой стороны, развитые рыночные экономики вступили в фазу формирования постиндустриального или информационного общества (значение, введённое в оборот американским ученым М. Кастельсом).

Модернизация представляет собой не фрагментарный процесс изменений отдельно взятой сферы жизнедеятельности человека, а связанную совокупность глубоких социально-экономических сдвигов, и поэтому не может быть анализирована в разрезе только экономических преобразований или политических изменений. Необходимо выявление широкого диапазона проблем, осуществление глубокого анализа современных глобальных трансформаций, что требует динамических изменений экономико-теоретических знаний, а также применение междисциплинарных подходов. Поэтому институциональная методология,

наряду с другими течениями экономической мысли, может использоваться в контексте теоретического объяснения закономерностей и тенденций современной модернизации экономики. Институциональная теория может предложить методологические инструменты, которые наиболее адекватны для исследования нестабильных, неравновесных систем, характеризующихся высоким уровнем неопределённости.

В результате экономической трансформации происходят качественные и количественные изменения всей системы, переход ее в новое состояние или состояние неравновесия, приобретение новых свойств. Интересный в этом направлении подход Н. Н. Гражевской [1, с. 25], которая выделяет модернизацию, как часть трансформационного процесса: «Если в характеристике параметров экономической системы преобладают прогрессивные изменения, речь идет о ее модернизации или совершенствовании». Таким образом, происходит наращивание трансформационного потенциала системы, обновление его традиционного фундамента, развитие или заимствование новейших форм технологического и институционального обеспечения, адекватных современным тенденциям глобальных изменений.

Рассмотрим некоторые подходы к определению «модернизации» различных школ для сравнения. С точки зрения классического либерализма модернизация понимается как «укрепление частной собственности, свободы и демократии». Результатом является Парето-эффективность [2, с. 8]. Кейнсианская концепция утверждает, что, для того, чтобы выбраться из порочного круга нищеты, необходим «большой толчок». В этом контексте модернизация понимается, как «глубокие структурные изменения, охватывающие основные отрасли народного хозяйства» [2, с. 9]. Однако данный подход предполагает поиск источников инвестирования. Эта проблема разрешается моделями с двумя дефицитами, с точки зрения которой модернизация трактуется как «вытеснение внешних источников финансирования внутренними, как замена импортных товаров отечественными и создание предпосылок для преодоления внешней финансовой зависимости» [2, с. 9].

Немаловажную роль в процессе осуществления успешной модернизации играет готовность экономической системы к инновационности (технологический уклад, уровень потенциального спроса на инновации), а также учет структуры предшествующей сложившейся институциональной системы, особенностей взаимодействия экономических агентов в ней. Без этого модернизация может не привести к ожидаемым результатам.

По мнению многих авторов, в отличие от инновации, которая направлена на создание нового (несуществующего), модернизация, напротив, ориентируется на уже существующее. С этой точки зрения, инновация – это движение из настоящего в будущее, а модернизация – из прошлого в настоящее [3], именно поэтому изучение институциональных основ является необходимым.

Институциональная структура общества содержит в себе жесткое ядро, которое несет в себе его генетическую информацию, подвергается медленным эволюционным изменениям. Более быстрые адаптивные процессы происходят, как правило, на уровне гибкой оболочки, представленной комбинацией, как формальных правил, так и неформальных ограничений. Адаптационная способность формальных и неформальных институтов отличается.

Именно поэтому опыт насаждения рыночных институтов в функционирующую систему командно-административного планирования в 90-е годы в Украине не был успешным. Новый режим функционирования не был установлен, так как доминирующими институтами согласно С. Кирдиной [4] были институты редиистрибутивной экономики. Они и задавали основные, преобладающие формы социальных взаимодействий, воплощенные в конкретных институциональных формах, которые оказались структурно довольно устойчивыми, и некоторые из них остаются таковыми на сегодняшний день.

Совсем иначе происходил процесс модернизации Мейдзи в Японии. Япония перманентно претерпевает трансформационные изменения в структуре власти, прав собственности, а также в структуре институционального взаимодействия и связей общества со временем отказа от ав-

таркизма. Проанализировав историю экономического развития этой страны, необходимо отметить умелое преломление японцами западных заимствований к собственной культуре, при этом способность проводить изменения сначала на уровне гибкой оболочки институциональной структуры, не затрагивая одновременно при этом жесткого ядра. С первыми вехами модернизации экономики происходило расширение гибкой оболочки институциональной структуры наряду с частичными, но необходимыми преобразованиями институтов жесткой оболочки, изменяя форму, но оставляя их содержание. В результате масштабной реструктуризации Мейдзи Япония из отсталой феодальной сельскохозяйственной страны перешла в группу развитых стран мира.

Методологическое осмысление процессов модернизации институциональной теорией в данном контексте является необходимым дополнением и актуальным на сегодняшний день, что требует дальнейших исследований.

Литература: 1. Гражеская Н. И. *Отображение трансформационных процессов в системе категорий социально-экономической динамики* / Н. И. Гражеская // *Экономическая теория*. – 2007. – №4. – С. 19-29. 2. Нуреев Р. М. *Проблемы модернизации экономики: концепции, цели, средства* / Р. М. Нуреев // *Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. Выпуск 103-1*. – Донецк: ДонНТУ, 2006. – С. 4-16. 3. Никитаев В. *Модернизация vs инновации* / В. Никитаев // *Российский журнал [Электронный ресурс]*. – Режим доступа: <http://www.russ.ru/pole/Modernizaciya-vs.-Innovaciya>. 4. Курдина С. Г. *X и Y-экономики: Институциональный анализ* / С. Г. Курдина. – М.: Наука, 2004. – 256 с.

УДК 339.9

Рябченко К. Н.

МОДЕРНИЗАЦИЯ И ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫЙ РЫНОК

Модернизация – это неотъемлемая часть развития современного общества, процесс его постоянного обновления и совершенствования. Она охватывает все сферы общества – экономику, социальную жизнь, политику, право, культуру. Изменения в этих областях тесно связаны

между собой и взаимно обуславливают друг друга. Например, технический прогресс и быстрый экономический рост, предполагают соответствующее изменение культурных установок, реформы политических структур, законодательства. Если рассматривать модернизацию в контексте продовольственного рынка, то наиболее актуальным вопросом является усовершенствования и изменения в сфере агропромышленного комплекса.

Агропромышленный комплекс – основа формирования продовольственного рынка. Народнохозяйственный агропромышленный комплекс характеризуется рядом специфических особенностей:

1. АПК как крупный сектор экономики имеет сложную и многомерную структуру, существенно отличающую его от других народнохозяйственных комплексов. Главный признак, по которому те или другие отрасли относят к комплексу – их участие в производстве конечной продукции из сельскохозяйственного сырья.

2. Агрокомплекс на современном этапе является капиталоемким, фондоемким и трудоемким народнохозяйственным формированием.

3. Развитие АПК является основным фактором повышения материального благосостояния и обеспечения безопасности страны.

4. Главной особенностью, которая определяет специфику агропромышленного комплекса, – переплетение в сельском хозяйстве экономического и природного процессов производства.

Одна из основных предпосылок формирования народнохозяйственного АПК – создание для сельского хозяйства мощного промышленного потенциала, поскольку именно оно является ядром системы отраслей агропромышленного комплекса.

Проблема обеспечения населения продовольствием — это стратегическая задача для любого государства. Для Украины эта проблема на сегодняшний день носит острый характер, так как вследствие снижения продовольственного потенциала агропромышленного комплекса наблюдается резкий спад производства продукции сельского хозяйства. Объемы производства продукции сельского хозяйства в Украине в 2012 году упали на 4,5% по сравнению с предыдущим годом. По информа-

ции Государственной службы статистики, падение производства на сельхозпредприятиях дошло до отметки 6,5%, а в домохозяйствах - 2,4% [3]. Кроме того, Украина в 2012 году, по предварительной информации, собрала почти 46,2 миллиона тонн зерна (в весе после доработки), что на 18,6% меньше, чем в 2011 году. Стоит отметить, что в 2011 году объемы сельскохозяйственного производства в Украине по сравнению с 2010 годом на фоне хорошего урожая зерновых выросли на 17,5%, при этом рост производства продукции растениеводства в 2011 году составил 28,2%, животноводства - 2,5% [8].

Недостаточное производство сельскохозяйственной продукции привело к тому, что импортная сельскохозяйственная продукция постепенно вытеснила отечественную продукцию с рынка, что привело к росту цен и дефициту качественной продукции. Поэтому для удовлетворения потребностей населения в продуктах питания необходимо формирование продовольственного рынка, основанного на законах рыночной экономики. Эта задача требует решения ряда проблем теоретического и практического характера.

Механизм формирования и функционирования продовольственного рынка представляется как взаимодействие объективно действующих факторов, явлений и процессов в сфере производства, распределения, обмена и потребления продовольственных товаров [5].

В общих чертах состояние мирового рынка продовольствия по оценкам ФАО и ОЭСР характеризуется следующими показателями: при сохранении большого количества недоедающего населения в мире (в 2010 г. эта цифра составила порядка 1 млрд. человек) и сохраняющегося роста цен на основные продукты питания источником роста для мировой сельскохозяйственной продукции, потребления и торговли станут развивающиеся страны [6].

Главный вопрос модернизации продовольственного рынка на мировом уровне заключается в модернизации продовольственной безопасности, то есть в обеспечении безопасности и защиты поставок продуктов питания. Глобальное управление продовольственной безопасностью нуждается в серьезной доработке из-за продолжающихся ценовых

колебаний на мировом рынке продуктов питания. Эта проблема активно обсуждается в ФАО. Предполагается реформирование Комитета по всемирной продовольственной безопасности (КВПБ), что послужит прогрессу глобального менеджмента на мировом рынке продовольствия. К прогрессивным шагам можно отнести основание Рабочей группы высокого уровня по всемирной продовольственной безопасности, инициатором которого выступил Генсек ООН Пан Ги Мун, а также создание странами «Большой двадцатки» Системы информационного обеспечения по агропромышленному комплексу (АМИС). Задачей этой организации стало улучшение международной координации, обмена информацией и повышение прозрачности рынка.

Современный продовольственный рынок в Украине характеризуется такими явлениями, как сокращение объемов производства сельскохозяйственной продукции; низкая платежеспособность потребителей; снижение уровня потребления продуктов питания. Потенциал с/х и АПК в целом используется на треть.

Модернизация агропромышленного комплекса позволит обеспечить ценовую стабильность на продукты сельского хозяйства. Такое мнение высказал Премьер-министр Украины: «Для нас новая технология – это не только повышение общего объема производительности, но и ценовая стабильность на продукты сельского хозяйства, а в ряде случаев – и снижение цен. При общих тенденциях удорожания энергоносителей, повышения производительности труда, повышения технологичности, снижения себестоимости позволяет эти факторы нивелировать. И для нас чрезвычайно важны новые технологии модернизации АПК»[3].

Существует ряд проблем, которые коснулись отечественного с/х и АПК, и которые требуют срочной модернизации. Техно-технологическая база очень устарела, поэтому с/х особенно страдает из-за использования несовершенной техники. Тяжелые машинно-тракторные двигатели приводят к машинной деградации грунта, что вызывает его эрозию. Поэтому аграрное производство нуждается в разработке новой техники и технологии для сельского хозяйства и других отраслей агропромышленного комплекса. Только в этом случае можно

будет избежать разрушительных процессов, которые приводят к выходу из оборота сотен гектаров земли из-за машинной деградации и эрозии.

Кроме того, происходит процесс «старения» с/х кадров; значительная часть с/х продуктов не находит сбыта вследствие пассивности потребительской кооперации, крайне медленного становления с/х обслуживающих кооперативов; не соблюдаются технологии использования с/х угодий; нестабильность политической и экономической ситуации в стране, недостаточное развитие финансовой системы государства и трудности в работе с отечественными партнерами. Все эти проблемы требуют срочного вмешательства и решения с помощью комплексной модернизации.

Активное участие государства и реализация государственных целевых инновационных программ позволит шире и эффективнее использовать отечественные и мировые достижения, привлекать инвестиции, в т.ч. иностранные, увеличивать производство и повысить качество продовольствия и сырья в соответствии с растущими потребностями общества, укреплять продовольственную безопасность страны. Однако ключевым моментом дальнейшего развития отечественного АПК должен стать поворот в сторону инновационно-инвестиционного пути развития, основанного на использовании современных технологий и методов управления, нацеленных на производство конкурентоспособной продукции. Для этого необходима реструктуризация отрасли в соответствии с современными тенденциями, требованиями и международными стандартами качества.

Литература: 1. Березін О.В. Роль зовнішньо економічних аспектів у концепції розбудови національного продовольчого ринку України / О. В. Березін // Інститут проблем ринка і економіко-екологічних досліджень. – 2011. – № 14. – С. 48 – 55. 2. Вялых О.В. Оцінка виробничого і потребницького потенціалів продовольственого ринка / О.В. Вялых, В.В. Гуров. – Вестник Курської державної сільськогосподарської академії. – 2008. – №3. – С. 25– 30. 3. Державна підтримка Українського експорту [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 2013. – Режим доступу: <http://ukrexport.gov.ua/> 4. Лингарт К. Рыночные отношения и обеспечение продовольствием / К. Лингарт, К.Янда. – АПК: Экономика, управ-

ление. – 2007. – №2. – С. 70– 73. 5. Макконнелл К. Р. Экономикс: Принципы, проблемы и политика / С. Л. Брю. – М.: Турант. – 2011. – 520 с. 6. Сайт Производственной и сельскохозяйственной организации объединенных наций [Электронный ресурс]. – 2013. – Режим доступа: <http://www.fao.org/> 7. Статистичний Комітет [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2013. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 331.101.262

Сахненко О. І.

ІНВЕСТИЦІЇ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ – НАЙВАЖЛИВІШИЙ ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

На сучасному етапі розвитку науки все більше уваги приділяється дослідженню економіки, що ґрунтується на новітніх інформаційно-комунікаційних технологіях, системі безперервного навчання та визначає розвиток країни серед інших держав світу. Саме знання набувають вирішального значення та стають джерелом багатства, а здатність їх накопичувати та застосовувати виступає головним чинником інноваційного розвитку та конкурентоспроможності країни.

Людський капітал виступає необхідною умовою становлення економіки знань, а продукування знань та ідей є основою економічного розвитку. Освіта, виховання, здоров'я, розвиток творчих здібностей виступають чинниками формування якісного людського капіталу, що забезпечить у майбутньому високий рівень особистого та суспільного доходу, мультиплікативний макроекономічний ефект.

Проблеми конкурентних переваг економіки, можливості її модернізації завдяки накопиченим в країні і задіяним людським капіталом досліджувались відомими науковцями України та всього світу. Серед вітчизняних науковців найбільший внесок в розробку цих питань внесли: Березіна О. Ю., Геєць В. М., Грішнова О. А., Лібанова Є. М., Мочерна О. С., Насипайко Д. С., Сазонець І. Л., Сазонець О. М., Стрижак О. О., Хамініч С. Ю., Ястремська О. М.

Людський капітал визначається як капітал у формі знань, умінь і навичок, отриманих людиною в процесі освіти і практичної діяльності і дозволяють йому успішно виконувати свою професійну діяльність. Насправді це поняття куди ширше – в особливості, якщо ми говоримо про людський капітал в контексті модернізаційного розвитку країни та підвищення її конкурентоспроможності. У рамках теорії людського капіталу, що з'явилася як відповідь на зміну макроекономічних тенденцій, існує певний зв'язок між рівнем освіти, фізичним здоров'ям, якістю навчання, обсягом виробничого досвіду і заробітною платою. Таким чином, витрати, спрямовані на підвищення якісних характеристик індивіда розглядаються як інвестиції. Тобто ці витрати розглядаються не як споживчі, а як виробничі, так як передбачається, що вони з часом багаторазово компенсуються доходом. Усвідомлення цього факту дозволило – в першу чергу державі – переглянути своє ставлення до соціальної політики. Стало зрозуміло, що людський капітал у будь-якому його вимірі являє більшу цінність, ніж фінансовий капітал, ресурси і т.д. Прагнення західних країн до розширення різного роду соціальних і освітніх програм (зокрема цільові освітні програми Євросоюзу) найяскравішим чином свідчать про це [4].

Дослідивши особливості концепції людського розвитку викладених у наукових роботах Головка Л. В., Хромова М. І., Грішнєвої О. А., Шаульської Л. В., Іляш О. І., Мороза К. І., Сікерко Л. П., Сазонець О. М. стосовно її взаємозв'язку з економічним розвитком та економічним зростанням, можемо виділити чотири її ключові елементи:

1. Продуктивність. Люди повинні мати можливість підвищувати продуктивність своєї життєдіяльності, повноцінно беручи участь у процесі формування доходів. Тому економічне зростання є однією зі складових людського потенціалу.

2. Рівність. Всі люди спочатку повинні мати рівні можливості в економічному житті, і тому всі бар'єри, що перешкоджають наданню таких можливостей, повинні бути усунені.

3. Стійкість. Доступ до можливостей повинен бути забезпечений не тільки для нинішнього, а й для майбутніх поколінь. З метою забезпе-

чення стійкості людського розвитку слід зробити можливим заповнення всіх видів капіталу – фізичного, людського, природного, не створюючи боргів, за якими доведеться платити майбутнім поколінням.

4. Розширення можливостей. Розвиток повинен здійснюватися в інтересах громадян і зусиллями їх самих. Люди повинні всіляко брати участь в процесах прийняття рішень, що визначають їхнє життя. Вони з'являються на світ з певними потенційними здібностями. Задача людського розвитку полягає у створенні такого середовища, в якому кожна людина може розвивати свої здібності, і можливості цього розвитку повинні все більше розширюватися [3].

Інтелектуальний, освітній, культурно-психологічний потенціал, здоров'я є ключовими елементами розвитку людського капіталу та становлення економіки знань, а розробка та реалізація широкомасштабної довгострокової стратегії модернізації системи освіти, науки та охорони здоров'я, соціального захисту та забезпечення, наближення її до якості стандартів ЄС, потреб внутрішнього розвитку держави та суспільства стає базовою передумовою відтворення, нагромадження і примноження людського капіталу в Україні.

Сьогодні в Україні існує сукупність чинників формування та відтворення людського капіталу, які істотно послаблюють конкурентні позиції. До них відносяться:

– фінансування розвитку людського капіталу. Видатки на охорону здоров'я та освіту в Україні є незначними у порівнянні з країнами з високим рівнем розвитку людського капіталу. За оцінками експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), при рівні витрат на охорону здоров'я нижчому 5% обсягу ВВП економіка стає неефективно, в Україні за 2009 р. вони склали 7,82% від ВВП, з яких 54,7% – витрати держави, а 42,4% – витрати домогосподарств. Для порівняння: витрати на охорону здоров'я у 2011 р. у Ісландії становили 9,1%, Данії – 10,3%, США – 16,4%, Франції – 11,1%, Польщі 7%. Державні видатки на освіту у нашій країні у 2011 р. становили 6,2% обсягу ВВП, у Ісландії – 13,1%, США – 13,8%, Данії – 14,9%. Крім того, за рівнем доходів Україна відноситься до країн, конкурентоспроможність яких базується на інтенси-

вному використанні факторів виробництва і у яких обсяг ВВП на душу населення становить близько 3000 дол. США. Для порівняння, поряд знаходяться такі країни як Молдова, Вірменія, Грузія, Таджикистан [2].

– рівень охорони здоров'я та якості початкової освіти. За цими критеріями Україна помітно відстає від розвинених економік і посідає 74 місце серед 142 країн, не зважаючи на те, що демонструє високі показники охоплення населення початковою освітою (більше 98% дітей, згідно з даними Держкомстату України). Для порівняння за рівнем охорони здоров'я та якістю початкової освіти Польща є 40-ою, Норвегія – 21-ою, Фінляндія – першою, вищої освіти та професійного вдосконалення Україна 51-ою, Польща – 31-ою, Норвегія – 15-ою, Фінляндія – першою [2].

– демографічні зрушення. За роки незалежності чисельність населення скоротилася більше ніж на 6 млн. осіб, крім того, приблизно 2–3 млн. українців здійснюють трудову діяльність за межами країни. Невтішними являються прогнози щодо збереження тенденції подальшого зменшення кількості населення України. Серед основних причин погіршення демографічної ситуації слід виокремити: погіршення якості життя та здоров'я, переважання рівня смертності над рівнем народжуваності, низький рівень доходів та добробуту, зміна традиційного життєвого устрою, домінування міського способу життя над сільським, високий рівень безробіття, диференціація рівня доходів найбагатших та найбідніших верств населення, тощо [2].

Для покращення ситуації в Україні основним завданням є подолання демографічної кризи, поліпшення якості життя населення та збереження духовного потенціалу, за рахунок здійснення таких заходів як: підвищення конкурентоспроможності та інноваційності економіки, зростання рівня зайнятості та соціальної захищеності, розвиток людського та соціального капіталу, розвиток і підтримка сфери охорони здоров'я, інвестиції в освіту та інфраструктуру освітньої сфери, підвищення якості освітніх послуг, їх відповідність потребам ринку праці, здійснення ефективної міграційної політики тощо. Все частіше виникає необхідність збільшення витрат на освіту, професійну перепідготовку та охо-

рону здоров'я, оскільки саме ці витрати розглядаються як довгострокові інвестиції, ефект від яких отримує як індивід, так підприємство і держава. Необхідно впроваджувати практику ефективного оподаткування на тих підприємствах, які здійснюють навчання чи підвищення кваліфікації кадрів, таким чином, щоб база оподаткування зменшувалась поступово на величину витрат на розвиток людського капіталу. Необхідно стимулювати надання кредитів на освіту, збільшення державних витрат на дослідницькі проекти.

Таким чином, перехід до суспільства знань вимагає зміни економічної політики, головним напрямком якої стає розвиток людського капіталу. В умовах глобалізації, економіка знань стає найбільш перспективною моделлю соціального та господарського розвитку, що в своїй основі має зростання ролі науки та освіти для суспільного прогресу. Саме тому, головним стратегічним пріоритетом держави стає розвиток людського капіталу за рахунок здійснення інвестицій в освіту, науку, професійну підготовку, охорону здоров'я, що забезпечує у майбутньому стабільний макроекономічний ефект та здатність швидко реагувати на глобальні виклики.

Література: 1.Ніколайчук М. В. *Інвестиції в людський капітал як передумова становлення та розвитку економіки знань.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nikolaychuk.at.ua/news/2010-12-08-57>
2.Подра О. П. *Інвестиції в людський капітал як чинник підвищення якості життя.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2012_2/Podra_212.htm
3.Саричев В. І. *Імперативи людського розвитку в теорії формування людського капіталу.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1304>
4.Харитоновна Н. *Інвестиции в человеческий капитал – необходимое условие конкурентоспособности казахстанской нации.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ia-centr.ru/expert/1404/>

Сидорова Д.С.

ОСОБЕННОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО СЕКТОРА В МИРЕ И УКРАИНЕ

Энергетика является одной из ключевых отраслей для всех, особенно для развитых стран мира в экономическом, социальном и политическом плане. Современное производство неразрывно связано с интенсивным потреблением энергетических ресурсов, а именно нефти, природного газа и угля. Практически все достижения прогресса последних двух столетий в самых разных сферах жизни стали возможны благодаря появлению новых форм энергии на основе сжигания ископаемых видов топлива. Вместе с тем, современные государства в различной мере обеспечены энергетическими ресурсами и необходимыми для их преобразования в энергию технологическими, транспортными и производственными мощностями. Крайне неравномерны и потребности в различных видах энергии государств мира.

Рынки энергоресурсов, будучи вначале однородно продуктовыми и локальными, эволюционировали со временем в сторону региональных и мировых рынков отдельных энергоресурсов. Формирование мировых рынков энергетических ресурсов в течение последнего столетия происходит быстро, но неравномерно. Стабильные и интенсивные международные торговые обмены энергоносителями, а впоследствии - электроэнергией и технологиями, со времени крушения мировой колониальной системы способны вытеснить военный шантаж и вооруженные захваты территорий, богатых энергетическими ресурсами. Мировые энергетические рынки все более отчетливо приобретают глобальный характер. Однако для создания экономической безопасности государства международное энергетическое сотрудничество не может ограничиваться только экспортно-импортными операциями по обороту углеводородного сырья или других энергоносителей. Чрезвычайно важно, чтобы энергетическая составляющая межгосударственных отношений включала в себя сотрудничество по разработке и внедрению в практику новых тех-

нологий, в том числе связанных с исследованиями возобновляемых источников энергии.

Как известно, нефть является мировым стратегическим энергоресурсом. Всего нефть добывают в 80 странах. Крупнейшие из них - Саудовская Аравия, США, Россия, Китай и ОАЭ. Из других азиатских стран по запасам нефти можно выделить Китай и Индонезии.

Относительно высокие цены на нефть в нынешнее время постепенно приводят к следующими трендам и процессам, имеющим долгосрочное влияние и ведущие к фундаментальным изменениям в мировом энергетическом балансе. Один из наиболее актуальных и быстроразвивающихся из таких процессов является так называемая «сланцевая революция». Аналитики считают, что рост добычи сланцев может снизить цены на нефть в 2035 году примерно на 25-40%. Возможность исследования горючих сланцев обеспечивает основные стратегические возможности и вызовы для нефтяной и газовой промышленности, а также для правительств по всему миру.

Что касается роли Украины на международном рынке энергетических ресурсов, то по устойчивости энергетики Украины занимает 39-е место среди 94 стран мира. Эти данные содержатся в исследовании, проведенное Всемирным советом по энергетике. По данным релиза Международного энергетического агентства 2012 г., Украина входит в десятку крупнейших чистых импортеров природного газа в мире.

С точки зрения глобальных энергетических процессов следует учесть выгодное географическое положение Украины и связанную с этим ее роль как транзитного государства. Также страна играть важную роль в энергетическом сотрудничестве стран СНГ и ЕС.

Следует отметить, что в Украине расположены самые крупные мировые угольные бассейны, а также достаточные запасы составляющих ядерного топлива: урана и циркония. Особенно развитой в Украине остается атомная энергия. По количеству энергетических реакторов Украина занимает десятое место в мире и пятое в Европе.

Основными проблемами в энергетической сфере на сегодняшний день для Украины остается отсутствие диверсификации источников

энергетических продуктов, неудовлетворительное техническое состояние части энергетических объектов, в том числе систем транспортировки энергетических продуктов и как следствие высокая техногенная нагрузка на окружающую среду.

Реализация Энергетической стратегии должно обеспечить превращение Украины во влиятельного и активного участника международных отношений в сфере энергетики, в частности через участие в международных и межгосударственных образованиях и энергетических проектах. Для этого правительство должно создавать условия для деятельности соответствующих субъектов по следующим направлениям: диверсификация импорт-экспорт энергоресурсов; реализация и развитие транзитного потенциала; участие в разработке энергетических ресурсов и сооружении энергетических объектов за пределами Украины и самое главное активно внедрять мероприятия по энергоэффективности на всей территории страны

УДК 330.34

Теленкова С.С.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ

Теория модернизации - одна из актуальных проблем социально-исторического развития постсоветских стран. Составной частью сложного процесса перехода от традиционного общества к современному является экономическая модернизация. В процессе модернизации происходит как становление новых, так и эволюция уже существующих экономических институтов, находящихся в сложном динамическом взаимодействии. Исторический опыт перехода различных стран к индустриальному обществу свидетельствует, что общая системная трансформация общества не всегда, особенно на первых этапах, сопровождается глубокими сдвигами в области экономических институтов.[1, с.7]

В связи с началом и усилившейся активизации в странах бывшего СССР, Восточной Европы, Китая переходных экономических процессов проблемы модернизации перерастает их теоретической в практическую плоскость. Современный этап развития украинского государства характеризуется заметным оживлением обсуждения проблемы модернизации.

Процесс модернизации экономической, социальной, политической неразрывно связан с институциональной средой. Без модернизации институциональной среды другие ее направления реализовать не могут. Это особенно важно при проведении реформ в той или иной стране, коренных преобразований в т.ч. модернизационного типа.

Ментальность народа, традиции, самые обыденные на первый взгляд представления, о том, как строить свое поведение, в каждом конкретном случае – все это вырабатывается веками и тысячелетиями, концентрируясь в мировоззренческой «матрице» народа. С. Кара-Мурза, известный не только в России ученый, рассматривая роль неформальных институтов, подчеркивает, что силы народа реализуются в главных его ценностях. Среди них нравственность и стереотипы поведения, традиции и даже пережитки. Он цитирует некоторых всемирно известных ученых – антропологов, которые исследовали эту сторону жизни разных народов. Так А. Леруа-Туран писал: «Народ является самим собою лишь благодаря своим пережиткам». Другой ученый Б. Малиновский: «Уничтожьте традицию, и вы лишите социальный организм его защитного покрова и обречете его на медленный неизбежный процесс умирания»[3, с.120].

Развитие институциональной среды предполагает формирование эффективных властных институтов механизмов, эффективной бюрократии, расширение участия масс в политике, становление правового государства и гражданского общества.

Сегодня становится ясным, что без определенных изменений в политической сфере невозможно обеспечить ускоренное развитие экономики, образования и науки. В то же время интенсивное развитие новых

экономических отношений и гражданской культуры требует изменения политических институтов.

Но наряду с экономическим, т.е. технологическим, инструментальным подходом все большее распространение сегодня находит иной подход, который рассматривает понятие модернизации в широком смысле, как обновление всей совокупности общественных отношений. Кроме экономических, считают обществоведы, необходимо реформировать политические отношения, провести реформы в сфере законодательной и судебной ветвей власти, науки, образования, культуры. Более того, приоритетной эти ученые видят институциональную сферу. Без модернизации общекультурной, социальных институтов, осуществить прорыв в области инновационных технологий невозможно, считают они. Особенно острые дискуссии по этой проблеме ведутся в среде российских ученых. Рассмотрим более подробно институциональную составляющую модернизационного проекта, реализацию которого пытаются осуществить некоторые из постсоветских стран.

На уровне политических институтов необходимо усиление представительных органов власти с одновременным укреплением механизмов общественного контроля. На уровне отношений между органами власти и гражданским обществом - повышение открытости и прозрачности власти, совершенствование механизмов участия общественности в разработке, принятии и реализации управленческих решений, механизмов общественного контроля.

Заметим, что модернизация в обществе не имеет перспектив, если отношения собственности не обретут стабильность, так как институт собственности является не только материальной основой производительных сил, но и в значительной степени определяет моральные нормы поведения людей. Одной из основ прав собственности – существование процедур и институтов, обеспечивающих восстановление нарушенных прав. Особенно это актуально для Украины. Если эти права нарушают институты, призванные обеспечить восстановление несоблюдаемых прав, то система правовых отношений собственности дает сбой, эффек-

тивность рыночных институтов падает, а экономика страны стагнирует. [4]

В постсоветских странах, в том числе и в Украине, одной из острых проблем институциональных реформ является борьба с коррупцией, объемы которой просто зашкаливают.

Учитывая опасный для государства уровень коррупции и справедливое недовольство граждан по этому поводу, необходимо временно (на 10-15 лет) ужесточить контроль за экономическими процессами, решительно пресекать преступления в этой сфере. Требуется реформирование законодательной базы по экономическим преступлениям. В этой связи важно выделить наиболее характерные преступления (взятки, подлоги, захваты предприятий, бандитские разборки, крупные мошенничества и т.п.) в отдельную группу преступлений, по которым применять самые "тяжелые" статьи УК. [2, с.9]

Необходимо законодательным путем ликвидировать лазейки и ухищрения защиты, которые позволяют недобросовестным путем "развалить" обвинение, ввести в заблуждение суд. [3]

Деятельность судебной ветви власти является своеобразным индикатором демократичности государства. В государстве, обеспечивающее справедливое и доступное судопроизводство, права человека всегда будут определяющими при осуществлении государственной политики. Несовершенство и противоречивость законодательства создают благоприятные условия для коррупции и безответственности отдельных судей. Сегодня в Украине только начинают формироваться силы, способные самостоятельно возглавить процесс модернизации в институциональной сфере.

В заключение хотелось бы подчеркнуть следующий момент. Модернизация в постсоветских странах – технологическая или институциональная, в узком или широком смысле, на авторитарной или демократической основе, на укреплении вертикальных связей и идей этатизма или на базе гражданского общества и развитии горизонтальных связей – не самоцель, а средство для коренного улучшения жизни населения, тех людей, без которых никакая модернизация не состоится да и просто не

нужна. Повышение благосостояния людей, ликвидация крайне неравномерного распределения доходов и унижающей людей и государство бедности, развитие системы здравоохранения, особенно защиты детства и материнства, рост продолжительности жизни, расцвет науки, образования, культуры, улучшение условий жизни и работы – вот цель модернизации общества.

Литература: 1. А. Аузан, Г.Сатаров *Приоритеты институциональных преобразований в условиях экономической модернизации* / А. Аузан, Г.Сатаров // *Вопросы экономики*. № 6. – 2012. 2. А. Гриценко *Методологічні основи модернізації України* / А.Гриценко // *Економіка України*. № 1. – 2011. 3. Сергей Кара-Мурза. *Матрица «Россия»*, - ЭКСМО «Алгоритм», М. – 2010. 4.Т.И.Заславская, М.А. Шабанова *Успешные экономические акторы как потенциальная модернизационная общность* / Т.И.Заславская, М.А. Шабанова // *Общественные науки и современность*. № 4. – 2012. 5. М.Дерябина *институциональные основы организации реального секторов экономики* / М.Дерябина // *Вопросы экономики*. № 11. – 2012.

УДК 330.341.061.27:338.24

Шипілова М.В.

**ІНСТИТУЦІЙНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ
«МОДЕРНІЗАЦІЙНОГО КЛАСА» В ПОСТРАДЯНСЬКИХ
ЕКОНОМІКАХ**

Розвиток сучасного суспільно-політичного ладу пострадянських країн супроводжується чимдалі більшою актуалізацією понять «економіка знань», «постіндустріальна економіка», «модернізація» тощо. За декларативними програмами, проектами та концепціями, саме до втілення таких моделей розвитку економіки прагне держава, відходячи від штампів «наздоганяючого розвитку». Досить вчасні та доцільні декларації, на жаль, не знаходять відбитку в діях з реалізації цих моделей на практиці. Тому має сенс задатися питанням про причини феномену, що існує зараз в пострадянських економіках: з одного боку, розуміння важливості створення нової моделі економіки, що відповідає сучасним ек-

зогеним викликам та внутрішньому потенціалу господарської системи, та принципова бездіяльність щодо її створення – з іншого.

Вважаємо, що в наведеного феномену є кілька ключових причин інституційного характеру і відповідні шляхи вирішення соціально-економічних проблем, створюваних такою застійною, з точки зору впровадження інновацій, ситуацією.

Відправною точкою нашого аналізу є аксіоматичне, на нашу думку, ствердження «економіка – це люди». Найбільш активною складовою економічної системи в будь-якому трактуванні є економічні суб'єкти, які своєю поведінкою, прийнятими рішеннями (на тому чи іншому рівні) визначають подальший хід розвитку суспільства. Саме в соціально-економічній ефективності бізнесу, державного апарату та певною мірою, споживачів, а також в ефективності взаємодії між ними і полягає головна проблема ефективності системи в цілому. В цій системі відносин їхня якість багато в чому залежить від якості кожної з ланок, від того, чи є спільні цілі щодо розвитку соціально-економічного середовища, в якому економічні агенти функціонують. Іншими словами, мова йде про якісні характеристики економічних суб'єктів та якість відносин між ними, що в комплексі дозволяють визначити якість соціально-економічної системи, включаючи її матеріально-технічну складову.

Взявши до прикладу феномен китайської економіки, що вразила всіх під час нещодавньої фінансової кризи та продовжує дивувати стабільним розвитком. Очевидно, немало, і навіть провідну роль в цьому процесі займає якість робочої сили та менеджменту. В Китаї реалізується те, що називають мерітократією, «владою найбільш обдарованих», яка має глибоке коріння в національній конфуціанській традиції [3]. Незаперечним є той факт, що позитивним чином змінюється імідж країни в світі та людський вимір іміджу, тобто, образ держави в очах її громадян, що є важливою передумовою успішної реалізації програм уряду. За результатами Pew Research Center, 82% громадян Китаю були оптимістично налаштовані щодо свого майбутнього [4].

В пострадянських країнах ситуація виглядає протилежним чином: імідж на світовій арені не покращився, критично знизилася довіра до

держави, упевненість в майбутньому меншає. За результатами досліджень компанії Research & Branding Group спільно з Всеросійським центром дослідження громадської думки (ВЦИОМ) лише третина громадян позитивно та оптимістично дивляться в майбутнє [5]. І скористатися досвідом Китаю щодо механізму «selection plus election», тобто «відбору і вибору» (відбору серед талановитіших для вибору на лідерські позиції найдостойніших) в пострадянських країнах, на нашу думку, не вийде. Для цього в суспільстві немає ані філософсько-релігійних, ані політично-вольових передумов. Система пострадянського державного інституту не побудована для цілей досягнення мерітократичних стандартів. Але, оскільки інтелектуальний та духовний потенціал самого суспільства не є вичерпаним, існує вірогідність поступових змін в бік підвищення ефективності функціонування економічної системи знизу, силами суспільно активних та усебічно розвинених осіб.

Однією з найновіших та перспективних, на нашу думку, ідей щодо різнопланово розвинутого суб'єкта економічної діяльності є концепція «креативного класу» (іноді трактується як «модернізаційний клас»). Вона заміщує ідею середнього класу та його провідної ролі у трансформації суспільно-економічної моделі, зміщуючи акценти з переважно економічних ознак до інших, неекономічних. В російських джерелах «модернізаційному класу» відводять не тільки економічну, а й політичну роль в суспільстві [1]. Ознаками цього класу виступають: нематеріальні стимули до праці, що превалюють над матеріально-грошовими, переважно творчий характер самої праці та відповідний (творчо-інноваційний) продукт. За умов постіндустріальної економіки останній є типовим лідером на ринках (яскравими прикладами є продукція компанії Apple, Google, Microsoft та інших лідерів інноваційної сфери).

З точки зору професійного складу потенційно до «модернізаційного класу» можна віднести представників науки, інженерів-новаторів, розробників та реалізаторів нових технологій, представники малого та середнього бізнесу (розпочатого «з нуля»), а також, за деякими думками, навіть бюрократи-інноватори [2]. Але, очевидно, професія, створюва-

ний продукт та мотивація в сучасних соціально-економічних умовах не є остаточними характеристиками.

Представники так званих «homo creativus» - це люди з потребою в реалізації власних здібностей та можливостей, у розвитку своєї особистості та специфічною креативною моделлю поведінки. В цьому контексті варто згадати про те, що ще Йозеф Шумпетер бачив першоджерело інновацій не в економічній сфері, а в соціально-психологічній. Тому логічним буде припустити, що для формування та підсилення класу, що може вивести економіку пострадянських країн на новий рівень, необхідні умови відповідного характеру.

Як вже визначено раніше, матеріальний стимул не є визначальним для класу «креативних модернізаторів» (хоча в умовах пострадянських країн, зважаючи на рівень економічного розвитку, не є останнім). Тому має сенс розглянути, виходячи з визначення та ознак класу, інституційні фактори його формування та розвитку. Оскільки ці фактори пов'язані перш за все з управлінням та регулюванням суспільних відносин, а пострадянський державний апарат не є взірцем ефективності в управлінні, то має сенс звернути увагу на інші важелі регулювання, альтернативні суспільні інститути. Ними, на нашу думку, можуть бути суспільні організації, недержавні установи, інші формальні чи неформальні об'єднання, що своїми діями формують сприятливі умови для розвитку особистості нового типу. Такі інститути є, з одного боку, середовищем, де за малих трансакційних та інтеракційних витрат зароджуються та реалізуються інноваційні ідеї (а це можливе за спільних інтересів групи, підтримки індивідуальної ініціативи, матеріальну та нематеріальну підтримку, довіру, вільний рух інформації тощо). З іншого боку, вони є важливим осередком прояву та накопичення соціального капіталу, який сприяє формуванню «модернізаційного класу», створенню та закріпленню суспільно ефективних зв'язків між його представниками, перетворенню «класу модернізаторів» на потужну рушійну силу господарського розвитку.

З огляду на те, що функціонування суспільних організацій відбувається в правовому полі, створюваному державою, так само, як і реаліза-

ція інноваційних проектів представників «креативного класу», доцільним є налагодження діалогу та співпраці з державою. Взаємодія з цим інститутом в якості соціального партнера має стати правилом для успішної самореалізації суб'єктів модернізації. Таким чином, ініціативна, креативна, підсилена інтелектуальним потенціалом, само вмотивована суспільна сила отримає більш ґрунтовну базу для власного розвитку, внаслідок чого стануть можливими: 1) підвищення конкурентоздатності актуальних галузей; 2) позитивні зсуви в структурі економіки; 3) підвищення ефективності управління через залучення більш потужного «креативного класу» до прийняття рішень на всіх рівнях.

Іншими словами, ключовими інституційними факторами розвитку «креативного (модернізаційного) класу» є соціальне партнерство між державною інституцією та недержавними інститутами суспільства та постійно відтворюваний соціальний капітал. У випадку залучення принаймні цих чинників може бути накопичена критична маса здійснених модернізаційних та інноваційних перетворень для виходу пострадянської економіки на вищий рівень конкурентоспроможності та достойні показники «постіндустріальної економіки».

Література: 1. Баранов А. *Расчетка путей*// *Електронний ресурс [Режим доступу]* - <http://www.kasparov.ru/material.php?id=4B223C9EAA3D3>. 2. Окара О.М. *Нова ідея для нової України*// *Електронний ресурс [Режим доступу]* - <http://www.day.kiev.ua/uk/article/panorama-dnya/nova-ideya-dlya-novoyi-ukrayini>. 3. *Українці та росіяни: підсумки 2012 року та очікування від 2013-го*// *Електронний ресурс [Режим доступу]* <http://rb.com.ua/ukr/projects /omnibus/8736/> 4. Zhang Weiwei. *Meritocracy versus Democracy/ The New York Times. November 9, 2012.* 5. <http://www.pewglobal.org>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ
МОДЕРНІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ

Збірник наукових праць
за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції

Українською, російською, та англійською мовами

Матеріали подаються в авторській редакції мовою оригіналу.
Відповідальність за достовірність інформації, коректність математичних
викладок та точність наведених фактів несуть автори.
Редакція може не поділяти точку зору авторів на викладену проблему.
Посилання на матеріали збірника обов'язкові.

Підписано до друку . Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. .Обл.-вид. арк..
Тираж 300 прим. Ціна договірна.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
61022, Харків, майдан Свободи 4
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №3367 від 13.01.09

Видавництво ХНУ імені В.Н.Каразіна
Тел. 705-24-32